

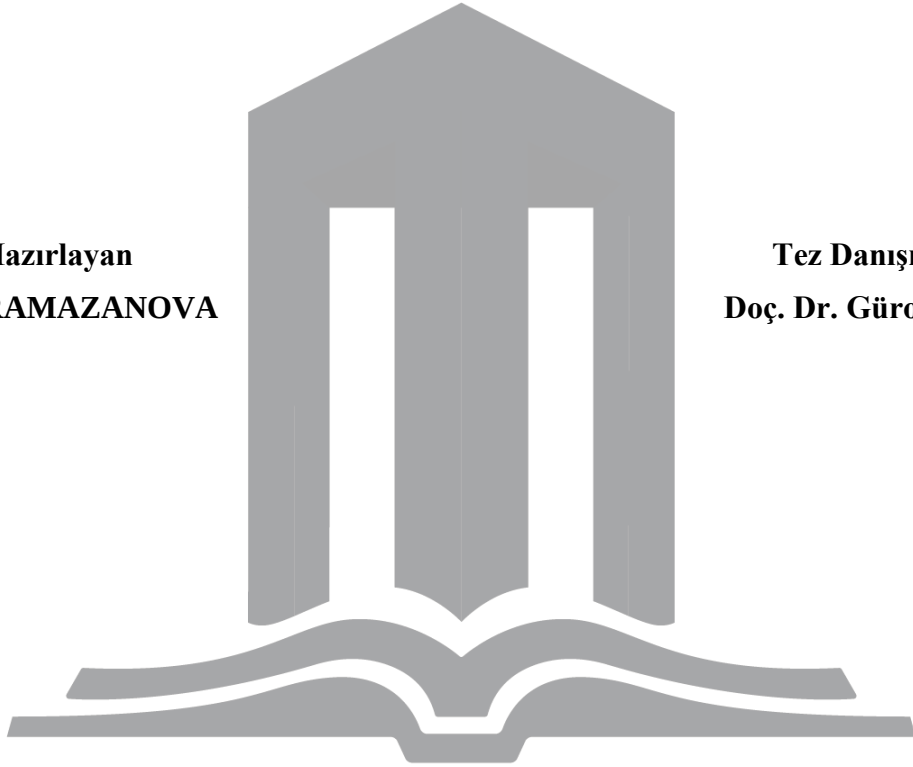
**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN İKİLİ İLİŞKİLERDE DAVRANIŞ
ŞEMASI: MISIR, SURİYE, VİETNAM VE KUZEY KORE ÖRNEĞİ
(1950-1990)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Saida RAMAZANOVA**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gürol BABA**

Çanakkale-2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sovyetler Birliği’nin İkili İlişkilerde Davranış Şeması: Mısır, Suriye, Vietnam ve Kuzey Kore örneği (1950-1990)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.10.2019

Saida RAMAZANOVA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Saida RAMAZANOVA'ya ait Sovyetler Birliği'nin İkili İlişkilerde Davranış Şeması: Mısır, Suriye, Vietnam ve Kuzey Kore örneği (1950-1990) adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Doç. Dr.
Gürol BABA
(Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi
Bayram SİNKAYA

Dr. Öğretim Üyesi
Cemre PEKCAN

Tez No : 10294653
Tez Savunma Tarihi : 26.08.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
20.08/2019

4.

ÖZET

SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN İKİLİ İLİŞKİLERDE DAVRANIŞ ŞEMASI: MISIR, SURİYE, VİETNAM VE KUZEY KORE ÖRNEĞİ (1950-1990)

Araştırmanın amacı, Soğuk Savaş Dönemi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin dış politika şemasını ikili ilişkiler düzeyinde belirlemek ve bu zeminde ‘SSCB tipi hegemonya’yı tespit etmektir. Bu amaçla, askeri paktlara dahil olmamış, Bağlantısızlar grubu üyeleri arasından sosyalist yönde ilerlemiş Mısır, Suriye, Vietnam ve Kuzey Kore seçilmiştir. Seçtiğimiz ülkelerin SSCB bünyesinde olmayan yani Moskova’nın zorla kendine bağladığı ülkeler olmaması önemlidir. SSCB’nin bu ülkelerle çok yakın ilişkiler kurması ve bu ilişkilerin hegemonik nitelikler taşımasından dolayı bu ülkeler tercih edilmiştir. Bu çalışma “SSCB tipi hegemonya’yı “rıza”ya dayalı, daha “yumuşak” ve Sovyet ekonomik kalkınma modeli üzerinden özetlemeye çalışmaktadır. Bu ilişkilerin incelenmesi sırasında SSCB’nin özellikle yumuşak güç araçları ön plana çıkarılmış ve SSCB’nin bu ülkelerde ‘zora dayalı olmayan’ hegemonik bir etki kurmayı başardığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Hegemonya, Yumuşak Güç, Mısır, Suriye, Vietnam, Kuzey Kore

ABSTRACT

THE SCHEME OF BILATERAL RELATIONS OF THE SOVIET UNION AS AN EXAMPLE OF EGYPT, SYRIA, VIETNAM AND NORTH KOREA (1950-1990)

The aim of the study is to determine the foreign policy scheme of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) during the Cold War period at the level of bilateral relations and on this basis to determine the type of hegemony of the USSR. To this purpose while conducting our research we gave the preference to those countries among Non-Aligned Movement that were never included in military pacts and chose to develop in a socialist direction: Egypt, Syria, Vietnam and North Korea. It is to mention that indicated countries were not connected to Moscow by force. Despite this, the USSR established close ties making hegemonic relationships with these countries. That was the main criteria of ours to analyse these states. The study attempts to generalize “the USSR type of hegemony”, based on “consent”, “soft” and Soviet model of economic development. Considering these relations, especially soft instruments of the USSR, it was highlighted and it was emphasized that the USSR was success to create a non-coercive hegemonic effect in these countries.

Keywords: USSR, Hegemony, Soft Power, Egypt, Syria, Vietnam, North Korea

ÖNSÖZ

Söz konusu bu tez çalışmamda, Sovyetler Birliğinin Soğuk Savaş dönemi için ikili ilişkilerde davranış şekli açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konu bugünün uluslararası sorunları bağlamında da aslında önem teşkil edebilecek bir konudur. Bugünün olaylarının doğru ve adil bir şekilde değerlendirilebilmesi için daima geçmişin daha iyi analiz edilmesi gerekliliğinin altını çizmek gerekir. Konunun genişliğinden dolayı söz konusu analizde her ne kadar sınırlılıklar söz konusu olsa da mevcut ulaşabilir kaynaklar ile analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz, SSCB/Rus bakış açısını koyma gayretindedir.

Çalışmamı en başından beri doğru yönlendiren, konuyu benim için öneren danışmanım Doç. Dr. Sayın Gürol BABA'ya, gösterdiği yol ve verdiği kıymetli önerileri için müteşekkirim.

Ayrıca bu süreç içerisinde bana çok destek veren Aileme ve emeği geçen her kese sonsuz şükranlarımı sunarım.

Saida RAMAZANOVA

Çanakkale, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SSCB TİPİ HEGEMONYA VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ BAĞIMSIZLIKLARINI ELDE EDEN DEVLETLERİN SSCB İLE İLİŞKİLERİNİN TEORİK ANLAMLANDIRILMASI

1.1. Soğuk Savaş Dönemi Mantığı: SSCB'nin Jeopolitik ile İdeoloji Arasındaki Dış Politikası	3
1.1.1. SSCB Dış Politikasına Jeopolitik Bakış	3
1.1.2. SSCB Dış Politikasında İdeolojinin Yeri	10
1.2. Soğuk Savaş Dönemi - SSCB Tipi Hegemonya Arayışı.....	19
1.2.1. Antonio Gramsci ve Hegemonya.....	19
1.2.2. Yumuşak Güç ve Hegemonya.....	23
1.3. Dünya Düzeni Bağlamında Hegemonya Kavramına Güncel Bakış – Liberal Hegemonya mı Çok Kutuplu Dünya mı?.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ORTA DOĞU VE ASYA'DA BAĞIMSIZLIKLARINI ELDE EDEN DEVLETLERİN GÜVENLİK SORUNU MÜCADELESİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ROLÜ

2.1. Güney Doğu ve Doğu Asya Güvenlik Sorunu Mücadelesi.....	35
2.1.1. SSCB'nin Siyasi ve Stratejik Rolü.....	35
2.1.2. ABD'nin Siyasi ve Stratejik Rolü	38
2.2. Orta Doğu Güvenlik Sorunu Mücadelesi.....	44

2.2.1. SSCB'nin Siyasi ve Stratejik Rolü	44
2.2.2. ABD'nin Siyasi ve Stratejik Rolü.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ORTA DOĞU VE ASYA'DA BAĞIMSIZLIKLARINI ELDE EDEN SOSYALİST DEVLETLERLE İKİLİ İLİŞKİLERİ

3.1. SSCB-Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (KDHC) İlişkileri.....	54
3.2. Soğuk Savaş Dönemi KDHC Dış Politikasının Ana Hatları.....	58
3.3. SSCB -Vietnam İlişkileri.....	61
3.4. Soğuk Savaş Dönemi Vietnam Dış Politikasının Ana Hatları	66
3.5. SSCB -Suriye İlişkileri	69
3.6. Soğuk Savaş Dönemi Suriye Dış Politikasının Ana Hatları.....	73
3.7. SSCB -Mısır İlişkileri.....	77
3.8. Soğuk Savaş Dönemi Mısır Dış Politikasının Ana Hatları.....	80
 SONUÇ	 88
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ	118

KISALTMALAR

SSCB	-	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ABD	-	Amerika Birleşik Devletleri
BM	-	Birleşmiş Milletler
SEATO	-	Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
NATO	-	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü –
KDHC	-	Kuzey Demokratik Halk Cumhuriyeti
KBDYC	-	Kore Birleşik Demokratik Yurtiçi Cephesi
AL	-	Arap Devletleri Ligi
KC	-	Kore Cumhuriyeti
ÇHC	-	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	-	Çin Komünist Partisi
VSC	-	Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti
GVC	-	Güney Vietnam Cumhuriyeti
VDC	-	Vietnam Demokratik Cumhuriyeti
VIETKONG	-	Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi
BAC	-	Birleşik Arap Cumhuriyeti
KHC	-	Kampuçya Halk Cumhuriyeti
PMK	-	Parti Merkez Komitesi
LDHC	-	Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti
CENTO	-	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
SBKP	-	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
MHC	-	Moğolistan Halk Cumhuriyeti
BAAS	-	Arap Sosyalist Diriliş Partisi

VİP/VKP	- Vietnam İşçi Partisi/Vietnam Komünist Partisi
COMECON/ SEV	- Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
KEP	- Kore Emek Partisi
FKÖ	- Filistin Kurtuluş Örgütünü
Çev.	- Çeviren
Der.	- Derleyen
S.	- Sayfa

GİRİŞ

SSCB'nin Batı sömürüsüne hedef olmuş kıtalar ve ülkelerle ilişkileri arttıkça, bu konudaki yayınların sayısında da artış görülmektedir. Bu ilginin kaynağı, aslında Karl Marks, Frederick Engels ve özellikle Lenin'in eserlerine dayanmaktadır.

Sovyetler Birliği, sömürge sisteminin geçirdiği büyük sarsıntıyı kapitalizmin genel krizinin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Kısaca, sömürgeci sistemin ilk sarsıntısı sonucunda Türkiye, Çin, İran ve Afganistan gibi bağımsız ülkeler ortaya çıktılar. Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve militarist Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında yenilgiye uğratılmasından sonra ikinci bir dalga olarak Hindistan, Pakistan ve Endonezya gibi bazı sömürge ülkeleri de bağımsızlıklarını elde ettiler. Sömürgeci sistemin üçüncü büyük sarsıntısı ise 1950'lerden sonra meydana geldi ve o dönem için hala uluslararası sömürü sistemi içinde kalmış olan öteki Asya ülkeleri ve birçok Afrika ülkesi de siyasal özgürlüklerini kazanmış oldular.¹

1950'lerden sonra oluşan İki Kutuplu Sistem içerisinde cereyan eden “sarsıntılar” ve sömürge sistemine darbe vuran gelişmelerde, İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde dünyada varlık gösteren iki süper güçten biri olan SSCB'nin büyük rolü bulunmaktadır. ABD ve SSCB arasındaki politik gelişmelerin karmaşık bir şekilde kesişmesiyle ortaya çıkan Soğuk Savaş, bu iki devletin reel güçlerinin ve hegemonik etkilerinin mücadele etmesi şeklinde devam etti ve SSCB'nin dağılması ile de son buldu.

SSCB'nin dağılmasının temel sebepleri arasında Batı'nın askeri veya ekonomik zaferinden ziyade, sosyalizm değerlerinin devalüasyonu ve siyasal demokrasi, kişisel özgürlük, özel mülkiyet gibi Batı orjinli liberal değerlerin kitlesel olarak kabulünün olduğu da söylenebilmektedir.

Aslında, Soğuk Savaşın ilk aşamasında SSCB'nin kültürel, teknik ve bilimsel anlamda elde ettiği önemli başarılar, onun pozisyonunu güçlendirmesine ve daha çekici hale gelmesine yardımcı olmuştur ve bunun sonucunda oldukça geniş çaplı bir Sovyet yanlısı bloğun kurulmasını sağlamıştır. Tüm bu çekici değerler, aslında SSCB'nin yumuşak güç yelpazesini teşkil etmiştir.

¹ Türkkaya Ataöv, “Sömürgecilik Tarihiyle İlgili Sovyet Çalışmaları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25/4, 1970, ss. 35-40, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/435/4858.pdf> (Erişim Tarihi:22.06.19).

Bu tezde SSCB'nin yumuşak gücünün ve bundan kaynaklanan hegemonik etkisinin azalması Soğuk Savaş mantığı çerçevesinde ve karşı kutup politikasının analoji etkisiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş boyunca ABD önderliğinde Batı tümüyle SSCB'yi çevreleme politikasına gitmişti ve oldukça başarılı olmuştur. Daha sonraki süreçte ABD, rakibinin kaybettiği tüm yumuşak güç yelpazesini ona karşı kullanmıştır.

Bu tez çalışması, SSCB'nin kendiliğinden oluşan ancak iyi yönlendirilmediğinden dolayı kaybolan yumuşak gücünü Mısır, Suriye, Vietnam ve Kuzey Kore örnekleri üzerinden analiz etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde SSCB'nin dış politikasının jeopolitiği ile Sovyet ideolojisi arasındaki gel-gitlere dikkat çekilmiş ve Soğuk Savaş'ın başlaması ve bitişinin nedenleri açıklanmıştır. SSCB'nin düşüşünün esas nedeni olarak ABD'nin yumuşak gücü karşısında SSCB'nin yumuşak gücünü ve bu bağlamda da hegemonik etkisini kaybetmesi gösterilmiştir. İkinci bölümünde SSCB'nin özellikle Ortadoğu ve Güney-Doğu ve Doğu Asya'da Soğuk Savaş'ın başlarında ideolojisi gereği kendiliğinden oluşan yumuşak gücünün ABD'nin bu bölgelerdeki sert güce dayalı politikalarının karşısındaki duruşu incelenmiştir. Böylece Soğuk Savaş'ın başında SSCB'nin, sonunda ise ABD'nin yumuşak güç ve buna bağlı hegemonik etkilerinin etkili olduğunu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde 1950-1990 arası bu bölgelerde süper güçlerin hegemonik etkilerinin ters orantılı hareket ettiğini de müşahade ettiği iddia edilmiştir. Üçüncü bölümünde ise çalışmanın örnek olayı olan ülkelerle SSCB'nin ikili ilişkilerinin daha detaylı açıklanması gereği duyulmuştur. Bu devletlerin “zorla” değil kendi “rızası” ile SSCB ile iyi ilişkiler kurmuş devletler olmasına özen gösterilmiştir. Bu ülkelerle ikili ilişkiler çerçevesinde SSCB'nin yumuşak güç araçlarının ve bundan doğan hegemonik etkisinin üzerinde durulmuştur.

Ayrıca belirtmelidir ki, bu çalışmada Rus dış politika perspektifinin ve tarihsel arka planın ön plana çıkarılması ana retoriği teşkil etmiştir ve bu perspektif Rusça kaynakları özelinde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SSCB TİPİ HEGEMONYA VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ BAĞIMSIZLIKLARINI ELDE EDEN DEVLETLERİN SSCB İLE İLİŞKİLERİ'NİN TEORİK ANLAMLANDIRILMASI

1.1. Soğuk Savaş Dönemi Mantığı: SSCB'nin Jeopolitik ile İdeoloji Arasındaki Dış Politikası

1.1.1. SSCB Dış Politikasına Jeopolitik Bakış

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında jeopolitik, coğrafi determinizm fikirlerinin sentezine, askeri ve stratejik teorilere, tarihsel sürece ve medeniyetçi bir yaklaşıma dayanan bir teorik gerekçe kazanmıştır.² “Jeopolitik” terimi, 1916'da İsveç devlet eleştirmeni Rudolf Kjellen'nin, disiplinin “kurucu babası” olarak kabul edilen Alman coğrafyacı ve antropolog Friedrich Ratzel'in fikirlerinden geliştirdiği “Bir Yaşam Biçimi Olarak Devlet” kitabının yayınlanmasından sonra geniş bir şekilde tanınmıştır.³

Yönetimsel karar alma süreçlerinde jeopolitiğin siyasal kültür oluşumundaki rolü çok önemlidir. Jeopolitiğin idari işlevi öncelikle ampirik bilgilerin toplanmasında ve analizinde, özel yönetim kararları ve önerilerinin geliştirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Bilim adamları tarafından siyasi ve askeri liderlere, ekonomistlere gereken bilgilerin verilmemesi, bu bilgilerin uygun analizinin, sonuç ve önerilerinin yapılmaması durumunda jeopolitik süreçleri yönetmek, doğru kararları vermek mümkün değildir. Lebedeva Marina Mikhailovna'ya⁴ göre: “*Uluslararası ilişkiler alanındaki yerel çalışmaların özellikleri, Sovyet döneminde genel olarak inanıldığı gibi sadece tek bir teorik ve metodolojik yaklaşımın, yani Marksizm-Leninizm'in varlığı ile bağlı değil, aynı zamanda bir çeşit Marksizm-Leninizm ve gerçekçiliğin simbiyozu durumudur*”. Bu açıklamanın bu tez

² Нартон Николай Александрович, *Геополитика*, Учебник для студентов вузов., 4-е изд., перераб. и доп., М., 2007, с. 18-22; (Nartov Nikolay Aleksandroviç, *Jeopolitik*, 4. basım, М., 2007, ss. 18-22).

³ Айрапетян Роберт Мелитонович, “Геополитика и Внешняя политика СССР и России во второй половине XX века”, Вестник РУДН, серия Политология, 2011, № 2, 69-78; (Robert Melitonoviç Hayrapetyan, “20. Yüzyılın İkinci Yarısında SSCB ve Rusya'nın Jeopolitiği ve Dış Politikası,” *RUDN Bülteni, Siyaset Bilimi dizisi*, 2011, Sayı 2, 69-78) Ayrıca Bknz: Челлен Р., *Государство как форма жизни*, М., 2008 (R. Chellen, *Bir yaşam biçimi olarak devlet*, М., 2008).

⁴ Марина Лебедева, “Предметное поле и предметные поля мировой политики” ; Международные процессы. 2004. Т.2. № 2, ss. 97-108; с. 99; (Marina Lebedeva, “Konu alanı ve dünya siyasetinin konu alanları”; *Uluslararası süreçler Dergisi*, 2004, Cilt 2, no2, ss. 97-108, s. 99).

çalışmasındaki en büyük önemi SSCB dış politikasına jeopolitik olarak bakılmasına temel sağlamış olmasıdır. Bunun için ortaya ilk önce jeopolitik kuramın realist paradigma ile benzerlikleri “güç” unsuru üzerinden yapılmalıdır.

Bilindiği üzere uluslararası ilişkiler disiplinine güç kavramını sokan ve en çok vurgulayan yaklaşım realist paradigmadır⁵. Aynı zamanda, bir bilim dalı olarak jeopolitik, realizme güce ve gücü geliştirmenin sonuçlarına verilen anlam çerçevesinde benzenmektedir. Güç, realizmin en önemli kavramlarından biridir ve ulusal güç, devletlerin yayılmacı ve emperyalist politikalarının bir aracıdır. Bu yayılmanın sonucu olarak çıkan savaş olgusu da jeopolitiğin üzerine eğildiği temel unsurlardan biridir.⁶ Gelecek bölümlerdeki amaç SSCB’nin dış politikasını ideoloji ile jeopolitik arasında vurgulamamız olduğundan öncelikle Leninizm prensiplerini ve öğretisini genel olarak SSCB’nin ideolojisi olarak tanımlamak gerekecektir.

Bir bilim dalı olarak jeopolitik, SSCB’nin resmî kurumları ve akademik alanında resmi olarak kabul edilmiyordu, yani Batı teorileri ve pratikleri Leninizm-Marksizm prensipleri dışında olduklarından reddedilmekteydi.⁷ Ancak, SSCB liderlerinin dış politika faaliyetlerini yönlendiren temel hüküm ve tutumların doğası aynı zamanda jeopolitiktir. Bu nedenle, SSCB’nin dış politikasını incelemek için onun jeopolitiğinin incelenmesi gerekmektedir.

Sovyet araştırmacıları, jeopolitiği, emperyalist devletlerin saldırgan politikalarını haklı çıkarma ve propaganda amaçlı fiziki ve ekonomik coğrafyayı kullanan “burjuva teorisi” olarak adlandırıyordu. Onlara göre, Batılı jeopolitikçiler militarizm ve işgalleri haklı çıkarmak için “yaşam alanı”, “doğal sınırlar” ve devletlerin coğrafi konumlarına oldukça fazla vurgu yapıyorlardı.⁸ SSCB dış politikasına neden jeopolitik bir lensten baktığımızı aslında Soğuk Savaş’ın mantığında açıklayabiliriz. Soğuk Savaş döneminde Batının SSCB’yi “çevrelemesi” ve tümüyle SSCB’ye karşı çıkması aslında Batının

⁵ Uluslararası İlişkiler Disiplininde Realist Paradigma ile ilgi geniş literatüre bakılabilir, ayrıca bkz: Morgenthau H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. N.Y., 1978; Waltz K., *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill, 1979; Rose G. “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, *World Politics*, 1998, №51; Waltz K., “Structural Realism after the Cold War”, *International Security*, 2000, Vol. 25/1, p. 5–41.

⁶ Sibel Özsaş Atay “Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2) yıl??, ss. 144-155.

⁷ “Геополитика СССР и России”, *Военное обозрение*, 5 июля 2013; (“SSCB ve Rusya Jeopolitiği”, *Askeri İnceleme*, 5 Temmuz 2013) <http://topwar.ru/30424-geopolitika-sssr-i-rossii.html>, (Erişim Tarihi: 23.01.19).

⁸ Айрапетян Роберт Мелитонович, с. 74; (Robert Melitonoviç Hayrapetyan, a.g.m. s. 74).

jeopolitik olarak SSCB'nin karşısına çıktığını ortaya koymaktadır. Bu da SSCB'nin ideoloji hariç jeopolitik davranmasına da neden oluyordu.

Böylece Soğuk Savaş döneminde aslında egemenlik mücadelesinde iki jeopolitik projenin çatıştığı görülmektedir: Sosyalist Sovyet ve kapitalist Batı. Batı bloğunun ana jeopolitik stratejisi, Orta Doğu, Orta Asya ve Hindîçin'de Anglo-Amerikan etkisinin genişlemesi ve sağlamlaşması ve Doğu Avrupa ülkelerinde Sovyet bloğunun parçası olan siyasi rejimlerin istikrarsızlaştırılması idi. Batı, Soğuk Savaş yıllarında, Doğu üzerindeki siyasi, askeri ve ekonomik üstünlüğünü derinleştirmeye odaklandığı ortamda, Sovyetler Birliği, en önemli ideolojik gerekçe haline gelen "proleter enternasyonalizm" kavramını sömürge bağımlılığından kurtulan ülkelerde aktif bir şekilde uygulamaya geçirmiştir.⁹

Yukarda bahsedilen "çevreleme" ABD'nin bu dönemde jeopolitik yaklaşımının Nicholas Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi" (Rimland Theory) çerçevesinde şekillendiği stratejisidir. Sovyetler Birliği'ne karşı "çevreleme" adı verilen bir politika izleyen ABD, Spykman'ın kenar kuşak olarak adlandırdığı Sovyetler Birliği'nin Güney Batı kesiminden Orta Asya'nın içine doğru uzanan bölgeyi çevreleyerek, buranın hakimiyetinin tamamen Sovyetler Birliği tarafından ele geçirilmesini engellemeye çalışmıştır. Spykman'a göre kenar kuşak bölgesinin hakimiyetini ele geçiren devlet Dünya'nın da hakimiyetini ele geçirebilir ve bu durum ABD açısından en büyük tehdittir. Spykman'ın teorisine göre belirtilen kenar kuşak ülkelerinden en önemlileri; Yunanistan, Türkiye, Afganistan, Hindistan, Vietnam, Kore ve Çin'dir¹⁰.

Burada Soğuk Savaş mantığı içerisinde SSCB'nin daha statükocu ve Batının daha revizyonist bir duruşa sahip olduğundan bahsedilebilir. "Komünizm tehdidi" Batı jeopolitiğini çevreleme siyaseti için en önemli gerekçedir. Her ne kadar realist güç bağlamında komünist ideoloji bir tehdit teşkil etmese de ABD bu bölgelerde "komünizm yayılmacılığını" "çevreleme" yolu ile ya da sert güç kullanarak önlemeye çalıştı. Vietnam Savaşı bunun bir örneğidir. Komünizmin yayılmasına karşı SSCB'ye göre "emperyalist" ya da "saldırgan" olarak nitelendirilen NATO (1949), SEATO (1954), Balkan Paktı (1954), Bağdat Paktı/CENTO (Şubat 1955) gibi paktlar kuruldu ve en son Batı Almanya'nın NATO'ya katılmasına bir cevap olarak SSCB tarafından Varşova Paktı'nın Mayıs 1955'de imzalanmasıyla bu çevrelemeye cevap verilmiştir.

⁹ Айрапетян Роберт Мелитонович, с. 72; (Robert Melitonoviç Hayrapetyan, a.g.m. s. 72).

¹⁰ Osman Tekin, "Geçmişden Günümüze Rus Jeopolitiği ve Rusya'nın Orta Doğu Politikası", http://www.academia.edu/35118188/GE%C3%87M%C4%B0%C5%9ETEN_G%C3%9CN%C3%9CM%C3%9CZE_RUS_JEOPOL%C4%B0T%C4%B0%C4%9E%C4%B0_VE_RUSYANIN (Erişim Tarihi: 14.02.19)

Soğuk Savaş'ın başlamasına akademik çerçevede üç farklı açıdan bakılabilir ve bu çalışmada daha çok Soğuk Savaş'ın başlatılması, çalışmanın perspektifi gereği -SSCB bakış açısından - ABD olarak gösterilmiştir.

Batı'da, SSCB dış politikasına olan bilimsel ilgi 1940-50'lerde artmıştır¹¹. Soğuk Savaş'ın kökenlerini ve dinamiklerini inceleyen Amerikan yazarlarının Sovyet dış politikası üzerine çalışmalarını üç ana alanda izleyebilmek mümkündür¹². Bu alanların temsilcilerine genellikle "gelenekselciler" (Herbert Feis, William H. McNeill, Arthur M. Schlesinger, vd.), "revizyonistler" (William Appleman Williams¹³, Gabriel Kolko¹⁴, Lloyd Gardner vd.) ve "post-revizyonistler" (John Lewis Gaddis¹⁵, Daniel Yergin, George C. Herring vd.) denilmektedir.

ABD'nin geleneksel (veya "resmi") yönü SSCB'nin dış politikasını 1940'ların ikinci yarısından 1950'lerin başında, komünist ve kapitalist sistemlerin çarpışması sonucu olarak ele almaktadır. Bu da Soğuk Savaş'ı temel bir jeopolitik ve ideolojik çatışma olarak görmemize olanak sağlar. Gelenekselci yönün temsilcilerine göre (Samuel Flagg Bemis, George Frost Kennan, Norman Arthur Graebner, Herbert Druks)¹⁶, Sovyetler Birliği yönetiminin Doğu Avrupa üzerinde kontrol kurmayı amaçlayan somut eylemlerinin temelinde - Sovyet ideolojisi bulunmaktaydı. Aynı zamanda, geleneksel yön çerçevesinde savaş sonrası dönemde SSCB dış politikasına dair başka görüşlerin olduğu da belirtilmelidir. Örneğin, bu görüşün bazı araştırmacıları¹⁷, Ekim Devriminden bu yana ABD'nin SSCB'ye yönelik düşmanca tavrının kaynaklarını inceleyerek, Sovyetler Birliği'nin olası saldırganlığa karşı korunma arzusunu haklı çıkarmışlardır¹⁸.

¹¹ Рыжков Евгений Николаевич "А. Улам об основных направлениях внешней политики СССР (1945-53 гг.) в контексте американской историографии второй половины XX в." , Санкт-Петербургский государственный университет, Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, автореферат, Санкт-Петербург 2018; (Evgeny Nikolayevich Ryzhkov, "A. Ulam'ın 20. yüzyılın ikinci yarısının Amerikan tarihçiliği bağlamında SSCB dış politikası (1945-53) ana yönleri üzerine değerlendirmesi", St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Akademik unvan için Tez, özet, St. Petersburg 2018).

¹² V.N. Khanna, *International relations*, New Delhi: Vikas Publications, (5th ed) 2013, pp. 298-299.

¹³ Etraflı incelemek için bkz: Williams W. *American-Russian Relations, 1781 – 1947*, New York-Toronto, 1952.

¹⁴ Etraflı bilgi için: Kolko G. *The Limits of Power. The World and the United States Foreign Policy, 1941 – 1949*. New York, Los Angeles, 1972.

¹⁵ Etraflı bilgi için: Gaddis J. *We now know: Rethinking cold war history*, John Lewis Gaddis, Oxford: Clarendon press, 1997.

¹⁶ Etraflı bilgi için: Bemis S. *The United States as a World Power. A Diplomatic History. 1900 – 1950.*, New York, 1950; Kennan G. *American Diplomacy, 1900-1950.*, Chicago: 1951; Graebner N. *Cold War Diplomacy. American Foreign Policy*. Princeton, 1954; Druks H. *Truman and the Russians, 1945 – 1953.*, New York, 1966.

¹⁷ Etraflı bilgi için: Fleming D. *The Cold War and Its Origins, 1917 – 1960.* – New York, 1961. Vol.2.

¹⁸ V.N. Khanna, *International relations*, New Delhi: Vikas Publications, (5th ed) 2013, pp. 298-299.

Soğuk Savaş'ın başlarında revizyonist (“kritikçiler”) yönün temsilcilerinin SSCB dış politikasına ilişkin görüşleri anlamında gelenekselcilerden önemli ölçüde ayrıldıkları görülmektedir.¹⁹ Bu araştırmacılar Soğuk Savaş'ın ABD tarafından savunma olarak başlatıldığı yönündeki gelenekselci bakışı reddetmekte ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonra SSCB'nin Amerika için gerçek bir tehdit oluşturamayacağını altını çizmektedirler. Buna gerekçe olarak da ABD'nin o dönem nükleer silahlar tekeline sahip olmasını ve askeri sanayisinin dinamik bir şekilde artmasını ve büyüyen ekonomisiyle de SSCB'nin aslında tehdit olamayacağını öne sürüyorlardı²⁰. Yani ABD özellikle 1949'a kadar²¹ savaştan çıkmış SSCB'den her parametrede daha güçlüydü ve böylece SSCB, ABD'ye gerçek bir tehdit oluşturamazdı.

1970'lerin ortalarından itibaren Amerikan tarihçiliğindeki muhafazakâr tutum, ABD ile SSCB arasında büyüyen ideolojik yüzleşme zemininde baskın olmaya başlamıştır. Bu şartlar altında, Soğuk Savaş ile ilgili “post-revizyonist” yaklaşımlar şekillenmeye başlamıştır. Bu yönün karakteristik özelliği, iki süper gücün de Soğuk Savaş'ın başlatılmasından sorumlu olmaları fikridir. “Post-revizyonistler”²² çalışmalarında İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren Sovyet tehdidinin gerçek mi, yoksa hayal ürünü mü olduğu sorusunu ve ABD'nin bu tehdide olan tepkilerinin yeterliliğini gündeme getirdiler²³.

Modern Amerikalı iktisatçı ve siyaset bilimci Lyndon Hermyle LaRouche ²⁴, Soğuk Savaş'ın amacının Bertrand Russell planının uygulanması, yani ABD öncülüğünde bir Dünya hükümetinin yaratılması olduğuna inanıyordu. Bertrand Russell'a göre: “*Büyük savaşlar kalıcı olarak önlemenin tek bir yolu vardır ve bu yol silahlı kuvvetler üzerinde tekele sahip uluslararası bir hükümetin oluşturulmasından geçer... Uluslararası hükümetin, barışı koruyabilmesi için tek elde atom bombalarına, onların üretimini yapan*

¹⁹ Etraflı bilgi için: Williams W. *American-Russian Relations, 1781 – 1947*. New York-Toronto, 1952; Alperovitz G. *Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam. The Use of the Atomic Bomb and the American Confrontation with Soviet Power*. New York, 1965; Gardner L. *Architects of Illusion. Men and Ideas in American Foreign Policy, 1941 – 1949*. Chicago, 1970.

²⁰ V.N. Khanna, *a.g.e.* ss. 298-299.

²¹ 16 Temmuz 1945'te Manhattan projesi, kod adı ‘Trinity’ olan, ilk nükleer testini gerçekleştirmeye yetecek kadar plütonyum üretmeyi başardı ve bu genellikle Atom Çağının başlangıcı olarak kabul edildi. SSCB de ise ilk atom bombası denemesi 1949'da gerçekleştirildi.

²² Etraflı bilgi için: Gaddis J. *Russia, the Soviet Union, and the United States*, New York, 1978; The Long Peace. *Inquiries into the History of the Cold War*, New York, 1987; Taubman W. *Stalin's American Policy: From Entente to Détente, to Cold War*. New York-Los-Angeles, 1982.

²³ V.N. Khanna, *a.g.e.* ss. 298-299.

²⁴ LaRouche, L. “Блеск и нищета новой римской империи”, 03-07-2001, (Lyndon LaRouche, “Yeni Roma İmparatorluğu'nun Parlaması ve Yoksulluğu”, ünlü Amerikalı düşünür ile röportaj, bkz: <http://zavtra.ru/blogs/2001-07-0351> (Erişim Tarihi: 30.01.19).

*şirkete, hava kuvvetlerine, savaş gemilerine ve genel olarak kendi yenilmezliğini sağlamak için gereken her şeye sahip olması gerekir. Uluslararası silahlı kuvvetlerin her üyesi, uluslararası hükümete bağlılık ruhu içinde yetiştirilmelidir”.*²⁵

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden hemen sonra “dünya hükümeti” doktrininin uygulanması, Amerikan nükleer silah tekeli ile belli ölçüde mümkün olabildi. ABD yönetimi, “Baruch Planı”nın uygulanmasıyla atom enerjisinin kullanımı konusunda uluslararası kontrol sağlamaya çalışmıştır. Washington, 1946’da Birleşmiş Milletlere bu konu ile ilgili tekliflerini sunmuştur. Ancak, SSCB, nükleer enerji üzerindeki böyle bir Amerikan kontrol planını engellemek için BM Güvenlik Konseyindeki oy kullanma prosedürüne veto hakkını getirmeyi başarmıştır. Dolayısıyla, Kremlin, yalnızca bu uluslararası organizasyonda ABD’nin egemenliğini önlemekle kalmadı, İkinci Dünya Savaşının bitiminden hemen sonra bir “dünya hükümeti” kurma girişimini de engellemiş oldu²⁶. Yeni Zelandalı bilim adamı Kerry Raymond Bolton bu bağlamda şöyle bir açıklama yapmıştır: “*Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği, dünya merkezi otoritesinin İkinci Dünya Savaşından hemen sonra bizi köleleştirebileceği bir dünya düzeninin oluşturulmasını engelledi*”²⁷.

Çalışma Soğuk Savaş’ın başlaması ve bitişini, iki süper gücün jeopolitik ve ideolojik mücadelelerini Soğuk Savaş mantığı çerçevesinde bir bütün olarak ele almaya çalışmaktadır. Bu, özellikle gelecek bölümlerde daha detaylı açıklanacak Sovyet tipi hegemonyanın tespiti için önemlidir, zira SSCB’nin dağılma nedeni de aslında Soğuk Savaş süresinde kazandığı hegemonyasının kaybetmesinde yatmaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş mantığında ideolojinin ve jeopolitiğin SSCB dış politikasında nasıl bir yer tuttuğunu anlayabilmek için bu tarz bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır.

Belirtmek gerekir ki SSCB üst yönetiminin jeopolitik mantığı, Büyük Vatanseverlik Savaşında (Velikaya Oteçestvennaya voyna) - Tahran, Yalta ve Potsdam’da düzenlenen üç müttefik ülke liderinin konferansları sırasında açıkça ortaya çıkmıştır²⁸.

²⁵ Russell, B. “The Atomic Bomb and the Prevention of War”, October 1, 1946, <http://druckversion.studien-von-zeitfragen.net/The%20Atomic%20Bomb%20and%20the%20Prevention%20of%20War.pdf> (Erişim Tarihi: 30.01.19).

²⁶ Kerry R Bolton, “Origins of the Cold War: How Stalin Foiled a ‘New World Order’”, 2010. <https://www.foreignpolicyjournal.com/2010/05/31/origins-of-the-cold-war-how-stalin-foiled-a-new-world-order> (Erişim Tarihi: 31.01.19).

²⁷ Плащинский, Александр Алексеевич, “Доктрина Мирового Правительства: Историческая ретроспектива, политологический анализ”, Человек, Сообщество, Управление, 2017, Т. 18 №2 ; (Aleksandr Alekseyevich Plashchinsky, “Dünya Hükümeti Doktrini: Tarihsel Bir Retrospektif, Politik Analiz”, *İnsan, Toplum, Yönetim Dergisi*, 2017, Cilt 18, Sayı 2)

²⁸ Айрапетян Роберт Мелитонович, с. 76; (Robert Melitonoviç Hayrapetyan, a.g.m, s. 76).

Stalin'den sonra gelen liderlerin tutumu daha çok ideolojik gerekçelere dayanmaktaydı denilebilir. Ancak, Moro Defarge'ın da belirttiği gibi ²⁹, Mart 1985'te Gorbacov'un iktidara gelmesi, ideolojik mantığın yavaş yavaş jeopolitik mantık ile yer değiştirmeye başladığını göstermektedir. ABD, Sovyetler Birliği'ni bir numaralı düşman olarak görmeye devam ediyor ve onu yeni bir silahlanma yarışı turunda istikrarsızlaştırmaya çalışıyordu. Ancak, ortak siyasi çıkarlar, özellikle de kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve silahsızlanma girişimleri, Moskova'yı Washington'la stratejik olarak yakınlaştırıyordu. 1985'ten sonra SSCB'nin uluslararası komünist hareketin kalesi olmaktan çıkması, yakınlaşmayı daha da kolaylaştırmıştır. Ancak, Gorbacov'un bu politikası, paradoksal olsa da, SSCB'nin dağılmasına yol açmıştır³⁰. Sonuç olarak SSCB'nin Soğuk Savaş sürecinde ideolojisini (Komünizmi) tüm dünyaya yayma amacı olmasaydı bile ABD için bir değişiklik olmayacaktı çünkü sorun ideolojik değil jeopolitik idi. Bu nedenle ABD önderliğindeki Batı, bütünüyle jeopolitik bir çerçevede SSCB'nin karşısına çıkmıştır. Ayrıca jeopolitik yasaların üzerine siyasi manevralar, ekonomik hamleler, kültürel savaş ve ideolojik esneklik gibi olguları da eklemiştir³¹.

SSCB lideri Mihail Gorbacov'un ideolojik mantıktan jeopolitik mantığa dönüşümü de gerçekleşmemiştir. Ocak 1989'da, Moskova'da dünya mondializm³² liderleri David Rockefeller, Georges Bertuen, Henry Kissinger ile Mihail Gorbacov ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Siyasi Bürosu üyeleri arasında bir toplantı yapılmıştır. Konuklar, SSCB'nin yönetimine sadece sadakatli olacakları yönünde değil, Sovyetler Birliğinin Batı'ya taviz vermesi halinde, ABD ve NATO yönetimi tarafından jeopolitik tavizlerle karşılanacağı yönünde de söz verdiler. Buna bağlı olarak Gorbacov, "Glasnost" (Açıklık) ve "Perestroyka" (Yeniden Yapılandırma) yönünde yapısal dönüşümlere başlamıştır. Bu

²⁹ Филипп Моро-Дефарж, *Введение в геополитику* М.: Конкорд, 1996, с. 90; (Moreau Filip Defarge, *Jeopolitik'e Giriş* M.: Concord, 1996, s. 90).

³⁰ Исаев Борис Акимович, *Геополитика*, СПб; Питер: 2006, с.310; (Boris Akimoviç Isaev, *Jeopolitik*, St. Petersburg; Peter: 2006, s.310).

³¹ Soner Polat, *Türkiye İçin Jeopolitik Rota*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016, s. 280, aktaran Sibel Özsvağ Atay, "Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem", *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), ss. 144-155.

³² Bu ideoloji, tüm devletlerin ve halkların dünya hükümeti yönetimi altında tek bir gezegensel varlık olarak birleştirilmesini gerektiren bir ideolojidir. Dünyada üç ana mondialist örgüt mevcuttur: 1921'de Amerikan bankacısı John Pierpont Morgan tarafından kurulan Dış İlişkiler Konseyi. Konsey başlangıçta genellikle Amerikan masonlarını kapsamaktaydı. Bu nedenle jeopolitik projeler mistik ve hümanist karaktere sahipti. 1954'te, sadece Amerikalı analistleri değil aynı zamanda Avrupalı olanları da birleştiren Bilderberg Kulübü (grubu) kuruldu. Kulübün asıl görevlerinden biri Avrupa'yı ABD'nin himayesi altında birleştirmekti. Üçüncü olarak 1973 yılında Bilderberg Kulübü'nün aktivistleri, Üçlü Komisyon olarak adlandırılan başka bir yapı daha oluşturdular. Bu yapının, Amerika, Avrupa ve Asya'da temsilcilikleri, SSCB ve Japonya'da ise merkezleri açılmıştır.

süreç, öncelikle Varşova Paketi ülkelerini ve ardından SSCB cumhuriyetlerini de etkiledi. Stratejik silahların azaltılması ve Batı ile ideolojik yakınlaşma süreci başlamıştır. Ancak, Gorbaçov'un yönetim yıllarının, ABD'de Cumhuriyetçilerden olan Reagan ve Bush'un başkanlık dönemine denk geldiğine dikkat çekmek gerekir. Dahası, Reagan son yıllarda sürekli olarak tüm mondialist örgütlere katılmayı reddeden tek başkandı³³. Bu nedenle, Gorbaçov'un tavizlerine ABD yönetiminin imtiyazları eşlik etmemiştir.

Sovyetler Birliği'nin ve dünya sosyalist sisteminin çöküşüne yol açan olayların ilerleyişi, planlı ekonomi mekanizmasının pazar ekonomisi ile kıyaslandığında tarihsel bir başarısızlık göstermesinden ziyade SSCB'de ve sosyalist ülkelerde yıllarca jeopolitiğin görmezden gelinmesinin sonucuydu³⁴.

Soğuk Savaş mantığını görmek için gelecek bölümde Leninizm-Marksizm temasının biraz daha detaylı açıklanması gereklidir. Soğuk Savaş süresince SSCB dış politikasının dayandığı Leninizm prensiplerine bir bilim dalı ya da ideoloji olarak bakılabilir. Çalışma bunu özellikle Soğuk Savaş mantığı içinde ideoloji olarak ele almaktadır³⁵.

1.1.2. SSCB Dış Politikasında İdeolojinin Yeri

Siyaset, ideolojiyle yakından bağlantılıdır. Siyaset, çeşitli ideolojik sistemlerin, ideolojik ve siyasi akımların ve yönlerin çarpışma arenasıdır. Genellikle jeopolitiğin tüm temsilcileri, toplumda ciddi bir ağırlığa ve aynı zamanda doğrudan siyasal karar vermede önemli bir etkiye sahip olan yüksek devlet memuru ve devlet adamlarıdır. Genel olarak "İdeoloji" kelimesi etrafındaki tartışma, kavramdaki karışıklığı daha da artırmaktadır. Karl Marks, Adam Smith'i ideolog olarak, kendini ise bir bilim adamı olarak görüyordu. Liberaller ise bunun tam aksini düşünüyorlar³⁶.

³³ Шубин Сергей Иванович, *Геополитика Учебное пособие*, Архангельск: Поморский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2008, сс. 32-40; (Şubin Sergey Ivanoviç, *Jeopolitik*, Eğitim, Arkhangelsk: M.V. Lomonosov adına Pomor Devlet Üniversitesi, 2008, ss. 32-40).

³⁴ Айрапетян Роберт Мелитонович, с. 78; (Robert Melitonoviç Hayrapetyan, a.g.m.. "s. 78).

³⁵ Neyin bilimsel anlamda bilgi, neyin ideoloji olduğu, hem soyutlama düzeyine göre, hem de tarihsel olarak değişir. Bilgi-İdeoloji ilişkisi hakkında çok sayıda yazıya bakılabilir. Örneğin: Michael Buroway, "Bilim Olarak Marksizm: Tarihsel Zorluklar ve Kuramsal Gelişme", (Çev. Gökhan İrfanoğlu, Eylem Akçay), *American Sociological Review*, Aralık 1990, Cilt 55, ss. 775-93;

³⁶ Жукоцкая Александра Васильевна, "Проблема Идеологии", Московский Педагогический государственный институт, Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук, Москва-1998; (Aleksandra Vasilyevna Zhukotskaya, "İdeoloji Sorunu", Moskova Pedagoji Devlet Enstitüsü, Felsefe Doktoru derecesi tezi, Moskova,1998)

"Leninizizm"e gelince, bu terimi ilk kez İosif Vissarionoviç Stalin kullanmıştır. Stalin, "Leninizizm'in, Marksizm'in bir sonraki aşaması olduğunu" söylemiştir³⁷. Gerçekten Marks ve Engels proleter devrimin teorik hazırlıkları için çalışmalarını sürdürdükleri dönemde, proleter devrimin o dönem için (proleter devrimi öncesi dönem kastediliyor) pratik gerçekleşmesi kaçınılmaz bir gerçek olarak görülmüyordu³⁸. Fakat Marks ve Engels'in devamı olan Lenin'in çalışmaları emperyalizmin gelişmiş dönemine ve sonrasına denk geldi (burada I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında baş gösteren küresel devrimci sürecin seyrine bakarsak) ve Sovyetler çağını açmış olduğu gelişen proleter devrim döneminde etkinlik göstermiştir.

İosif Vissarionoviç Stalin'e göre, Leninizizm'deki en önemli mesele; proletaryanın diktatörlüğü (hegemonyası) meselesiydi. Onun başlangıç noktası, küresel yayılma ve güçlenme koşulları olmuştur³⁹. Leninizizm'in proleter devrimi en kapsamlı şekilde açıklayan teori ve pratiğe aktarılabilirliği olan yöntem olduğu tezi de güçlü bir şekilde kabul edilmektedir⁴⁰. Yani Marksizm eğer pratiğe aktarılamamışsa, bunun en önemli sebebi Lenin bunu pratiğe uygulamış olup Stalin de bunu ideolojik jeopolitik temelde devam ettirmiştir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, Leninizizm de proleter devrim dışında esas mesele olarak kapitalizm ile mücadeleyi gerekli görmekteydi, çünkü kapitalizmin en üst aşaması emperyalizm idi⁴¹. Leninizizm buna ek olarak fırsatçılığa da karşı amansız mücadele görevini üstleniyordu.

Ancak üstte vurgulanan bilim-ideoloji ikileminden yola çıkarsak, bir bilimsel kuram zaman geçtikçe kendini ispatlamayıp ve diğer argümanlarla da çürütülmeye mahkûm kalırsa o zaman ideoloji olarak algılanabilir. Görüldüğü gibi, sosyalizmin SSCB'de güce dayalı olarak hayata geçirilmesi ayrıca, Marksist-Leninist klasiklerin,

³⁷Сталин, Иосиф Виссарионович, *К вопросам ленинизма*, Сочинения., Т. 8. , М.: ОГИЗ; Государственное изд-во политической литературы, 1948, с. 13; (İosif Vissarionoviç Stalin, *Leninizmin sorunlar üzerine*,: cilt 8, Devlet Siyasi Edebiyat Yayınevi, 1948. s. 13; http://grachev62.narod.ru/stalin/t8/t8_03.htm#s11 (Erişim Tarihi:24.06.19) ; Türkçe tercümesi için bkz: <http://devrimtemizler.net/wp-content/uploads/2015/12/J.-Stalin-Leninizmin-Sorunlar%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 24.06.19)

³⁸ Marks'ın çalışmalarını sürdürdüğü dönemde gelişmiş tek kapitalist devlet İngiltere idi. Sosyalizmin dünyaya yayılmasını sağlayan en önemli temel aslında tüm ülkelerin sosyalizmi benimsemesinden buna giden yolda ise ilk önce kapitalizm aşamasından geçmelerinden geçecek.

³⁹ Сталин И.В (J. Stalin) a.g.e.s.15.

⁴⁰ Сталин И.В (J. Stalin) a.g.e.s.16.

⁴¹ Bkz: Vladimir İlyiç Lenin, *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (Çev. Cemal Sureyya), Sol yayınları, 2009

file:///C:/Users/pcx/Downloads/Emperyalizm%20Kapitalizmin%20En%20Y%C3%BCksek%20A%C5%9Famas%C4%B1%20-%20Vladimir%20%C4%B0lyi%C3%A7%20Lenin%20(%20PDFDrive.com%20).pdf (Erişim Tarihi:25.06.19)

devletin çıkarlarını söz konusu devletin yönetici sınıfının çıkarlarıyla sınırlandırmaları ve bu çıkarların, genellikle ekonomik temelde olması, onların, tüm sınıfların ve toplum katmanlarının çıkarlarını yansıtan milli çıkarların varlığını tanımamaları - dış politika kararları alınırken hatalı değerlendirmelerine ve sonuçlara yol açmasına neden oluyordu⁴².

SSCB'de resmi kurum ve akademik alanda Leninizm dışında hiç bir kurama yer verilmedi. Batı teorileri ve pratikleri reddedilmekteydi. Leninizm-Marksizm ilkeleri dışında Batı teorisyenlerinin siyasi analizleri “burjuva teorileri”, “emperyalizm yayılcılığının gerekçesi” gibi düşünülüyordu. Bundan dolayı tüm siyasi kararlar ve uluslararası ilişkiler ve akademik yayınlarda retorik sadece Leninizm kuramına göre belirlenirdi ve yazıya dökülürdü. Fakat pratikte öyle değildi. Pratikte aslında SSCB karar vericileri davranışlarında realizm perspektifine temas ediyorlardı. Bu yaklaşıma bir nevi Marksizm ve realist teori ve davranışının harmanlanması diyebiliriz. İdeolojiden sözde taviz verilmiyordu ancak gerektiği durumlarda stratejik olarak hamleler yapılabilirdi (sert güç örnekleri: 1956 Macaristan, 1968 Çekoslovakya, 1979 Afganistan müdahaleleri SSCB’nin ideolojisi gereği yapamadığı ancak gizli yaptığı ve açıklamadığı davranışları, örneğin dolaylı silah satışları) ve tersine, SSCB gerektiğinde ideoloji ve siyasi yatırım için yararına olmayan israflardan kaçınılmıyordu. Sistemin çöküş sebeplerinden birisi de Sovyetlerin Asya ve Afrika ülkelerinden sosyalizme yönelmiş olanlara veya sosyalist ideoloji için mücadele eden parti veya örgütlere yaptığı karşılıksız yardımları idi. Tahmini hesaplar bu yardımların Sovyetlerin kendi ihtiyaçlarından beş misli fazla olduğunu ortaya koymaktadır⁴³.

Bölümün başında Mikhailovna Marina Lebedeva’nın⁴⁴ kuramına dayanarak, SSCB dış politikasının Marksizm-Leninizm kuramına değil daha çok Leninizm ve Realizm’in sentezine dayandığından bahsedilmiştir. Marksizm-Leninizm’i ideoloji olarak ele alarak, netice itibarıyla SSCB dış politikasında var olan durumu jeopolitik ile (Realizm kuramı ile jeopolitiğin benzerliği “güç” unsuru temelinde vurgulanmıştır) ideolojinin harmanlanması olarak da görülebilir. Buradan SSCB’nin dağılma sürecine geçilecek olursa, ideolojide Gorbaçov’un tavizlere gitmesine sebep olan SSCB’nin paradoksal olarak dağılması

⁴² Подберезкин Алексей Иванович.. с. 30-41; (Aleksy Ivanoviç Podberezkin, a.g.m. ss. 30-41).

⁴³ İsmail Özsoy, “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, Bilig Dergisi, Güz, 2006, sayı 39, ss. 163-194, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873311.pdf> (Erişim Tarihi:17.06.19).

⁴⁴ Bkz: Марина Лебедева, "Предметное поле и предметные поля мировой политики" ; Международные процессы. 2004. Т.2. № 2, ss. .97-108; с. 99; (Marina Lebedeva, "Konu alanı ve dünya siyasetinin konu alanları"; *Uluslararası süreçler Dergisi*, 2004, Cilt 2, no2, ss. 97-108, s. 99).

durumu da açıklanabilir. SSCB'nin ideoloji ile jeopolitiğin sentezi durumunda ideolojiden vazgeçmesi - jeopolitik olarak da parçalanması anlamına gelecektir. Fakat jeopolitik mantığının yıllardır SSCB literatüründe ihmal edilmesi, Sovyet karar vericilerin bu durumu öngörememelerine neden olmuştur⁴⁵. Çünkü Batı, ideolojiden çok jeopolitik olarak SSCB'nin karşısına çıkmıştır.

Komünist ideolojinin aynı zamanda bilimsel temellerinin de altı çizilmelidir. Bir bütün olarak Marksizm-Leninizm insanlığın sosyal gelişiminin nesnel kanunları hakkında bir bilimdir denilebilir. Georgy Valentinovich Plekhanov, Vladimir Ilyich Lenin, Antonio Gramsci, Gyorgiy Lukaç, İosif Vissarionoviç Stalin, Sergey Mironoviç Kirov, Feliks Edmundoviç Dzerjinskiy, Anton Makarenko, Andrey Aleksandroviç Jdanov, Georgiy Mihayloviç Dimitrov, Mao Zedong'un çalışmaları işçi kitlelerin psikolojik bilincine önemli katkı yapmıştır⁴⁶.

SSCB'de ideolojinin kültürel bir etkisi de vardı. Bu etki de 'yumuşak güç' olarak kavramsallaştırılabilir. Ayrıca kitlesel ideolojik yüzleşme bağlamında, "ideoloji"yi kültürel bir fenomen olarak anlamlandıran temel kavramları da analiz etmek gerekirse, bu konuda temel öneme sahip çalışmalar, Louis Pierre Althusser⁴⁷, Guy Debord⁴⁸ ve Antonio Gramsci⁴⁹ gibi yazarların eserleridir. Oldukça farklı teorik konumlara rağmen, her üçü de ideolojide, sadece siyasi hedeflere ulaşmak için uygun bir aracı değil, aynı zamanda değer öncelikleri, dünya görüşü gibi derin kültürel reformlara da olanak sağlayan etkili bir strateji öngörüyorlardı.⁵⁰ Kültür, bir ideolojinin yaşam gücünü onaylayan veya çürüten

⁴⁵ Burada kastedilen Gorbaçov dönemini, onun "tavizlerini", "perestroyka'yı" ele aldığımızda aslında Gorbaçov'un bir komplo içinde olmasına ve bilinçli bir şekilde SSCB'yi yıkıma sürükleyecek adımlar atmasına dair çok sayıda yazıya da rastlayabiliyoruz. Bu komplo teorisi SSCB'nin yıkılışında dış nedenler hariç iç nedenlerinden olarak kabul edilirse bile, yine de toplumun "rıza"sına dayalı bir iç ortamın SSCB'de kurulamaması ve diğer birçok iç neden bu komployu çürütmektedir.

⁴⁶ Виктор Дмитриевич Комаров, "Источники и структурные компоненты ленинизма", Общество. Среда. Развитие, с.71-82, n4(33), 2014; (Viktor Dmitriyevich Komarov, "Leninizmin kaynakları ve yapısal bileşenleri", *Toplum. Ortam. Gelişim Dergisi*, ss.71-82, no4(33), 2014).

⁴⁷ Альтюссер Луи, "Идеология и идеологические аппараты государства (заметки для исследования)" Неприкосновенный запас. 2011. № 3 (77). С. 159–175; (Althusser Louis, "Devletin ideolojisi ve ideolojik aygıtları (araştırma notları)", *Dokunulmaz yedek Dergisi*, 2011, № 3 (77), ss. 159-175).

⁴⁸ Detaylı okuma için: Дебор Г., *Общество спектакля*, (Пер. с фр.) Перевод С. Офертаса и М. Якубович, М.: Издательство "Логос", 1999; (Türkçe çevirisi için : Guy Debord, *Gösteri Toplumu*, (Çev. Okşan Taşkent, Ayşen Ekmekçi Ayrintı Yayınları, 1996).

⁴⁹ А. Грамши *Тюремные тетради*, (А. Gramsci, *Cezaevi Defterleri*), Электронная библиотека: гражданское общество в России, <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetrad.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.19)

⁵⁰ Тищенко Наталья Викторовна, "Идеология в контексте культурных практик: Л. Альтюссер, А. Грамши, Г. Дебор", Общество: философия, история, культура, 2018, no 1, с. 143-147; (Natalia Viktorovna Tishchenko, "Kültürel Uygulamalar Bağlamında İdeoloji: L. Althusser, A. Gramsci, G. Debor", *Toplum: felsefe, tarih, kültür, Dergisi*, 2018, no1, ss. 143-147) , <https://doi.org/10.24158/fik.2018.1.30> (Erişim Tarihi: 12.03.19).

belirli bir göstergedir. Belirli bir toplum kültürünün gelişim süreci, genellikle farklı ideolojilerden etkilenir. Kültür aynı zamanda birçok ideolojinin pratik uygulanması için bir araçtır.⁵¹ Realist paradigmadan Hans Morgenthau'ya göre kültür unsuru, kültürel emperyalizm, yayılmacı emperyalist politika araçları arasında en etkilisidir. Kültürel yayılma politikasının amacı zihin ve bilinçlerin kontrol edilmesi olduğundan, böyle bir kontrol, kuşkusuz olarak uluslararası düzeyde etkili bir araçtır. Kültürel emperyalizm yöntemleri, diğer yöntemleri gereğinden fazla kılacak kadar ikna edici bir zafer elde etmeyi mümkün kılar. Kültürel emperyalizmin modern zamanlardaki rolü, askeri işgal veya ekonomik etki için zemin hazırlama açısından önemlidir⁵².

Ancak SSCB'nin dağılmasına neden olan sebepleri dış politikadaki tutarsızlıklar hariç, düşüşe zemin yaratan iç politikasında da aramak gerekir. Bu yanlışlar teorik olarak Antonio Gramsci'nin yazıları ile ele alınabilir. SSCB'nin "rıza"ya dayalı iç politikasının Gorbaçov dönemine geldiğimizde kırılması, toplumun sosyalizme, "Birliğe" olan inancının kırılması, "kültürel" açıdan da vurgulanmalıdır. Mutlaka altı çizilmelidir ki, SSCB'nin yenilgisinin ve yıkılmasının sebepleri Marks, Engels, Lenin veya Stalin'in eserlerinde, onların ideoloji sembollerinde değil, Sovyet toplumunun somut analizinde ve "Perestrojka" (Yeniden Yapılandırma) koşullarında aranmalıdır.

İktidar sınıfı, devletin politika ve ideolojisi arasındaki çizgiyi silmeden, kendi ideolojisini bir şekilde devletin iç veya dış politikasına yansıtır. Dış politikada, Sovyet karar vericileri, önemli sorunların çözümü için tavizlerin mümkün olduğunu, fakat ideoloji alanında tavizlerin kabul edilemez olduğunu beyan ediyorlardı. Sovyet Komünistleri, kapitalizmin, tarihin geçilmez gidişatı nedeniyle geçmişte kalacağına ve sosyalizme yol açacağına dair ideolojik inançlarını saklamıyorlardı. Batı ideolojisine karşı uzlaşmaz bir duruş sergileyen SSCB, üçüncü ülkelerde karşı devrimin ithalatına ve "uluslararası emperyalizmin" desteklediği ilkeleri ve düzeni farklı ülkelere zorla dayatmasına şiddetle karşı çıkıyordu.⁵³ Ancak aslında Sovyet karar vericilerinin sosyalizmi kapitalizmle bir yarışın içine sokmaları gerekmiyordu. SSCB 1970'lerde, Leninizm ilkelerine dayanarak farklı ekonomik modellerin belirli bir süre için bir arada yaşama ilkelerini desteklese de, tarihin sosyalizmden yana galip geleceğini daima vurgulamakla yanlış algılanıyordu ve

⁵¹ Кокорин Александр Алексеевич, *Идеология*, Хрестоматийные заметки, М.: Изд-во МГОУ, 2007, с. 358; (Aleksandr Alekseyeviç Kokorin, *İdeoloji*, Ders Notları, M: MGOU yayınevi, 2007, s. 358).

⁵² Bkz: Morgenthau H. *Politics Among Nations*: New York: Knopf, 1948. p. 70-110.

⁵³ Громыко Андрей Андреевич, *Внешняя Политика Советского Союза*, Москва, Из-во Политической литературы 1985, с.34; (Andrey Andeyeveç Gromiko, *Sovyetler Birliği Dış Politikası*, Moskova, Siyasal Edebiyat Yayınevi, 1985, s. 34).

Rus tarihinin genişleme jeopolitiği ile “harmanlanarak” Moskova merkezli imparatorluk “havasına” bürünüyordu. “Gerçekten de dünya işçilerinin birlikteliğinin bir ifadesi olarak karşımıza çıkan ve Lenin döneminde sömürge bölgelerindeki anti-emperyalist hareketleri de kapsayacak şekilde genişletilen ‘proleter enternasyonalizm’ ilkesi diğer sosyalist ülkelerin iç işlerine karışmasına imkân sağlamıştır⁵⁴. Sovyetler Birliği bu ilke ile diğer sosyalist devletlerin ekonomik ve siyasi yapılanmalarına karışmayı kendine görev bilmiş ve onların hem ekonomik hem de siyasi anlamda Sovyetlerin öngördüğü şekilde bir yapılanma içine girmelerini sağlamaya çalışmıştır.⁵⁵

SSCB’nin dış politika araçlarından biri olan ve SSCB tipi hegemonyanın tespiti için SSCB’nin yumuşak güç araçlarına dâhil edebileceğimiz dünya sosyalist sisteminin yükseliş ve çöküşüne bakmamızda fayda vardır. Stalin’in ölümünden sonra, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin (SBKP) yönetimi bir takım değişikliklerin gerekliliğini ifade etmiştir. Sovyet liderleri sosyalist sistemin temellerini elbette sorgulamıyorlardı fakat çoğunluk, sistemin hem dış dünya için hem de ülke içinde daha çekici, dinamik, verimli, insancıl olması gerektiğini düşünüyorlardı. SBKP’nin yeni stratejik sembolü 20. Kongrenin kararları olmuştur.⁵⁶ Biraz değiştirilmiş bir biçimde, “Leninizmin restorasyonu” bağlamında dünya devrimi fikri, kamusal alana geri dönmüştür⁵⁷.

SBKP’nin 20. Kongresi’nde Stalin’in kişi kültü⁵⁸ güçlü eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu eleştiri ve rapor Nikita Kruşçev tarafından kapalı bir toplantıda yapılmış ve rapor hakkında yabancı komünist parti liderleri daha sonra bilgilendirilmiştir. Bu olaylar SBKP’nin, bir devrimci hegemon olarak otoritesini zedelemiştir. Bu durumdan, Çin Komünist Partisi’ni, SBKP ile eşit derecede dünya komünizm liderine dönüştürmek isteyen Mao Zedong yararlanmaya çalışmıştır. Mao, ideolojik faktöre özel bir önem vererek, dünya komünistlerinin Kruşçev’i değil, kendisini lider bir teorisyen olarak algılayacaklarına inanmıştır⁵⁹.

⁵⁴ Hasan Bekdeş, “SSCB Döneminde Rus Teorisyenlerin Uluslararası İlişkiler Kuramına Etkileri”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, Mayıs, 2015, sonuç bölümü

⁵⁵ Hasan Bekdeş, a.g.tez, sonuç bölümü

⁵⁶ XX Съезд Коммунистической Партии СССР, 14—25 Февраля 1956 года, Стенографический отчет, (XX SSCB Komünist Partisi Kongresi, 14-25 Şubat 1956, Verbatim Raporu) http://istmat.info/files/uploads/52190/20_sezd._chast_1._1956.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.19).

⁵⁷ Marksist (Marksist-Leninist) Teorisine karşı Stalin, “Tek ülkede sosyalizm” in uygulanmasını destekliyordu.

⁵⁸ “Stalin kişi kültü, Josef Stalin şahsında, onun tüm kişiliğinin bir kült haline getirilmesidir. Özellikle Aralık 1929’da Stalin’in 50. yaşgünü kutlamasından sonra Sovyetler Birliği kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir”.

⁵⁹ Худoley Константин Константинович, “Эволюция идеи мировой революции в политике Советского Союза (подъем и распад мировой системы социализма)”, Вестник Санкт-Петербургского

SBKP'nin ideolojik çalışmaları esasen insanlık tarihinde bir dönüm noktası olarak methedilen Ekim Devrimi'nin yıl dönümlerine, Sovyet sosyalist sistemin üstünlüğünün kanıtı olarak tanımlanan Büyük Vatan Savaşı'nda elde edilen zafere, "Sovyet halkı" olarak yeni bir tarihsel toplumun ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilen SSCB'nin oluşumuna, dünya proletaryasının lideri olan Lenin'in doğum günü kutlamalarına odaklanıyordu. Aynı zamanda, Leonid Brejnev'i Lenin'in çalışmalarını devam ettiren ve dünya komünist hareketinin önde gelen lideri olarak yüceltme kampanyaları düzenleniyordu⁶⁰.

Genel olarak, 1950-1980'li yılların ortalarında dünya devrimci süreci başarıyla yükseliyordu. Sovyetler Birliği, ABD ile askeri ve stratejik denge sağlamış ve iki süper güçten biri haline gelmişti. Küba devriminin zaferi Batı'da, sadece bir komünist köprübaşı rolünü üstlenmiyor aynı zamanda onun romantizmi, dünya devrimci fikirlerinin büyümesine de katkıda bulunuyordu. Birçok kişi tarafından Vietnam Savaşındaki ABD'nin yenilgisi de emperyalizmin zayıflamasının ve sosyalizmin başarısının bir kanıtı olarak algılanmıştı. Bu yıllarda, neredeyse tüm sömürgeler bağımsızlıklarını kazanmış, bunların arasından siyasi olarak bir dizi yeni devlet SSCB ile yakından bağ kurmuştu. SSCB, kapitalist olmayan veya "sosyalist yönelimli" ülkeleri dünya sosyalist sisteminin rezervi olarak kabul ediyor ve bu ülkeler SSCB için özel bir önem teşkil ediyordu.⁶¹ Örneğin, 1970'lerde komünist yanlısı güçler Angola, Mozambik, Etiyopya, Nikaragua, Grenada, Güney Yemen, vb. ülkelerde iktidara gelmişlerdi. Washington ise, özellikle 1973 Paris

университета. Политология. Международные отношения. 2018. Т. 11. Вып. 1. С. 53–85; (Konstantin Konstantinoviç Hudoley, "Sovyetler Birliği Siyasetinde Dünya Devrimi Fikrinin Evrimi (Dünya Sosyalizm Sisteminin Yükselişi ve Çöküşü)", St. Petersburg Üniversitesi Bülteni. Siyaset bilimi. Uluslararası İlişkiler 2018. C. 11, No 1, ss. 53–85).

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için: Брежнев Л. И., *Ленинским курсом: Речи, приветствия, статьи, воспоминания*. Том 1-9 Издательство: Москва, Политиздат, 1970—1982; (Leonid Brejnev, *Lenin'in Kursu: Konuşmalar, selamlar, makaleler, anılar*. Cilt 1-9 Yayınevi: Moskova, Politizdat yayın evi:1970-1982)

⁶¹ 1980'lerin ortalarında SSCB literatüründe 15 devlet sosyalist ülkeler olarak sınıflandırılmıştı. Bunlardan varlığı sona eren ülkeler: SSCB, Arnavutluk Sosyalist Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Macar Halk Cumhuriyeti, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Moğolistan Halk Cumhuriyeti, Polonya Halk Cumhuriyeti, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, aktif varlıklarına devam edenler: Çin Halk Cumhuriyeti, Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Küba Cumhuriyeti, Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti'dir. Ayrıca, 1960-1980'lerde bir dizi Üçüncü Dünya ülkesi "sosyalist yönelimlerini" ve sosyalist bir toplum inşa edeceklerini ilan etmişlerdi. Marksist-Leninist iktidar partileri olanlar: Angola Cumhuriyeti, Afganistan Demokratik Cumhuriyeti (1992'ye kadar), Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kampuçya Halk Cumhuriyeti, Kongo Halk Cumhuriyeti, Mozambik, Nikaragua, Somali (1977'ye kadar), Etiyopya, Cezayir, Bangladeş, Benin, Myanmar (Burma), Burkina Faso, Guyana, Gana (Nkrumah döneminde), Gine, Gine-Bissau, Grenada, Mısır mısırdaki Leninist parti iktidara gelmedi (Cemal Abdünnasır döneminde ve Muhammed Enver Sedat'ın ilk döneminde), Endonezya (Sukarno döneminde), Irak (2003'ten önce), Cape Verde (Yeşil Burun Adaları), Libya, Madagaskar, Mali, Sao Tome ve Principe Demokratik Cumhuriyeti, Seyşeller Cumhuriyeti, Suriye, Tanzanya, Zimbabve.

anlaşmalarının başarısızlığından, Hindîçin'in komünistler tarafından işgal edilmesinden ve Angola ve Etiyopya'daki Marksist-Leninist grupların zaferlerinden son derece tepkiliydi⁶².

SSCB Soğuk Savaş döneminin başlarında elde ettiği başarılarını 1970'lerin ortalarından itibaren kaybetmeye başlamıştır. Böyle ki dünya devrimci sürecinde izlenilen başarılarla rağmen, krizler artmaya devam etmiştir. 1960-1970'lerde, Sovyet-Çin sınırında birkaç kez çatışma çıkmıştır. Ancak bu çatışmalar içinde en etkileyicileri 1978-1979'daki Hindîçin olaylarıydı. Vietnamlı birlikler, Pekin yanlısı komünist Pol Pot rejimini devirmek için, Kamboçya'daki taraftarlarına destek sağlama amacıyla oraya girmişlerdi. Buna karşılık, Çin birlikleri Vietnam'ın kuzey bölgelerine saldırdı. Bu olaylar, savaşların sosyalist ülkeler arasında imkânsız olduğu argümanını geçersiz yapıyordu. Böylece, iktidardaki komünist partilerin milliyetçilik unsurlarını politika ve ideolojilerine sokarak kendi ülkeleri içindeki konumlarını güçlendirme istekleri, objektif olarak anlaşmazlıkların ve çelişkilerin büyümesine neden oluyordu ve dünya sosyalist sisteminin krizini hızlandırıyordu⁶³.

1980'lerin ikinci yarısı-1990'ların başlangıcı dönemi, SSCB'nin iç ve dış politikasında, dünya devrimi fikirlerinden ve uygulamasından tamamen imtina etmesiyle, SSCB ve "halk demokrasisi" ülkelerinin çoğunda “burjuva devriminin” başlangıcıyla, ülkenin kapitalist gelişme yoluna geri dönüşü ve nihayetinde dünya sosyalist sisteminin ve SSCB'nin çöküşü ile nitelenmektedir. Bu dönemde Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde komünist yanlısı hükümetlere yapılan Sovyet yardımlarının da keskin bir biçimde azaldığı görülmektedir. Bu dönemde en önemli olay, Şubat 1989'da Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesidir. Bu olay, dünyada büyük bir etki yaratmış ve SSCB'nin sosyalizmi ihraç etmeyi reddetmesinin bir kanıtı olarak kabul edilmiştir. Artık yeni siyasal düşüncenin önemli çizgisi uluslararası ilişkilerin de ideolojisiydi. Mihail Gorbaçov'un belirttiği üzere, “*ideolojik farklılıklardan doğan tartışmaları devletlerarası ilişkilere aktarmak ve dış politikayı onlara tabi tutmak [söz konusu] ol[a]maz*”dı. ⁶⁴ Buna karşılık Ronald Reagan da SSCB'yi artık “kötülük imparatorluğu” olarak görmediğini açıkça belirtmişti. Dış politikanın ideolojiden arındırılması, Çin ile de ilişkilerin

⁶² Худoley Константин Константинович, там же с. 53–85; (Konstantin Konstantinoviç Hudoley, a.g.m. ss. 53–85).

⁶³ Худoley Константин Константинович, там же с. 53–85; (Konstantin Konstantinoviç Hudoley a.g.m. ss. 53–85).

⁶⁴ Горбачёв Михаил Сергеевич, *Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира*, М.: Издательство политической литературы, 1987, s 146; (Mihail Sergeyeviç Gorbaçov, *Perestroyka, ülkemiz ve tüm dünya için yeni düşünce*, Moskova: Siyasal Edebiyat Yayınları, 1987, s 146).

normalleşmesine katkıda bulunmuştur. SSCB'nin hem içte hem de uluslararası arenada (“perestroyka” ve “glasnost”) dünya devrimi fikrinden vazgeçmesi, ülkenin jeopolitik olarak da kaçınılmaz sonunu beraberinde getirmiştir.

Polonyalı sosyolog Jerzy Szacki, sosyal düşünceler tarihinin, büyük ölçüde ütopya ve ütopyacılığın tarihi olduğunu belirtmektedir. Bu, özellikle sürekli geleceğin ütöpik görüntülerinden ilham alan sosyalist düşünce ve sol kanat hareketleri için geçerlidir. Aslında, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında işçi sınıfının ideolojik tutumları üzerinde büyük etki yapan Marksist öğretinin çekiciliği de büyük ölçüde ütöpik ve kahinlik unsurlarıyla açıklanmaktadır. Ütopyaların kamusal hayata etkisi çok çelişkilidir. Bir yandan, mevcut toplumsal düzenin eksikliklerini doldurarak olumlu değişimler, ilerlemeler başlatabilir, öte yandan, ütopyanın devlet tarafından baskıcı yollarla uygulanması, genellikle yıkıcı sonuçlar da doğurabilir⁶⁵. Milovan Djilas’a göre⁶⁶ ütopya faydalıdır, çünkü “*insanlık daha adil ve daha özgür bir toplum için hayal kurmadan hayatta kalamaz. Fakat ütopyacılar iktidarı ele geçirip şiddete baş vurarak ütopyayı uygulamaya çalıştıklarında idealin tam tersi olmaktadır.*”⁶⁷ Farklı bir sosyoloji değerlendirmeye SSCB'nin çöküşünü şöyle ifade edilebilir: “*Bolşeviklerin inşa ettiği sosyalizm, felaket yaşayan insanların bir projesi olarak etkili oldu. Bu felaket, fakir ve kırgın sosyal grupların, sömürgecilik tehdidini hisseden bir ulusun, savaşın yıktığı bir ülkenin felaketi olabilirdi. Ancak proje, felaketi atlatmış ve unutmuş mutlu bir toplumun taleplerini karşılayamazdı.*”⁶⁸

⁶⁵ Ежи Шацкий, *История социологической мысли*, Том 1 (Пер. с польск. Барзова Е., Васильев А., Вертячих Н., Мурадян Г., Уразбекова А., Федорова В., Чехова О.), М.: Новое литературное обозрение, 2018. 720 с.; (Eji Shatskiy, *Sosyolojik Düşüncenin Tarihi*, Cilt 1 (Lehçe'den tercüme Barzova E., Vasilyev A., Vertyachich N., Muradyan G., Urazbekova A., Fedorova V., Çehova O.) М.: Yeni Edebi İnceleme, 2018. 720 s.)

⁶⁶ Милован Джилас, *Новый класс*, Изд-во Фредерик А. Прегер, (пер) Нью-Йорк-1961, (Milovan Djilas, *Yeni Sınıf*, Frederick A. Preger Yayınevi, New York 1961) <https://docplayer.ru/136324-Milovan-dzhilas-novyy-klass-izdatelstvo-frederik-a-preger-nyu-york.html> (Erişim Tarihi:14.02.2019)

⁶⁷ Работяжев Николай Владимирович, “Реализм и утопия в идеологии Европейской социал-демократии”, журнал Полития, № 3, 2018, с. 158-180; (Nikolay Vladimiroviç Rabotyazhev, “Avrupa Sosyal-Demokrasisinin İdeolojisinde Gerçekçilik ve Ütopya”, *Politiya Dergisi*, No. 3, 2018, ss. 158-180).

⁶⁸ Кара-Мурза Сергей Георгиевич, “Обездоленные в СССР”, журнал “Наш современник” № 4, 1998 г.; (Sergey Georgiyevič Kara-Murza, “SSCB’de Yoksunlar”, *Çağdaş Dergisi* 4, 1998), aktaran <http://vivovoco.ibmh.msk.su/VV/PAPERS/ECCE/TRUE.HTM> (Erişim Tarihi: 05.03.19).

1.2 Soğuk Savaş Dönemi SSCB Tipi Hegemonya Arayışı

1.2.1 Gramsci ve Hegemonya

Uluslararası ilişkilerde “realizm” bağlamında hegemonya, ekonomik ve askeri anlamda güçlü, uluslararası sistemde önder rolü bulunan devlet şeklinde algılanmıştır. Realist paradigma teorilerin temeli ilk olarak ABD’de klâsik realist teori olarak ortaya çıkmıştır. 1970’li yıllarda ise realist ABD akademisyenlerin temel amacı dünya politikası (Vietnam Savaşı ve yumuşama dönemi) ile ekonomisinde (ABD dolarının altına bağlı yapısının değişmesi) yaşanan gelişmeler çerçevesinde azaldığı düşünülen ABD liderliğinin daha sancısız bir şekilde sürdürülmesi için gereken mekanizmaların kurulması olmuştur⁶⁹.

1970’ler ile birlikte hegemonya tanımı devlet merkezli hegemonyadan işbirlikçi yapıya daha sonra ise “rıza” dayalı hegemonyaya kadar değişimler göstermiştir. Realizmin karşısında yer alan başlıca yaklaşımlardan eleştirel kuramda⁷⁰ kullanılan ve Antonio Gramsci’nin⁷¹ ortaya koyduğu ve Robert Cox’un⁷² uluslararası ilişkilere taşıdığı “hegemonya” kavramı, realist kuramdaki “hegemonya” kavramından farklı bir anlam taşımaktadır⁷³. Sovyet dış politika şemasının analiz edilmesinde ve Sovyet tipi hegemonyanın belirlenmesinde, Antonio Gramsci’nin düşünceleri, özellikle SSCB’nin iç politikasındaki gelişmeleri ve bunun da dışa yansımalarının ortaya konulmasında en betimleyici yorumları vermektedir.

A. Gramsci’nin "hegemonya" ve "hegemonya mücadelesi" kavramları için getirdiği yorumları çok popülerleşmiştir. Bu siyasal kavramı onun modern anlamında ilk defa

⁶⁹ Ali Ercan Su, “Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt-Hegemonya: Almanya ve Japonya Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2006, ss. 20-30.

⁷⁰ Geniş bir literatüre sahip olan Eleştirel Kuramla ilgili olarak bkz: Andrew Linklater, *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*, London, Macmillan Press, 1990; Andrew Linklater, “The Changing Contours of Critical International Relations Theory,” Richard Wyn Jones (ed.), *Critical Theory and World Politics*, Boulder and London, Lynne Rienner Publishers, 2001; Wayne Cox and C. Turenne Sjolander, “Critical Reflections on International Relations,” C. Turenne Sjolander and Wayne S. Cox (eds.), *Beyond Positivism: Critical Reflections on International Relations*, Boulder and London, Lynne Rienner Publishers, 1994.

⁷¹ Антонио Грамши *Тюремные тетради* (Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*), Электронная библиотека: гражданское общество в России, <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetradi.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.19); Türkçesi için özel olarak bkz: <https://radikalhareket.files.wordpress.com/2015/12/antonio-gramsci-hapishane-defterleri-sec3a7meler.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.19)

⁷² Detaylı bilgi için bakınız: Cox R., Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method: Millennium 12, 1983.

⁷³ Kemal Çiftçi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: “Rıza”ya Dayalı “Hegemonya”dan “İmparatorluk” Düzenine”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2009, ss. 203–219.

kullanan Georgiy Valentinoviç Plekhanov olmuştur.⁷⁴ G. V. Plehanov'un etkisi sonucunda bu kavram, siyasi söylemde aktif olarak kullanılmaya başlanmış, yüzyılın başında ise V.İ. Lenin bu siyasi terime yeni bir anlam katmıştır.

A. Gramsci'yi Marksist-Leninist geleneğe bağlamaktan kaçınmak için "hegemonya" kavramının Gramsci ve Lenin'in kullanım biçimindeki farklılıklarını belirtmek gerekmektedir. Birincisi, Lenin için hegemonya, belirli bir tarihi durumla ilgili gerekli bir strateji iken, Gramsci için belirli bir tarihi dönemle ya da coğrafi alanla bağlantılı olmayan genel bir siyasal mücadele sistemidir. İkincisi, Lenin hegemonya'yı yalnızca sınıfsal terimler aracılığıyla yorumlarken, Gramsci için sınıfsal ayrımın ortadan kalkması özünde kültürel yüzleşmeleri bitirmemektedir. Gramsci'nin yorumundaki "çatışma" -sınıfsal ve ekonomik çatışma ayrımını aşmaktadır. Üçüncüsü, Lenin için hegemonya, devrimci eylemlerin hazırlık aşaması anlamına gelirken, Gramsci için hegemonya mücadelesi, var olan sosyal düzen çerçevesinde, farklı çıkarların birleşimini hedef alan uzun ve çok aşamalı bir eylem olarak algılanmaktadır. Hâkim grubun "gerçek hegemonyayı" kurması, uyguladığı entelektüel, ahlaki ve kültürel reformlar süreciyle ilgilidir. Gramsci, entelektüel, ahlaki ve kültürel reformlara vurgu yaparken, reform stratejisinin geliştirilmesini üstlenen belirli bir sosyal grubun üzerinde durmamaktadır. Yine de, özel sempatisi entelektüel ve aydın sınıftan yanadır. Gramsci, özellikle toplumun bu katmanına önemli bir stratejik rol ayırır. İşte Gramsci'nin bu hegemonya anlayışı, Plehanov ve Lenin'in, işçi hareketi ile bağlı olan hegemonya ("proletarya hegemonyası") anlayışından temelde farklılık göstermektedir⁷⁵.

Gramsci'ye göre kültürel birlik, tüm sivil toplumun en güçlü bağlayıcı mekanizmasıdır. Çeşitli sosyal grupların veya Gramsci'nin tanımladığı gibi "stratum'ların" (katmanların) çıkarlarının birleştirilmesini sağlayan unsur, özellikle temel kültürel değerlerde anlaşmaya varılmasıdır. Hiç kuşkusuz Gramsci için hegemonya mücadelesinin alanı, toplumda, örneğin gazete, edebiyat, kilise, okul ve benzeri sivil birlikleri üzerinden ideolojik ve kültürel etki yapan, en önemli bileşenleri siyasi partiler ve sendikalar olan, sivil toplumda bulunmaktadır. Gramsci'ye göre devletin (yönetim organının) istikrarlı işleyişi, onun temelini oluşturan sivil toplumun birliğine bağlıdır⁷⁶.

⁷⁴ Georgiy Valentinovich Plekhanov - Marksizmin teorisyen ve propagandacısı, filozof, Rus ve uluslararası sosyalist hareketin önde gelen figürü.

⁷⁵ Тищенко Наталья Викторовна, с.143-147; (Natalia V. Tishchenko, a.g.m. ss.143-147).

⁷⁶ А. Грамши *Тюремные тетради* (A. Gramsci, a.g.e.), bu konuyu daha detaylı aktaran kaynaklara bakınız, örneğin: Джереми Лестер, "Теория гегемонии Антонио Грамши и её современное звучание", ПолитНаука - политология в России и мире, <http://www.politnauka.org/library/classic/leyster.php>; (Lester

Gramsci'ye göre hegemonyanın kuruluşu ve baltalanması "moleküler" bir süreçtir. Bu süreç, sınıf çarpışması gibi değil, insanların bilincinin ve ruhsal değişikliklerinin değişmesi olarak, küçük dozlar şeklinde devam eder. Hegemonya, dünya ve insan, iyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik, birçok sembol ve imge, gelenek ve önyargılar, yüzyılların birikimi olan bilgi ve deneyim hakkında bir dizi fikir içeren toplumun “kültürel çekirdeğine” dayanır. Bu “çekirdek” istikrarlı bir şekilde var olduğu sürece toplumda, var olan düzeni korumaya yönelik "güçlü kolektif bir irade" mevcuttur. Bu "kültürel çekirdeğin" zayıflatılması ve bu kolektif iradenin yıkılması, baş verecek devrimin bir şartıdır.

Hakim sınıf, tahakkümünü sürdürmek için genelde zora başvurmaz. Batının burjuva demokrasilerinde kapitalizmin hala nasıl ayakta kaldığı sorusunun yanıtı da buradadır. Burjuvazi, bu tür bir kültürel hegemonyaya sahipken proleter devrim de imkânsızdır. Bu noktada Gramsci, SSCB’yi de önce devrimin yapıp sonra hegemonyanın ele geçirilmeye çalışılması noktasında eleştirir⁷⁷.

Fakat yine de Sovyet rejiminde, kısa bir tarihsel sürelik Gramsci'nin "kurtuluş hegemonyası" (veya "sağduyu hegemonyası") olarak adlandırdığı unsur ortaya çıkmış ancak tutunamamıştır. "Yeniden Yapılanma" (Perestroyka) sırasında Sovyet toplumunun “kültürel çekirdeği” bozulmuş ve “özelleştiriciler” hegemonyası kurulmuştur. Tüm bu “yüzeysel devrim” (Gramsci terminolojisinde “pasif devrim”) tam olarak hegemonya doktrinine ve kültürel çekirdeğe yapılan moleküler saldırganlığa uygun şekilde tasarlanmıştır. Yeltsin’in danışman filozofu Anatoly Ilyich Rakitov şunları ifade etmiştir: “*Rus pazarının modern kapitalizm pazarına dönüşmesi yeni bir medeniyete, yeni bir sosyal örgütlenmeye ve dolayısıyla kültürümüzün çekirdeğinde köklü bir değişikliklere ihtiyaç duyuyor*”⁷⁸.

Hegemonyanın kurulması (veya zayıflatılması) için “kültürel çekirdekte” nelerin var olması gerektiği konusunda Gramsci şunların altını çizmektedir: insanların günlük "küçük" fikirlerine yani günlük bilinçlerinin etkilenmesi gerekiyor. Günlük bilinç uğruna hegemonyasını korumaya çalışan güçlerin yanı sıra devrimci güçler de bu bilinç uğruna

Jeremy, “Antonio Gramsci'nin hegemonya teorisi ve modern sesi ”), Chris Harman, “Gramsci, the Prison Notebooks and philosophy”, International Socialism, Posted on 9th April 2007, http://isj.org.uk/gramsci-the-prison-notebooks-and-philosophy/#114harman_12. (Erişim Tarihi: 08.07.2019)

⁷⁷ А. Грамши *Тюремные тетради*, (A. Gramsci , a.g.e)

⁷⁸ Кара-Мурза Сергей Георгиевич, “Обездоленные в СССР” , журнал "Наш современник" № 4, 1998 г ; (Sergey Georgiyevich Kara-Murza, “SSCB'de Yoksunlar”, *Çağdaş Dergisi* 4, 1998) <http://vivovoco.ibmh.msk.su/VV/PAPERS/ECCE/TRUE.HTM> (Erişim Tarihi: 05.03.19)

mücadele etmelidir. Gramsci'ye göre, bir toplumun bilinçaltına yapılan “moleküler saldırı” ve o toplumun “kültürel çekirdeğinin” tahrip olması aydınların (yani üst katmanın) eliyle yapıldığında⁷⁹, alt katmana yapılan doğrudan saldırıdan çok daha etkili olacaktır⁸⁰. Bu nedenle Gramsci'ye göre dış hegemon tarafından devlete yapılan doğrudan saldırı (“manevra savaşı”), kaçınılmaz bir biçimde yenilgiyle sona ermelidir çünkü çeşitli sosyal grupların ve sivil toplumun kültürel birliği, yıkıcı etkilere karşı koyma gücüne sahiptir.

Hegemonya ideolojik bir mücadele içinde tanımlanıyorsa, o zaman karşı-hegemonyadan da söz edilebilir.⁸¹ Karşı hegemonya, yönetici sınıfın ihmal ettiği genel kültür alanında yürütülecek ideolojik ve siyasal yeniden anlamlandırmanın ürünü olabilir. Kültürün ihmal edilmiş değerleri, gelenekleri, konuşma biçimleri, ritüelleri karşı hegemonyanın kurulma alanıdır. İşçi sınıfı da işte bu “ihmal edilen alanda” kendi hegemonyasını kurmak için mücadele etmelidir ve mücadeleyi kazanan- hegemonyayı kazanan taraf olmalıdır. İşçi sınıfı hegemonyayı gerçekleştirebilmek için önce hegemonik sınıf olmalıdır. Yani aile, eğitim, sanat, din, günlük yaşamı kapsayacak bir toplumsal üstünlük oluşturmalıdır. Hegemonya “zora” dayalı olarak değil ihmal edilen değerlerin ayakta tutulması ile sağlanmaktadır.

Bu çerçeve SSCB'nin dış politikası ile iç politikası arasındaki etkileşimi ortaya koymaktadır. Sovyetler Birliği, komünist ideolojisi sayesinde oldukça büyük bir yumuşak güç kazanmış fakat bu gücünü ziyan etmiştir. Bunu iç nedenlerden açıklarsak, hegemonya sürecinin kazanılması ve kaybedilmesindeki analizleri en iyi şekilde ifade etmiş Gramsci'nin açıklamalarına dayandırabiliriz. Kısaca Gramsci'nin fikirlerine göre ifade edersek, SSCB iç politikasında kendi toplumunun üzerinde “rıza”ya dayalı hegemonyasını kuramadı (kısa bir süreliğine kurmuş olsa da, bunu tutturamadı) ve içteki hegemonik sürecinin dağılmasına ve bu zeminde ABD'nin karşı hegemonyasının konumlandırılmasına yol açmış oldu. Ayrıca vurgulayalım ki, birçok Batı ülkesinin kendi iç topluluklarında “rıza”ya dayalı politika yürütmeleri Batı değerlerini yücelten en büyük etkenlerden biri olmuştur.

Gelecek bölüm “zora” dayalı olmayan “rıza” ilkesi temelinde yumuşak güç kavramından hareketle SSCB dış politikasında heba edilen hegemonik etki analiz edilecektir.

⁷⁹ Örneğin bir teknoloji olarak televizyon

⁸⁰ Кара-Мурза Сергей Георгиевич, *Манипуляция сознанием*, М.: Изд-во: Эксмо, 2005, с. 301-303; (Sergey Georgiyevich Kara-Murza, *Bilincin manipülasyonu*, М.: Yayınevi: Eksmo, 2005, ss. 301-303)

⁸¹ Kemal Çiftçi, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: “Rıza”ya Dayalı “Hegemonya”dan “İmparatorluk” Düzenine”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2009, ss. 203–219.

1.2.2 Yumuşak Güç ve Hegemonya

Yumuşak güç kavramını hegemonya kavramından bağımsız düşünmek mümkün değildir.⁸² Ayrıca “rıza” kavramını da ayrıca vurgulamak gerekir. Gramsci, hegemonyayı aynı şekilde bir devletin diğeri üzerindeki hâkimiyeti olarak görmektedir. Ona göre, ayrıca, askeri güç ile “rıza” arasında derin bir etkileşim vardır. Bu yüzden siyasal bir birimin hegemonik olabilmesi için “rıza” ilkesini göz ardı etmemesi gerekmektedir. “Rıza”nın oluşmasında düşünce ve kültür yönlendirici bir rol üstlenmektedir. “Rıza”, sert güç ile birlikte var olan düşünsel ve kurumsal uzlaşmaya işaret etmektedir. “Rıza” aslında bir çeşit ideolojik harekât sonrasında oluşan bir olgudur.”⁸³

“Sert Güç” ve yumuşak güç” kavramları ise Amerikan gücünü tarif etme çabası ile J. Nye tarafından ortaya atılan bir başka kategorik güç tanımlarıdır. Yumuşak güç kavramı, ABD'nin tek gerçek süper güç olduğu komünizm sonrası dünyada, askeri güce fazla odaklanmış Amerikan dış politikasına bir alternatif olarak akademik bir çerçevede öne sürülmüştür.⁸⁴ Giulio M. Gallarotti'ye göre,⁸⁵ böyle bir yumuşak güç anlayışı A. Gramsci'nin hegemonya kavramına yakındır. Çünkü yumuşak gücün temelinde de “rıza”ya dayanma yatmaktadır.

Dar anlamda, yumuşak güç anlamı kültürel etki olarak algılanmıştır. Çin genelde yumuşak güç kavramını dar anlamda kullanmaktadır. Daha geniş bir anlamda, yumuşak güç askeri olmayan güçle eş anlamlıdır ve hem kültürel gücü hem de ekonomik gücü içerir. Ayrıca, 20. yüzyılın sonunda, bu Amerikan yumuşak güç konseptinin Batı dışındaki Güneydoğu Asya ve Orta Doğu ülkeleri gibi pek çok ülkenin dış politika elitleri tarafından benimsendiği dikkat çekmektedir⁸⁶.

⁸² Muharrem Hilmi Özev, “İdeolojik Temelli Yumuşak Gücün İkilemi: Ortadoğu Örneği” *TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 12 Haz 2018, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51259/ideolojik_temelli_yumusak_gucun_ikilemi_ortadogu_ornegi, (Erişim Tarihi:06.07.2019).

⁸³ Murat Silinir, “ABD Gücünün Geleceği”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 24.

⁸⁴ Михалев Алексей Викторович, “Концепция “мягкой силы”: обзор подходов в зарубежной науке” журнал Конференц-зал, с. 63-66; (Aleksy Mihalev Viktoroviç “Yumuşak güç” Kavramı: Yabancı Bilimdeki Yaklaşımların Gözden Geçirilmesi”, *Konferans Salonu Dergisi*, ss. 63-66).

⁸⁵ Джулио М. Галларотти. “Бремя могущества как парадокс мировой политики”, Полис. 2011. № 3. С. 58–71; (Giulio M. Gallarotti, “Dünya Politikasının Paradoksu Olarak Güç’ün Yüku”, *Polis dergisi*. 2011, № 3, ss. 58-71) <http://www.politstudies.ru/files/File/2011/3/6.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.19); ayrıca bkz: Giulio M. Gallarotti.. “Soft Power: What It Is, Why It’s Important, and The Conditions For Its Effective Use”, *Journal of Political Power*, 2011,4(1), 25- 47.

⁸⁶ Dini potansiyelin dış etki faktörüne dönüştürülmesi, Müslüman devlet imajı ile istikrarlı bir ilerleme ilişkisi kurma çabasında ideolojik bir yardım görevi görmektedir. Türkiye, Katar, İran ve Suudi Arabistan, söz konusu bu etkiyi tanıtmakta en aktif olan ülkeler arasındadır. Мохаммед Мария Джафаровна, “Роль инструментов “мягкой силы” во внешней политике королевства Саудовская Аравия”, Ислам в современном мире, 2018, Том 14. № 1, с. 183-198; (Muhammed Maria Jafarovna, “Suudi Arabistan

Her ne kadar “Yumuşak güç” teriminin uluslararası ilişkiler literatürüne bu isimle kazandıran Nye olsa da, “yumuşak güç” kavramının öngördüğü şiddet içermeyen etki yöntemleri yüzyıllardır bilinmektedir⁸⁷. Bu yöntemler hakkında geçmişte Niccolò Machiavelli, Henry David Thoreau ve Mahatma Gandhi⁸⁸, ayrıca Hans Morgenthau⁸⁹, Kenneth Waltz⁹⁰, John J. Mearsheimer⁹¹, G. John Ikenberry⁹², Robert W. Cox⁹³, Robert O. Keohane⁹⁴ gibi akademik ve politik şahsiyetler de yazmıştır.

Yumuşak güç araçlarının kullanılması, yabancı ülkelerin kültürel yayılımını ve politik baskısını engellemeye, ulusal kimliğin korunmasını sağlamaya, devletin olumlu imajını oluşturmaya ve uluslararası konumunu güçlendirmeye olanak sağlar. Devletin yumuşak gücünün temel mekanizmaları arasında, kültürel faktör ve devletin kültürel ve ulusal değerlerinin ihracı için kültür diplomasinin kullanılması yer almaktadır.

Bu bağlamda, bilgi propagandasının yöntem ve ilkelerinin uygulanmasında SSCB'nin başarılı deneyimlerini yumuşak güç araçlarının kapsamlı bir şekilde ortaya konulmasını mümkün kılmaktadır. SSCB'nin varlığı sırasında dış politikada şiddet içermeyen etkinin kullanılmasında önemli deneyim kazanılmıştır. Sovyet yönetimi tarafından ilan edilen sosyalist toplum inşa etme misyonu SSCB'yi, yeni bir dünya görüşü oluşturmayı teşvik eden sürekli propaganda ve ideolojik çalışmaya dayanan özel bir medeniyet ve ideolojik bir fenomen olarak görmemize neden olmaktadır. Yurt dışında SSCB'nin imajını güçlendirmek, Sovyet yaşam tarzını ve Sovyet değerlerini yaygınlaştırmak için, Komintern aracılığıyla yapılan faaliyetler, diplomatik misyonlar, dostluk toplulukları, kardeş ülkelerin finansmanı vb. araçlar gibi diğer mekanizmalar bu

Krallığının dış politikasında “yumuşak güç ”araçlarının rolü”, *Modern dünyada İslam Dergisi*, 2018, Cilt 14. № 1, ss. 183-198).

⁸⁷ Бокерия Светлана Александровна, Диева Анна Александровна, “Опыт информационной пропаганды в СССР как инструмент мягкой силы”, Россия в системе международных отношений, Вестник РУДН, серия История России, 2015, № 3, с.81-89; (Svetlana Aleksandrovna Bokeriya, Anna Aleksandrovna Diyeva, “SSCB'de Yumuşak Güç aracı olarak bilgi propagandası'nın deneyimi”, *Uluslararası İlişkiler Sisteminde Rusya Dergisi*, RUDN haberçisi, seri Rusya Tarihi, 2015, Sayı 3, ss. 81-89).

⁸⁸ Detaylı bilgi için bakınız: Пономарева Е.Г., “Железная хватка «мягкой силы»”, *Однако*. 2013. № 6. С. 18–26; № 7 (Ponomareva E. G., “Yumuşak gücün” Çelik Tutuşu”, *Odnako Dergisi*, 2013, № 6. ss. 18-26; № 7, ss. 18-21).

⁸⁹ Bkz: Morgenthau H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1978.

⁹⁰ Bkz: Waltz K. *Theory of international politics*. McGraw-Hill, 1979.

⁹¹ Bkz: Mearsheimer John J. *The Tragedy of Great Power Politics*. University of Chicago, W.W. Norton and Company, Inc, 2001.

⁹² Bkz: Ikenberry J., *After victory: institutions, strategic restraint and the rebuilding of order after major wars*. Princeton University Press, 2001.

⁹³ Bkz: Cox R., Sinclair T. *Approaches to world order*. Cambridge University Press, 1996.

⁹⁴ Bkz: Keohane R. *Power and Governance in a Partially Globalized World*. Routledge, London and New York, 2002.

çerçevede kullanılmıştır. Tüm bu mekanizmalar, hem SSCB içinde hem de dışında komünist fikirlerin ve Sovyet yaşam biçiminin benimsenmesini amaçlayan devlet politikasına odaklıdır.⁹⁵

SSCB'nin bilgi propagandası etkinliğini göstermiştir. Sovyet propagandası, bir tür yumuşak güç mekanizması olarak, üst düzey devlet politikası olarak kabul edilmiş ve bunun için bütçeden fonlar tahsis edilmiş, merkezi koordinasyon organları tarafından kontrolü yapılmıştır. Bu politikanın arkasında, önemli bir askeri-politik ve ekonomik potansiyeli olan ve Sovyet toplumunun fikirlerinin küresel ölçekte yayılmasını hedefleyen güçlü bir devlet mekanizması vardır. Ancak aktif ideolojik propagandanın ötesinde, Sovyet yaşam tarzı ve kitlelerin sosyal ve yaşamsal problemlerini çözmeye yönelik sosyolojik propagandaya çok daha az dikkat edilmiştir. Tanım gereği, komünist ideolojinin kitlelere çekici geldiğine inanıldığından, kapitalist ülkelerdeki gibi yapılan gizli propaganda, diğer ülkelerde gerekli görülmemiştir.⁹⁶

1970'lerin sonlarına kadar olan SSCB'nin "yumuşak güç" alanındaki hâkimiyetinin tarihsel gerçeğini görmezden gelmek imkânsızdır. Bu özellikle ideolojik propaganda ve Sovyetler Birliği'nde yabancı vatandaşlara yükseköğretim sağlayarak dış ülkelerde dost siyasi elitlerin oluşumunda kendini göstermektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa merkeziliğinin çöküşünü ve gücün Asya-Pasifik bölgesine kaydığını göz önüne alan Bolşevikler, "Doğu halklarını sömürgecilikten ve Avrupa proletaryasını kapitalist sömürden özgürleştirme" fikrini savunarak, Amerikan siyaset bilimcisi Frederick C. Barghoorn⁹⁷ da altını çizdiği gibi, "*Eski Kıta'da o sırada egemen olan Amerikan kitle kültürüne*" karşı, "*hem Doğu hem de Batı'ya meydan okuyan sosyalist kitle kültürü*"yle kalıcı olarak çatışmaya girmişlerdir.⁹⁸

Diğer taraftan, ABD'nin yumuşak gücünün başarılı bir şekilde kullanımının en parlak örneklerinden biri SSCB'nin dağılmasıdır. Bugün kabul gören görüşlerden birisi de, Sovyet hükümeti ve tüm sosyalist sisteminin dağılmasında yatan sebeplerin aslında Batı'nın askeri-ekonomik zaferi ya da SSCB'nin ekonomik olarak zayıflamasında değil;

⁹⁵ Бокерия Светлана Александровна, А.А. Диева, с.81-89; (Svetlana Aleksandrovna Bokeriya, Anna Aleksandrovna Diyeva, a.g.m. ss. 81-89).

⁹⁶ A.g.m. ss. 81-89.

⁹⁷ Frederick C. Barghoorn. The Soviet Cultural Offensive: The Role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy. - N. J.: Princeton University Press, 1960. s. 28.

⁹⁸ Филимонов Георгий Юрьевич, Цатюрян Саркис Арамаисович с. 265; (Georgy Y. Filimonov, Sarkis A. Tsatyuryan, s. 265).

sosyalizm değerlerinin gözden düşmesi ve siyasal demokrasi, kişisel özgürlük, özel mülkiyet gibi Batılı liberal değerlerin kitlesel kabulü olmasıdır.⁹⁹

Bu bağlamda "yumuşak güç" araçlarının arka planının detaylandırılmasını yapmak önemlidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra SSCB tartışmasız dünya liderlerinden biri olmuştur. Dünyaya eşsiz bir sosyal devlet projesi sunmakla kalmayıp insanlık tarihinin en dramatik ve kanlı askeri çatışmasından da zaferle çıkmıştır. Kültürel ve bilim-teknik alanlarındaki büyük başarıları SSCB'nin pozisyonlarını güçlendirmeye ve teşvik edilen değerler sisteminin çekiciliğini artırmaya yardımcı olmuş ve bu da oldukça geniş bir Sovyet yanlısı bloğunun kurulmasını sağlamıştır. Tüm Amerikan "yumuşak güç" enstrümanlarının yelpazesi aslında SSCB'yle karşı durma sırasında şekillenmiştir. Ayrıca Amerika'nın üçüncü dünya ülkelerinde oluşturmaya çalıştığı etki bile en büyük ideolojik rakibinin analojik etkisini engellemeye yöneliktir.¹⁰⁰

Sovyetler Birliği 1920'lerde Batı'nın "ilerici aydınlarını" kendi tarafına çekmek için konsolosluk ve elçiliklerin yanı sıra büyük kültür organizasyonu zincirlerini kurarak kültürel iletişim araçları oluşturmuştur. Bunların arasında en etkilisi 1925'de kurulan ve amacı SSCB toplumunun yabancı ülkelerin kültürel kazanımlarıyla tanışmasını ve Sovyetler Birliği halklarının kültürlerini yurtdışında yaygınlaşmasını sağlayan Yabancı Ülkelerle Kültürel İlişkiler Derneği VOKS (BOKC)'dir. Nazizm'e karşı mücadelelerinde Sovyet halkıyla bir dayanışma belirtisi olarak SSCB'nin yeni "arkadaş topluluklar"ı ortaya çıkmıştır. Bunlar, 1941'de Lübnan'da, Suriye'de, Yeni Zelanda'da, Avustralya'da, Şili ve Hindistan'da temsilcilikler, ayrıca 1942'de Meksika'da "Mücadele eden Sovyetler Birliği'nin Arkadaşları" adlı derneği kurmuşlardır. 1945'te "İsviçre - SSCB", "Madagaskar - Sovyetler Birliği" ve daha birçok birlik ortaya çıkmıştır. On iki sene sonra SSCB ulusal dostluk toplulukları 47 ülkede etkinlik göstermeye başlamıştır. 1950'lerin sonunda Sovyet-Çin, Sovyet-Çek, Sovyet-Alman, Sovyet-Polonya dostluk dernekleri, Sovyet-Hindistan, Sovyet – İtalya ve Sovyet- Finlandiya kültürel ilişkiler dernekleri kurulmuştur.

Uluslararası eğitim politikası anlamında da, Sovyetler Birliği ile ABD'nin eğitim önlemleri arasındaki fark, SSCB'de her bir ülke için eğitim programlarını değiştirmek üzere yıllık sistematik plan hazırlığının olmamasıydı. Kabul edildikten sonra, belirli bir hedef kitleye ait programların kurulumu değişmezdi. ABD, ideolojik rakibinin eğitim

⁹⁹ Самохин Александр Анатольевич, "Мягкая сила" в контексте проблематики обеспечения национальной безопасности", Историческая и социально-образовательная мысль. Том 8 №4/1, 2016, с. 13-18; (Samokhin Alexander Anatolyevich, "Ulusal güvenliği sağlama sorunları bağlamında "Yumuşak Güç", *Tarihsel ve sosyo-eğitimsel düşünce*. Cilt 8, Sayı.4 / 1, 2016, ss. 13-18).

¹⁰⁰ Самохин Александр Анатольевич с.16; (Samokhin Alexander Anatolyevich, a.g.m. s.16).

politikasının her adımını takip ederken, SSCB'de böyle bir analiz oldukça nadir yapılmaktaydı. Ayrıca, performans değerlendirilmesi Sovyet bakanlıkları tarafından da sistematik bir şekilde gerçekleştirilmiyordu. Kuşkusuz eğitim bakanlığında mezunlarla bağlantıların sürdürülmesiyle ilgilenen departmanlar bulunmaktaydı ancak Amerikan diplomatlarının yaptığı şekilde program mezunlarının faaliyetlerinin sürekli kontrolü yoktu¹⁰¹.

Soğuk Savaş süresince SSCB 141 devletten eğitim için öğrenci seçmiştir. Bunlardan 101 ülkenin vatandaşı programlara aktif olarak katılmıştır. Bu sayıdaki ülkelerden öğrencilerin yaklaşık %60'ı nüfusun alt katmanlarına, %30'u nüfusun orta katmanlarına ve yalnızca %10'u üst düzey devlet memurlarının, mal sahiplerinin ve din adamlarının ailelerine aitti. SSCB Hükümeti'ne göre, Sovyetler'de sağlam bir teknik eğitim almış bu yeni elit veya teknokrasi elit sınıfı, SSCB'den siyasi bağımsızlığını koruyan ülkelerdeki (örneğin, Orta Doğu, Asya veya Afrika'da) siyasi elitlerin yerini alacak veya daha önce Sovyetler tarafından oluşturulmuş Doğu Avrupa ülkelerindeki gibi Sovyet yanlısı rejimlerin desteklenmesinde yardımcı olacaktır. İdeolojik etki yapmanın en etkin yolu yabancı öğrencilerin ABD veya SSCB'de eğitim görmesiydi. ABD'de öğretim gören yabancı öğrencilerin eğitimi kısa süreliydi. Sovyetler Birliği ise kendi adına bu kısa süreli programlara daha az önem vermektedir. Ana odak noktası uzun (5 yıllık) vadede mühendis, öğretmen, doktorların vb. yetiştirilmesiydi.¹⁰²

Dış ülkelerde eğitim kurumu oluşturma veya yenileme yaklaşımı açısından da iki süper güç arasında görünür bir fark vardır. SSCB, Sovyet yanlısı ülkelerde yeni üniversiteler, teknik okullar ve meslek okulları inşa etmekteydi ve bilimsel komünizm, diyalektik materyalizm gibi program tanıtımlı politeknik eğitimin oluşturulmasına özellikle önem vermektedir. ABD ise sosyal bilimler, Amerikan çalışmaları, işletme alanlarında

¹⁰¹ ABD'nin Soğuk Savaş dönemi eğitim politikası hakkında daha detaylı bilgi için: Цветкова Наталья Александровна "Cultural imperialism: международная образовательная политика США в годы "холодной войны", СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006; (Natalya Aleksandrovna Tsvetkova, "Kültürel emperyalizm: Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin uluslararası eğitim politikası", SPb.: St. Petersburg Üniversitesi yayınları, 2006).

¹⁰² Soğuk Savaş Dönemi ABD ile SSCB Eğitim Politikalarının karşılaştırmalı analizi için bkz: Цветкова Наталья Александровна, "Оценка эффективности международной образовательной политики СССР и США в годы "холодной войны", 200 лет российско-американским отношениям: наука и образование, 2007, с. 378-394; (Natalya Aleksandrovna Tsvetkova, "Soğuk Savaş" yıllarında SSCB ve ABD'nin uluslararası eğitim politikasının etkinliğinin değerlendirilmesi, 200 yıllık Rus-Amerikan ilişkileri: Bilim ve eğitim, 2007, ss. 378-394).

programlar sunarak var olan üniversitelerdeki öğretim planlarını değiştirmeye çalışıyordu.¹⁰³

Bazı devletler, hem ABD hem de SSCB tarafından gelen ideolojik baskıya karşı koymaktaydı. Örneğin, Endonezya, İran, Suriye hükümetleri öğrencilerine komünizm ideolojisiyle ilgili sosyal bilim derslerinin verilmemesi üzerine sürekli taleplerde bulunmaktaydı. 1985'de Reagan yönetimi, ABD eğitim programlarının Doğu Avrupa ülkeleri öğrencileri için açılması konusunda Sovyetler Birliği hükümeti ile anlaşmaya vardı. 1989 yılında ABD'de eğitim gören öğrenci sayısı 1970'li yıllara kıyasla dört kat artmış olup bu da bölgedeki Sovyet ideolojisinin düşüşüne sebep olmuştur.¹⁰⁴

ABD'de eğitim görmüş çok sayıda siyasi seçkin Güney Kore, Arjantin, Şili, Almanya, İngiltere, İsrail, Japonya gibi ülkelere kendilerini göstermişlerdir. SSCB'de eğitim gören politik elitin çoğunluğu - Vietnam, Moğolistan, Gine, Kongo, Mısır gibi ülkelerde yaşamakta ve çalışmaktadır¹⁰⁵. Buna ek olarak, 1986 verilerine göre, Afrika, Asya ve Latin Amerika devletlerinin endüstriyel ve çeşitli sanayi işletmeleri için 1 milyondan fazla kalifiye işçi ve teknik uzman SSCB'nin yardımıyla hazırlanmıştır.¹⁰⁶

Gelişmekte olan Asya ve Afrika ülkeleri için, kendi ulusal eğitim sistemlerinin oluşturulmasında Sovyetler Birliği ile işbirliği yapılması etkili sonuçlar doğurmuştur. Bu ülkelerde 1970'lerin sonuna doğru 140'tan fazla farklı eğitim kurumu; enstitüler, teknik okullar, teknik ve ortaokullar oluşturulmuştur. Sadece Arap ülkelerinde - 45'i Mısır'da, 10'u Irak'ta, 3'ü Suriye'de olmak üzere- 83 eğitim kurumu açılmıştır. Bunların arasında: Cezayir'de Ulusal Petrol ve Gaz Enstitüsü, Mısır'da Maden ve Metalürji Enstitüsü, Etiyopya'da Politeknik Enstitüsü, Afganistan'da Politeknik Enstitü, Burma'da Rangoon Teknoloji Enstitüsü, Hindistan'da Bombay Teknoloji Enstitüsü, Gine ve Etiyopya'da Politeknik Enstitü, Mali'de Ziraat Enstitüsü ve Yüksek İdari Okulu, Uganda'da Tarımsal Mekanizasyon Yüksekokulu kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin geliştirmekte olan ülkelerin ulusal kadroların eğitimine sağladığı katkılar, söz konusu ülkelerin yönetimlerince takdir edilmiştir. Sovyetler Birliği, gerçekten bağımsız bir ulusal ekonominin acil gelişme ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, geliştirmekte olan ülkelere öncelikle teknik

¹⁰³ Н.А. Цветкова, с. 378-394; (N.A. Tsvetkova, a.g.m. ss. 378-394).

¹⁰⁴ Н.А. Цветкова, с. 378-394; (N.A. Tsvetkova, a.g.m. ss. 378-394).

¹⁰⁵ Н.А. Цветкова, с. 378-394; (N.A. Tsvetkova, a.g.m. ss. 378-394).

¹⁰⁶ Кива Алексей Васильевич, Г.А. Воскресенский, СССР и освободившиеся страны по пути укрепления отношений и сотрудничества, Изд-во Знание, Москва, 1987, с. 53; (Aleksey Vasilyevich Kiva; G. A. Voskresenskiy, "SSCB ve kurtulmuş ülkeler arasındaki ilişkileri ve işbirliğini güçlendirme yolunda", Znaniye Yayınları, Moskova 1987, s. 53).

uzmanların eğitiminde yardım etmiştir. Hâlbuki ABD teknik entelijansiyanın değil, sömürge aparatının hazırlanmasına özen gösteriyordu.¹⁰⁷

Kültür alanında SSCB'nin üçüncü dünya ülkeleri ile yaptığı işbirliği de önemlidir. Neredeyse her üçüncü dünya ülkesiyle SSCB arasında dostluk dernekleri kurulmuştur.¹⁰⁸ Kültür politikasının şekillendirilme ve gerçekleştirilme mekanizması konusunda belirtmek gerekir ki, Sovyetler Birliği'nde kültür alanı bağımsız bir anlam taşımıyordu ve bu alan Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ideolojik faaliyetlerinin bir parçasıydı. İdeolojik ve politik olarak önemli olduğunu düşündüğü profesyonel sanatın ana yönlerini belirleyen partinin kendisiydi.¹⁰⁹

“Yumuşak gücün” ideolojik ve politik temelini SSCB'nin uzun yıllar boyunca başarıyla koruduğu söylenebilir. Bu koruma ihtiyacına rağmen, bu temele ilk darbeyi 1956'da 20. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Kongresi konuşmasında Krusçev vurmuştur. Yıkıma maruz kalan Joseph Stalin kültü, tek bir kişiye karşı değil, sisteme karşı bir suçlamaydı. Bolşeviklerin otoritesi yıkılmıştır. İkinci ve son darbe de ülke içinde 1980'lerin ortalarında Gorbaçov ve çevresi tarafından yaptırılan ve ülke içinde yıkıcı eğilimlere yol açan anti-sovyet propagandasıydı; muhalif ve yabancı edebiyat, radyo, gazete, televizyon yardımıyla eski yekpare siyasal sistem artık mümkün olan her türlü saldırıya uğrayarak, sonunda doğan milliyetçilik ve "yeniden yapılanma" ifadelerinin ağırlığı altında yıkılmıştır.¹¹⁰

Aslında Asya, Afrika ve Latin Amerika devletlerinin çoğu yurt dışında kendine ait bir muhabir ağına ve modern iletişim araçlarına sahip değillerdi ve bu nedenle bilgi edinme konusunda neredeyse tamamen Batı güçlerinin ilgili ajanslarına güvenmek

¹⁰⁷ Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, *Внешняя политика Советского Союза актуальные проблемы*. - из-во Международные отношения, Москва, 1976 г., ss. 97-133; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy, *Sovyetler Birliği Dış Politikası: Güncel Sorunlar*, Uluslararası İlişkiler Yayınevi, Moskova, 1976, ss. 97-133).

¹⁰⁸ Kuşkusuz, SSCB'de kültürel politikanın oluşumu ve uygulanmasındaki problemin incelenmesi konusu güncel kalmıştır. İncelenen dönemde “kültürel politika” teriminin resmi belgelerde kullanılmadığı, bunun yerine “edebiyatta ve sanatta parti-devletin yönetimi” kavramının yerini aldığına dikkat etmek gerekir. Ve buna da, 1967 Aralık'ında, UNESCO'nun himayesinde Monako'da düzenlenen SSCB de dahil 24 ülkenin temsilciler toplantısında, kültürel politika tanımlarından birinin geliştirilmesine rağmen. Burada, kültürel politikası için “Kültür alanındaki devlet eylemlerine temel oluşturan operasyonel ilkeler, idari ve finansal faaliyet ve prosedür türleri kümesi” anlamına karar verildi.

¹⁰⁹ Белошапка Наталья Владимировна, *Государство и культура в СССР: от Хрущева до Горбачева*, Ижевск: Издательский дом Удмуртский университет, 2012, 320 с. (Natalya Vladimirovna Beloşapka, *SSCB'de devlet ve kültür: Krusçev'den Gorbaçov'a*, İzhevsk: Udmurt Üniversitesi Yayınevi, 2012, 320 s.)

¹¹⁰ Худoley Константин Константинович, там же с. 60; (Konstantin Konstantinoviç Hudoley a.g.m. s.60).

zorundaydılar.¹¹¹ Dünya nüfusunun çoğunun yaşadığı gelişmekte olan ülkelerin payına sadece %7 televizyon istasyonu, %25 radyo istasyonu ve dünyada yayınlanan tüm gazetelerin tirajlarının yaklaşık %20'si düşmekteydi.¹¹² Bu "bilgi geriliğini" kullanan Batı güçlerinin ajansları, özgürleşen ülkelerin gazetelerini, dergilerini, radyo ve televizyon programlarını özenle seçilmiş malzemeler ile doldurarak kamuoyunun batının ihtiyacı olan yönde şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bağımsızlığını kazanmış devletlerden “kapitalist olmayan yoldan gelişen devletlere yönelik "psikolojik savaşa" bu ülkelerin içinde özel yer verilmiştir. Bu savaşın ayırt edici özelliği - propaganda nesnesinin mantığına değil duygularına hitap etmesidir. Bu, özgürleşen devletlere kendi iradesini empoze etmek için Batılı istihbarat teşkilatları tarafından yürütülen psikolojik sabotaj, yanlış bilgilendirme ve tehdit içeren karmaşık bir eylem sistemidir. Washington burada en yeni bilimsel ve teknik başarılarını kullanmıştır. 1980'lerin ortasında Amerikan uyduları kullanılarak Dünya televizyon ağı oluşturulmuştur. 1985 yılı için USIA'nın¹¹³ Washington'daki genel merkezi ile 125 ülkedeki 205 temsilcilik arasında çift taraflı bağlantı vardı¹¹⁴.

SSCB tipi hegemonya yumuşak güç ile bağdaşan ve her iki kavramın da rızaya dayandığı bir anlayışa sahiptir. Bu anlamda SSCB tipi hegemonya realist paradigma dışında bir yapılanmaya sahiptir. SSCB'nin yumuşak güç araçları SSCB'nin temel ideolojisi (Leninizm-Marksizm), uluslararası işçi hareketi ağları (dünya sosyalist hareketleri), uluslararası kültürel ilişkiler ve uluslararası eğitim politikalarıdır. Bu araçlar içinde SSCB'nin üçüncü dünya ülkelerinde kayda değer yatırımı eğitim politikası olmuştur.

SSCB'nin yumuşak gücünün temelini oluşturan eğitim politikası çerçevesinde SSCB'de yetişen kişiler sadece Moskova'nın etkisinde kalmamakta aynı zamanda SSCB'de öğrendiklerini kendi ülkelerinde de görmeyi, bu mümkün değilse kurmayı istemekteydiler. Bu durum da söz konusu ülkelerin, elitleri üzerinden SSCB'ye daha çok yakınlaşmasına neden olmuştur. Fen bilimlerine yatırımı ve işçi sınıfının güçlendirilmesi, yüzbinlerce öğrencinin SSCB'de uzun vadeli eğitim görmesi – bu ülkelerin aynı zamanda

¹¹¹ Ирхин Юрий Васильевич, Валентин Евгеньевич Сауляк, *Некапиталистическое развитие: теория, опыт, современность*, Москва: Политиздат, 1988, s. 103 (Yuriy Vasilyevich İrhin, Valentin Evgenyevich Saulyak, *Kapitalist olmayan yoldan gelişme: teori, deneyim, modernite*, Moskova, Politizdat, 1988, s. 103).

¹¹² Кашлев Юрий Борисович, *Идеологическая борьба или психологическая война?*, Москва , Политиздат, 1986, ss. 166-167; (Yuriy Borisoviç Kaşlev, *İdeolojik mücadele yoksa psikolojik savaş?*, Moskova, Politizdat, 1986, ss. 166-167).

¹¹³ United States Information Agency (USIA)

¹¹⁴ Николай Дмитриевич Косухин, *Освободившиеся страны: актуальные проблемы идеологической борьбы*, Москва, Политиздат:1985, ss. 36 -37; (Nikolay Dmitriyevich Kosuhin, *Özgürleşmiş ülkeler: ideolojik mücadelenin güncel sorunları*, Moskova, Politizdat, 1985, ss. 36 - 37).

kalkınmalarına da yardımcı olmuştur. SSCB özellikle yardım ettiği ülkelerde ağır sanayinin ve üretim araçlarının yaratılmasına destek vermiş, bu araçların kullanılmasında da yerli kadroların yetiştirilmesinde katkıda bulunmuştur.

Ancak bu yumuşak gücün SSCB'nin yıkılmasına engel olmadığı görülmektedir. Özellikle de Soğuk Savaş'ın son yıllarında ABD'nin yumuşak gücü karşısında SSCB'nin yumuşak gücünü kaybetmesi SSCB'nin yıkılmasındaki en önemli sebeptir. 1950'lerde sömürge esaretinden kurtulan devletler için cazip gelen SSCB'nin "prestiji", "antiemperyalist duruşu", "ideolojisinin cazipliği" 1980'lere geldiğimizde erozyona uğramıştır. ABD'nin bu ülkelerle olan “sert” güce dayalı duruşu ise, git gide ABD'nin başını çektiği Batı Bloku değerlerinin (yumuşak güç etkisinin) küresel çapta yükselmesi ile üst noktalara tırmanmış ve kültürel etkiyle de zirve yapmıştır. ABD'nin “sert güç” ağırlıklı politikasının altını çizmek için, 1970'lere kadar bu bölgelerde yürüttüğü politikasındaki davranışlarının açıklanması ve detaylandırılması gelecek bölümlerde işlenecektir. 1950-1990 yılları arasında iki süper gücün hegemonya etkilerinin söz konusu bu bölgelerde ters orantılı hareket ettiğini söylemek mümkündür.

1.3 Dünya Düzeni Bağlamında Hegemonya Kavramına Güncel Bakış - Liberal Hegemonya mı? Çok Kutuplu Dünya mı?

SSCB'nin çöküşünden sonra, ABD tek kutuplu bir dünya düzeni yaratmaya çalışmış ancak bunu yaparken diğer ülkeleri de buna dahil edecek alternatif bir yaklaşım ortaya koyamamıştır. Bu nedenle, dünya düzeninin sadece Batı değerlerine dayandırılmak istenmesi küresel anlamda uluslararası ilişkilerin önündeki en önemli engellerden biri olduğu görülmektedir. Nihayetinde, liberal dünyanın çöküşü hakkında da öngörüler ortaya atılmaya başlanmıştır.

Günümüzde yaşanan olaylar bir kez daha teyit etmektedir ki, yeni dünya düzeni kurmak için eski dünya düzeninde yapılan hatalardan sonuç çıkarmak ve uluslararası ilişkiler sisteminde tüm üyeleri tatmin edecek temel ilkelerin belirlenmesi gerekmektedir. Fakat ne yazık ki, yeni düzen, tek başına, uluslararası toplumdaki diğer üyelerinin görüşünü ve uluslararası ilişkilerin mevcut durumunu dikkate almadan şekillendirilmeye

başlanmıştır. Liberal dünya düzeninin temel ideologlarından olan Robert Kagan¹¹⁵ üçüncü bin yılda mevcut dünya düzenindeki en temel tehditler arasında milliyetçiliğin artması, kapitalist sistem ve demokrasiye inancın kaybolması ile birlikte tüm toplumların içerisinde "öteki"lerin daha fazla öne çıkması huşularını vurgulamıştır. Yani Batı dünyasının ideologları da toplumların "biz" ve "siz"lere bölünmesini dünya düzenini yıkıcı temel nedenler olarak kabul etmektedirler. Ancak buna rağmen bu bölünmenin önlenmesi için uluslararası topluluktaki tüm üyelerinin değer ve haklarına saygı duymak yerine liberal saydıkları değerleri tüm dünyaya tek kalıpta kabul ettirmeye devam etmektedirler. Bu yaklaşım, Batı'nın hem geleneksel güç sistemi hem de "yumuşak güç" unsurları ile günlük hayatımıza nüfuz ettirilmekte ve evrensel bir modelin veya sistemin varlığını ve geleceğini şüpheyne düşürmektedir.¹¹⁶

Charles Kupchan ve John Ikenberry tarafından kaleme alınan "Sosyalleşme ve Hegemonik Güç" isimli çalışmada,¹¹⁷ kendi gücünü diğer ülkelerin elitlerine kaba güç veya ekonomik yaptırımlar uygulayarak değil, bu ülkelerde hegemonun dünya görüşünü paylaşan ve ülkelerinin çıkarlarıyla hegemonun çıkarları arasında bir çelişki görmeyen yeni elitlerin oluşturulmasıyla, hegemonun güçlenmesini ve etkisinin artırmasını gerektiren bir strateji önermektedir. Bu çalışmanın 1990'da yayınlanmasından bu yana Amerikan tek kutuplu hegemonyasında önemli başarılar elde edilmiş ve sözde "ikincil ülkelerin seçkinlerinin sosyalleşmesi" Doğu Avrupa ve eski SSCB ülkeleri gibi birçok ülkede başarıyla uygulanmıştır. Ikenberry tek kutuplu dünya düzeni araştırmalarına devam etse de, Kupchan yavaş yavaş bu konuda daha temkinli, daha kritik bir pozisyon almaya başlamıştır. "2003'te Kupchan, Amerikan tek kutupluluğunun başarısızlığa mahkûm olduğunu, AB ile ABD arasındaki artan anlaşmazlıkların Amerikan hegemonyasını zayıflattığını ve yeni bir küresel süper güç durumunda Avrupa Birliği'nin ortaya çıkışını iddia ettiği "Amerikan Çağının Sonu"¹¹⁸ isimli kitabını yayınlamıştır. 2012'de yayınlanan

¹¹⁵Robert Kagan, "The twilight of the liberal world order". January 24, 2017 <https://www.brookings.edu/research/the-twilight-of-the-liberal-world-order>, (Erişim tarihi: 29.05.19)

¹¹⁶ Arastü Habıbbeyli, "Multikültürel Değerlerin Oluşmasında "Ötek i" Kavramı", Bakü, 3.07.2017, Newtimes.az/ <http://newtimes.az/tr/views/5209/> (Erişim tarihi:29.05.19)

¹¹⁷ John G.Ikenberry, Charles A. Kupchan, "Socialization and Hegemonic Power". International Organization vol. 44, No. 3, 283-315, aktaran Сергей Николаевич Есин, "Либеральная гегемония или многополярный мир", (Sergey Nikolaevich Esin, "Liberal hegemonya yoksa çok kutuplu bir dünya), <https://www.geopolitica.ru/contact>, Erişim Tarihi: (09.03.2019).

¹¹⁸ Charles A. Kupchan, *The End of American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*, New York: Random House Inc. 2003, aktaran Sergey Nikolaevich Esin, a.g.m.

"Hiç Kimsenin Dünyası"¹¹⁹ adlı kitabında Kupchan, gücün küresel alanda yeniden inşa edildiğine dikkat çekmektedir. Kupchan, Amerika'nın en güçlü ve etkili güçlerden biri olmaya devam etmesine rağmen, bu yeni dünya düzeninde baskın konumunu kaybedeceğini ve Batı medeniyetinin dışındaki diğer oyuncular karşısındaki pozisyonunu büyük ölçüde bırakmak zorunda kalacağını ifade etmektedir. "Hiç Kimsenin Dünyası", herhangi bir devletin ya da bazı devletler ittifakının da bir küresel hegemonya kurabileceğini öngörmemektedir. Bir diğer deyişle, bu dünya hiç kimseye ait değildir ve son derece birbirine bağımlı ve birbiriyle ilişkilidir. 2011'de yazılan ve "Liberal Leviathan"¹²⁰ olarak adlandırılan yeni kitabında Ikenberry, Amerika Birleşik Devletleri tarafından inşa edilmiş tek kutuplu sistemin ve onun tüm kurumlarının Hindistan ve Çin gibi büyümekte olan küresel aktörlere, liberal dünya düzeni fikrini destekleyecek ve statükoyu ihlal etmeyecek kadar cazip olduğuna inanmaktadır.

Çok kutuplu dünya modeli fikri ekonomik merkeziliğin inkarına ve ekonomik faktörlerin sosyal, kültürel, dini ve siyasi faktörlerin altında yer almasına dayanmaktadır. Bu nedenle, siyasal alanda ne yapılması gerektiğini dikte etmesi gereken ekonomi değil, siyasi alandır. Yani çok kutuplu dünya teorisi, hem liberal hem de Marksist olan tüm ekonomik merkezli kavramları reddetmelidir. Marksizm'de ekonomi, tarihsel bir kader olarak düşünülmektedir. Aynı zamanda "*antikapitalizm ve özellikle de anti liberalizm, çok kutuplu dünya teorisinin oluşumunun yol gösterici vektörleri olmalıdır*" demektedir, Aleksandr Dugin¹²¹.

ABD'nin Orta Doğu için öngördüğü "Büyük Orta Doğu Projesi"¹²² Orta Doğu toplumlarının "demokratikleşmesini" ve "modernleşmesini", bölgedeki ulusal devletlerin yeniden yapılandırılmasını öngörmektedir. Ancak bugün tek kutupluluktan "kaynaklanan" bu yapılandırmaların aslında ABD'nin gerçek projelerinin hayata geçirilmesi adına "gerekçeler" olarak öne sürüldüğü algılanmaktadır¹²³. Örneğin, Aleksandr Dugin'e¹²⁴ göre Irak'ın muhtemel dağılması, Kürdistan gibi yeni bir devletin ortaya çıkması, Türkiye'nin

¹¹⁹ Charles A. Kupchan, *No One's World. The West, The Rising Rest, and The Coming Global Turn*. New York, Oxford University Press. 2012, aktaran Sergey Nikolaevich Esin, a.g.m.

¹²⁰ John G. Ikenberry, (ed.) *Liberal Leviathan. The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012, aktaran Sergey Nikolaevich Esin, a.g.m.

¹²¹ Александр Дугин, *Теория Многополярного Мира. Плюриверсум*, Учебное пособие для вузов, М.: Академический проект, 2015; (Aleksandr Dugin, *Çok Kutupluluk Teorisi. Pluriversum*, Üniversiteler için ders kitabı. - M.: Akademik proje, 2015)

¹²² F. William Engdahl, "The Greater Middle East Project", 2017, <http://katehon.com/article/greater-middle-east-project> (Erişim tarihi:09.03.2019) .

¹²³ Tek kutupluluğa karşı çıkan BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) ülkelerine de bakılabilir.

¹²⁴ Aleksandr Dugin - "Avrasyacılık" akımının günümüzdeki Rus temsilcisidir.

olası parçalanması, vb. projelerdi. Projenin asıl hedefi ise, ABD ve NATO'nun bölgedeki askeri varlığını güçlendirmesi, İslam rejimlerinin ve gelişmiş Arap milliyetçiliğine sahip ülkelerin (Suriye) pozisyonlarının zayıflatılması ve küreselci kalıpların bölgedeki toplumların geleneksel dini yapılara derinlemesine uygulamayı teşvik etmekten ibarettir.

Rus perspektifi 1990'lardan sonra NATO'nun genişlemesine, Soğuk Savaş döneminin “devam” ettiğine ve ayrıca Rusya'nın Batı tarafından dolayısıyla Heartland'ın Rimland tarafından “çevrelendiğine” atıfta bulunmaktadır¹²⁵. Rusya bugün kendi perspektifinden Batı'nın jeopolitiğine karşı Heartland senaryosunu önermektedir. Bu bir nevi neo-avrasyacılığın (temelde Rusya'nın Batı'ya ait olmadığını savunan bir görüşün) temelini teşkil etmektedir. Bu görüş geleneksel toplumların korunması ve doğal gelişmelerini sağlayan, Arap ülkelerinin eşsiz bir etnik ve dini kültüre dayalı toplumlar kurma arzusunu destekleyen, tüm Orta Doğu'daki ABD askeri üslerinin azaltılması veya tamamen kaldırılmasını öngören, Orta Doğu'daki Türkiye¹²⁶, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan, İsrail gibi tüm bölgesel güçleri ile ikili ilişkilerin geliştirmesine dayanan bir görüşdür¹²⁷.

¹²⁵ Burada kastedilen jeopolitik mantığa bakarsak bu Heartland-Rimland (“Kalpgah” ve “Kenar Kuşak”) mantığıdır. Soğuk Savaş Dönemi, iki Jeopolitik Projenin karşı durması dönemiye; bu SSCB'yi, Doğu'yu, Avrasyacılığı, ‘Sovyet insanı’ modelini, Kara Gücünü, sosyalizme yönelen “kolektif yaşam tarzını” temsil eden Heartland ve ABD'yi, Batı'yı, Batı değerlerini, Kapitalizm ve bireyciliği, Deniz Gücünü temsil eden Rimland olmuştur. Çalışmada, gelecekte dünyaya hâkim olacak düşüncelerin ne “proleter hegemonya” ne de “liberal hegemonya” olmayacağı, asıl çok kutupluluğun yer alacağının altını çizmek için siyasal ve felsefi olarak Batı-Doğu çatışmasına değinilmiştir.

¹²⁶ Önü açık konulardan birisi de – Türkiye'nin çok kutuplu bir dünya içerisindeki rolü konusudur.

¹²⁷ Александр Дугин, сс. 230-246; (Aleksandr G. Dugin, a.g.e. ss. 230-246).

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ORTA DOĞU VE ASYA'DA BAĞIMSIZLIKLARINI ELDE EDEN DEVLETLERİN GÜVENLİK SORUNU MÜCADELESİNDE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ROLÜ

2.1 Güney Doğu ve Doğu Asya Güvenlik Sorunu Mücadelesi

2.1.1 SSCB'nin Siyasi ve Stratejik Rolü

Japonya'nın İkinci Dünya Savaşındaki yenilgisi, Kore, Vietnam ve Çin'deki halk devrimlerinin zaferini tetiklemiştir ve emperyalizm çok büyük bir darbe almıştır. Kuzey Kore lideri Kim İl-Sung 1945'te “SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki büyük zaferi, emperyalist Japonya'nın Sovyet ordusu tarafından yenilgiye uğratılması, ülkemizin uzun süreli sömürge baskısından kurtulmasını ve Kore halkının yeni özgür yaşamına kavuşmasını sağladı”¹²⁸ demiştir.

Asya ve Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketlerinin ulaştığı özgürlük ve bağımsızlık mücadelesindeki başarıların, SSCB'nin ve sosyalist ülkelerin gücünün artmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu başarılar Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin uluslararası arenada oynadığı devrimci rolle de bağlantılıdır.¹²⁹

Brezhnev'in Aralık 1975'teki 7. Polonya Birleşik İşçi Partisi Kongresi'ndeki konuşmasında belirttiği gibi, “özgürlüğü seven halklar saldırganların planlarını reddetmek, savaş tehlikesini önlemek ve barışı güçlendirmek, devletlerarasında eşit işbirliğini geliştirmek, özgürlük ve sosyal ilerleme mücadelesi söz konusu olduğunda sosyalist ülkelerin desteğine güvenebileceklerine kendi deneyimleri ile ikna oldular.”¹³⁰

¹²⁸ Иван Иванович Коваленко, *Советский Союз в борьбе за мир и коллективную безопасность в Азии*, Из-во: Наука, Главная редакция восточной литературы: Москва, 1976, ss. 99-108; (İvan İvanoviç Kovalenko, *Asya'da barış ve kolektif güvenlik mücadelesinde Sovyetler Birliği*, Nauka yayınevi, Doğu edebiyatının ana yayın kurulu: Moskova, 1976, ss. 99-108).

¹²⁹ Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, с. 97-133; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy a.g.e. ss. 97-133).

¹³⁰ “Правда”, 10 декабря 1975 год; (Pravda gazetesi, 10 Aralık 1975);

Sosyalist ülkelerin 1970'lerdeki gücünün esas kanıtlarından biri, 1975 baharında Vietnam, Laos ve Kamboçya halklarının emperyalist yönetimlere karşı kazandıkları tarihi zaferler olmuştur.¹³¹ Vietnam İşçi Partisi Merkez Komitesi'nin ilk sekreteri Le Duan, Ekim 1975'te SSCB'ye yaptığı bir ziyarette “bu zaferin kaynağı, geçen on yıllarda Vietnam'ın kazandığı zaferler gibi, Lenin'in düşünceleri, Ekim devriminin ve kardeş Sovyetler Birliği halkının eşsiz fikirlerinde yatmaktadır.” demiştir.¹³²

Asya kıtasında bağımsızlıklarını kazanmış devletlerin ortak bir çabayla güvenliklerini sağlamalarına yönelik kaygıları artmakta ve bu hususta çok fazla çaba harcanıyordu. Moğolistan, Hindistan, Sri Lanka, İran, Suriye gibi Asya ülkeleri barış, güvenlik ve işbirliği ilişkilerinin kurulmasını sürekli desteklemiştir. Asya ve uluslararası toplumun geniş çevrelerini temsil eden çeşitli uluslararası forumlar defalarca bu fikri vurgulamışlardır. Ancak, bu fikrin sadece taraftarları değil aynı zamanda karşıtları da olmuştur. Özellikle 1970'lerde Çin liderleri, kıtadaki ülkelerin ortak çabalarıyla Asya güvenliğini sağlama fikrine karşı çıkmışlardır.¹³³ Asya güvenliğinin sağlanmasında ÇHC'nin tam katılımı düşünülmüşse de, bu Sovyet önerisinin, Çin'i “çevrelemeye” yönelik olduğu söylemek çok uygun düşmemektedir.

Batı ülkeleri de Asya'daki bu güvenlik fikrine karşı çıkmışlardır. En bariz sebep olarak da bunun Batı'ya uymadığı gerçeği gösterilmiştir. Çünkü bu fikir Batı'nın oluşturduğu askeri-politik blokların çözülmesini, Asya ülkelerindeki yabancı askeri üslerin ortadan kaldırılmasını, yabancı birliklerin geri çekilmesini öngörmekteydi.¹³⁴

Hindîç'in üzerine resmi Sovyet tarihçiliğinin değerlendirmeleri birkaç başlık altında toplanabilir. Bunlar SSCB'nin Vietnam'a yönelik politikasının temelinde “proleter enternasyonalizm” ilkesinin yatması, SSCB'nin Vietnam “proleterin” sömürgecilikten (ilk Fransa'ya karşı) kurtulmalarına yardım etmesi ve sonrasında da Amerikan “emperyalizminin” saldırganlığına karşı koymada büyük rol oynamış olması tezleridir. Ayrıca SSCB'nin temelde Laos ve Kamboçya ile ilgili politikaları, Batılı ülkelerin onları

¹³¹ Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, с. 107; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy a.g.e. s. 107).

¹³² “Правда”, 29 октября 1975 года; (“Pravda” gazetesi, 29 Ekim 1975)

¹³³ Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, с. 120; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy a.g.e. s. 120).

¹³⁴ Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, с. 127; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy a.g.e. s. 127).

“agresif” SEATO bloğuna sürüklemeye çalışırken bu devletlere kapsamlı yardım sağlama politikasından ibaret olduğu söylenebilir¹³⁵.

Kore yarımadasında SSCB’nin rolünden bahsetmek gerektiğinde, Soğuk Savaş dönemini kapsayan Sovyet-Kuzey Kore ilişkilerinin kusursuz bir şekilde SSCB kaynaklarında gösterilmesi objektif analize önünde bir engel olabilir. Sadece Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra Sovyetler Birliği ve Kuzey Kore arasındaki belirli farklılıkların varlığını gösteren yayınlar ortaya çıkmıştır¹³⁶. Temelde Soğuk Savaş kapsayan bu dönemde ilişkiler esasen SSCB için ideolojik anlam taşımıştır.

Kore Savaşı’nın önkoşulları, Japonya’nın yarımada hakimiyetinin devam ettiği 1945 yazında Sovyet ve Amerikan birliklerinin bu topraklara girmesiyle oluşmaya başlamıştır. Ağustos 1945’te, o dönem müttefikler olan Sovyetler Birliği ve ABD, Kore Yarımadası’nda 38. enlemi geçici olarak sınır kabul eden bir anlaşmaya varmışlardır. Bu geçici bir anlaşma olup, Japon birliklerinin teslimiyetinin kuzeyde SSCB, güneyde de ABD tarafından kabul edilmesi için gerekli bir husustur. Ancak bu bölünme kalıcı olmuş ve Kore’nin bölünmesi ile¹³⁷ sonuçlanmıştır. Sonradan iki Kore devletinin birbirlerini karşılıklı olarak tanımaması¹³⁸ Kore Yarımadası’ndaki durumu oldukça dengesiz hale getirmiştir. İçteki idari ve ideoloji farklılıklarının derinleşmesi ve Kuzey’in savaşı (1950-

¹³⁵ Конорева Ирина Александровна, “Индокитайский регион во внешней политике СССР (1943-1976)”, диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина, Тамбов , 2009, (Konoreva Irina Aleksandrovna, “SSCB Dış politikasında (1943-1976) Hindiçin bölgesi”, G.R. Derzhavin adına Tambov Devlet Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, özet kısmı, Tambov , 2009).

¹³⁶ Феденева Марина Сергеевна, “Идея создания корейской конфедерации как фактор напряженности в советско-северокорейских отношениях В 1958–1960 гг.”, 2015 , № 1, гуманитарные исследования в восточной сибиря и на дальнем востоке, с.15-20; (Marina Sergeyevna Fedeneva, “Sovyet-Kuzey Kore ilişkilerinde gerginlik faktörü olarak Kore konfederasyonu oluşturma fikri 1958-1960 yıllarında”, 2015, Sayı 1, *Doğu Sibirya ve Uzak Doğu’da insani çalışmaları Dergisi*, ss. 15-20)

¹³⁷ Kore bölünene kadar yaklaşık 1300 yıl boyunca bir devlet olmuştur. 1904-1905 Rus-Japon savaşından sonra, Japonya’nın sömürge bağımlılığına düşmüştü.

¹³⁸ 38. Enlemin güneyinde 15 Ağustos 1948’de Kore Cumhuriyeti’nin kuruluşu ilan edildi. Bunu takiben Kuzeyde 9 Eylül 1948’de Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Taraflar resmi olarak bir birilerini tanımadı. Burada 1945-1948 dönemini analiz etmek önemlidir. Her iki tarafın Soğuk Savaş’ın başlaması ile nasıl birleşme konumuna geldiklerini ve SSCB ile ABD’nin karşı tarafta (1945-1948 arası) baş veren olayları “algılamaları” ile derinleşen sürecin nasıl “kördüğüm”e dönüşmesini görmemiz gerekir. Detaylı bilgi için bkz: Садаков Денис Андреевич, “Восприятие американцами советской политики в северной части Корейского полуострова в 1945–1948 гг.”, Исторические науки и археология , Вестник Вятского государственного гуманитарного университета , 2015, с. 58-69; (Denis Andreyevich Sadakov, “ABD’nin Kore Yarımadası’nın kuzeyinde 1945–1948 arası Sovyet politika algısı”, *Tarihsel Bilimler ve Arkeoloji Dergisi*, 2015, ss. 58-69), <file:///C:/Users/pcx/Downloads/vospriyatie-amerikantsami-sovetskoy-politiki-v-severnoy-chasti-koreyskogo-poluostrova-v-1945-1948-gg.pdf> (Erişim Tarihi: 09.07.2019).

1953) başlatması ile¹³⁹ süregelen savaş sonuç verememiş, yine aynı “geçici” sınırlar ile devam edilmiştir.¹⁴⁰

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin ve Sovyet halkının Hindişin’e olan büyük ilgilerine rağmen, bu bölge, Kore de dâhil olmak üzere, SSCB’nin ana jeopolitik hedeflerinin dışında tutulmuştur.¹⁴¹

2.1.2 ABD’nin Siyasi ve Stratejik Rolü

1954’te Cenevre’de Hindişin konusunda anlaşmalarının imzalanmasıyla birlikte, Vietnam halkının Laos ve Kamboçya halklarıyla birlikte Fransız sömürgecilere karşı savaştığı 8 yıllık direnişi sona ermiştir. Cenevre’de tasarlanan anlaşmada alınan siyasi kararların uygulanma aşamasına gelindiğinde, zorlu bir sürecin başladığı da fark edilmiştir. Soğuk Savaş yıllarında iki süper güç olan ABD ve SSCB’nin Güneydoğu Asya’daki jeopolitik etkileşimi, dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi genellikle uzun ve dolaylı askeri çatışmalar şeklinde gerçekleşmiştir. Bunun en çarpıcı örneği ABD’nin Vietnam’a müdahale ettiği 1965-1975 yılları arasında devam eden Vietnam Savaşı olmuştur. ABD, SSCB ile ÇHC’nin desteklediği sol güçlerin ve Kuzey Vietnam’ın karşısında duran Amerikan yanlısı Güney Vietnam hükümetinin yanında savaştı. Sonuç olarak, Amerikan müdahalesi başarısızlıkla sonuçlanmış ve Komünist Kuzey Vietnam hükümetinin yönetimi altında 1976’da, Güneydoğu Asya’da SSCB’nin önemli jeopolitik müttefikine dönüşen - Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti (VSC) kurulmuştur. Aynı zamanda, komşu Laos ve Kamboçya’da süren iç savaşlar, Sovyet yanlısı komünist güçlerin kazanmasıyla (Kamboçya’da 1979’da Kızıl Kmerlerin VSC silahlı kuvvetleri tarafından devrilmesinden sonra) sona ermiştir.¹⁴²

¹³⁹ Çatışma 25 Haziran 1950’de Kuzey Kore birliklerinin güneye ilerlemesiyle başladı. Bazı tarihçiler, saldırının Moskova, diğerleri ise Kim Il Sung’un inisiyatifiyle olduğunu belirtmektedir. Pyongyang’a göre ise, Güney Kore birlikleri Kuzey Kore topraklarına 2-3 kilometre derinlemesine doğru saldırmışlardır.

¹⁴⁰ Орлов Александр Семёнович, *Тайная битва сверхдержав*, М.: Вече, 2000, http://militera.lib.ru/research/orlov_as1/index.html (Erişim Tarihi:09.07.2019); (Orlov Alexander Semenovich, *Süper Güçlerin Gizli Savaşı*, M: Veche, 2000), 3. Bölümün özeti.

¹⁴¹ Михаил Игоревич Гарри, “Роль Китая в победе Вьетнама в войне с США (1959–1975)”, *Bulletin of The Kih of The Ras*, 2017, Vol. 31, Is. 3; (Mikhail Igorevich Harry, “Çin’in ABD ile Savaşta Vietnam’ın Zaferi İçindeki Rolü (1959-1975)”, *Bulletin of The Kih of The Ras*, 2017, Cilt. 31, Is. 3).

¹⁴² Щепин Евгений Сергеевич, “Столкновение геополитических интересов США и России в Юго-Восточной Азии в контексте усиления Китая”, *Уральский федеральный университет*, 2014, ss. 187-196; (Yevgeniy Sergeyevich Şepin, “Çin’in Gelişimi Bağlamında Güneydoğu Asya’da ABD ve Rus Jeopolitik Çıkarları Çatışması”, *Ural Federal Üniversitesi Dergisi*, 2014, ss. 187-196), <https://docplayer.ru/34569931-Stolknovenie-geopoliticheskikh-interesov-ssha-i-rossii-v-yugo-vostochnoy-azii-v-kontekste-usileniya-kitaya.html> (Erişim Tarihi:22.03.19)

1955-1965 yılları arasında Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin (VDC) Cenevre anlaşmalarının uygulanması için yürüttüğü mücadele iki aşamadan geçmiştir. Birinci aşamada (1955-1960) VDC anlaşmalardaki kritik maddelerin uygulanma meselesini barışçıl yollarla çözmek için her türlü çabayı harcamıştır. İkinci aşamada (1960'ın sonu ve 1965 Şubatı) VDC, Güney'deki vatandaşların Saygon rejimine¹⁴³ ve ABD'nin Güney Vietnam'ın iç işlerine müdahalesine karşı yaptığı mücadelesinde kapsamlı bir destek politikası izlemiştir. Şubat 1965'ten itibaren ise üçüncü aşama, yani tüm Vietnam'ın Amerikan silahlı saldırısına karşı yaptığı kanlı mücadele ile başlamıştır.¹⁴⁴

ABD'nin Başkanı Dwight D. Eisenhower ve ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles yönetiminin Güney Vietnam ile ilgili politikası, öncelikle küresel olarak komünizmi Asya'da kısıtlama stratejisine dayanmıştır: ABD bu ülkeye yerleşerek burayı Güney Kore ile birlikte Asya kıtasında kendine ait bir üsse çevirmek istemiştir.¹⁴⁵ Kore Yarımadası'nın askeri-stratejik önemini değerlendiren Dulles 1954'te, Amerika Birleşik Devletleri'nin Doğu Asya'daki çıkarlarının “kıyı adaları zinciri ile yakından ilişkili olduğunu, bu kıyı ada zincirinin kuzeyde (Kore, güneyde kalmaktadır) Hindîç'in olmak üzere iki kıta üssüne sahip olduğunu” belirterek ABD'nin bölgedeki stratejisini ilan etmiştir.¹⁴⁶

ABD'in Vietnam politikası 1950'lere dayanmaktadır. Dwight Eisenhower hükümeti Güney Vietnam'daki Ngo Dinh Diem rejimini 1954'ten itibaren yedi yıl boyunca desteklemiştir. Kuzey Vietnam'da ise Ho Chi Minh başkanlığındaki Komünistler iktidardadır. Ülkeyi tek bir otorite altında toplamak için çaba gösteren Kuzey Vietnam hükümeti, Güney Vietnam'da 1960'tan itibaren partizan bir savaş başlatmıştır. Minh, 20 Aralık 1960'ta amacı Güney Vietnam'ı Amerikan varlığı ve Ngo Dinh Diem'den kurtarmak olan Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (GV UKC) oluştuğunu açıklamıştır. ABD'de Demokrat John Kennedy hükümeti selefinin Vietnam'a yönelik politikasını sürdürmüştür. ABD, 1961'den 1963'e kadar üç yıl boyunca, ülkedeki partizan

¹⁴³ Ngo Dinh Diem başkanlığında Amerikan yanlısı bir grup 1956'da Saygon (Güney Vietnam) yönetimine geçti. Ngo Dinh Diem rejimi, dışa bağımlılıktan kurtulmak ve Cenevre Anlaşmalarının uygulanmasını savunmak isteyen sosyal ve siyasi güçlere karşı kitlesel baskı ve terör politikası izledi.

¹⁴⁴ Данилов Владимир Иванович, Капица Михаил Степанович (ред), *Международные отношения в Южной, Юго-восточной Азии и на Дальнем Востоке (1955-1965)*, Издательство Наука: главная редакция Восточной литературы Москва, 1978, с. 23; (Vladimir Ivanoviç Danilov, Mihail Stepanoviç Kapitsa (ed.), *Güney ve Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu'da Uluslararası İlişkiler (1955-1965)*, Bilim Yayınları: Doğu Edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1978, s. 23).

¹⁴⁵ См.. Капица Михаил Степанович, “Война во Вьетнаме и дипломатическая борьба: история освободительной борьбы Вьетнама”, Проблемы Дальнего Востока, 1976г, №4 с.39; (Mihail Stepanoviç Kapitsa, “Vietnam Savaşı ve Diplomatik Mücadele (Vietnam'ın kurtuluş mücadelesi tarihi)”, *Uzak Doğu Sorunları Dergisi*, 1976, Sayı 4, s.39).

¹⁴⁶ Данилов Владимир Иванович, Капица Михаил Степанович, с. 23-24; (Vladimir Ivanoviç Danilov, Mihail Stepanoviç Kapitsa, a.g.e. s. 23-24).

harekete karşı mücadelesinde Diem rejimine mali ve askeri yardım sağlamıştır. Bu anlamda Kennedy'nin Vietnam'daki politikaları, Lyndon Johnson'ın Vietnam'daki eylemleri için ön koşul olarak kabul edilebilir.¹⁴⁷

1963'ün başından itibaren ABD ile Güney Vietnam hükümetleri arasındaki ilişkilerde kademeli bir bozulma yaşanmıştır. ABD yönetimi, bu süreçte Güney Vietnam'ın başına Hıncin'deki stratejik planlarına daha uygun yeni bir figür getirmenin gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Diem ise, bir yandan Amerikan yardımını almaya devam ederken, bir yandan da iç politika alanında daha bağımsız bir seyir sürdürmek ve Saygon'daki Amerikalı danışmanların müdahalesini sınırlamak istemektedir. 1 Kasım 1963'te, CIA ve Saygon'daki Amerikan elçiliği ile yakın temas halinde olan bir grup subayın komplo çalışması sonucunda Ngo Dinh Diem'in öldürüldüğü bir darbe gerçekleştirilmiştir. İktidara gelen generaller, kendileri tarafından devrilen Ngo Dinh Diem'in yaptığı gibi, Güney'deki ulusal kurtuluş hareketini bastırmayı görev edinmişlerdir. Johnson yönetimine rehberlik eden askeri-politik doktrin, ulusal kurtuluş hareketlerini bastırmaya devam etmeyi, gerekirse silahlı müdahaleye başvurarak bu baskıyı güçlendirmeyi hedeflemektedir.¹⁴⁸ Bu amaçla ABD hükümeti, Vietnam sorunuyla ilgili müzakerelerin başlamasını önlemek için mümkün olan her şeyi yapmıştır. Aynı zamanda Güney Vietnam'da ve diğer ülkelerde popülerleşen ABD müdahalesini etkisizleştirme fikrinin yayılmasına karşı tüm imkanlarıyla birlikte mücadele etmiştir.¹⁴⁹

ABD'nin VDC'ye karşı doğrudan silahlı bir müdahale başlatmak için uygun bir bahaneye ihtiyacı vardı. 1 Ağustos 1964'te ABD Kongresi¹⁵⁰, cumhurbaşkanına "SEATO üyesine veya protokolde belirtilen herhangi bir devletin yardım talebine karşılık vermek ve ABD kuvvetlerine karşı yapılan silahlı saldırıları püskürtmek adına silahlı kuvvetlerin kullanımı da dahil olmak üzere gerekli tüm adımları atmak için gereken bütün önlemleri

¹⁴⁷ Конева Ирина Вячеславовна, "Вьетнамская политика президента США Л. Б. Джонсона в конце 1963 – первой половине 1965 гг.: от ограниченного вмешательства к войне", Научный диалог, 2013, № 11 (23), сс. 71-84; (Irina Vyačeslavovna Koneva, "ABD Başkanı L. B. Johnson'ın 1963 sonları-1965'in ilk yarısında Vietnam politikası: sınırlı müdahaleden savaşa", *Bilimsel Diyalog Dergisi*, 2013, Sayı 11 (23), ss. 71-84).

¹⁴⁸ Конева Ирина Вячеславовна, с. 73; (Irina Vyačeslavovna Koneva, a.g.m. s. 73).

¹⁴⁹ Ливень, Валентина Андреевна, *Война во Вьетнаме и внутривнутриполитическая борьба в США*, Изд-во: Наукова Думка, Киев, 1972, s. 8 ; (Valentina Andreyevna Liven, *Vietnam Savaşı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde iç siyasi mücadele*, Yayınevi: Naukova Dumka, Kiev, 1972, s. 8).

¹⁵⁰ Temmuz 1964'ün sonunda Tonkin Körfezi'nde Amerikan destroyeri "Maddox"u yönlendirdi. Ağustos ayının başlarında Johnson, Maddox'a yardım etmesi için "Turner Joy" adında bir destroyer gönderme emri verdi. Bir gün sonra dünyaya "Maddox" ve "Turner Joy"un Kuzey Vietnam'ın torpido botları tarafından güya saldırıya uğradığı bildirildi.

alma yetkisi..." veren "Tonkin Çözünürlüğünü" (veya Güneydoğu Asya Çözünürlüğünü) onaylamıştır.¹⁵¹

1964 yılı boyunca ve 1965'in başında Saygon'da toplam 12 hükümet değişti. ABD'nin Saygon'da, savaş kazanabilecek "güçlü bir lider" oturtma çabaları Saygon rejimi krizinin derinleşmesine ve şiddetlenmesine yol açmıştır. Washington, eylemlerini haklı çıkarmak amacıyla 1965'te Amerikan ve dünya halkını, ABD'nin Vietnam'a yaptığı doğrudan müdahalenin gerçekçi ihtiyaçlardan kaynaklandığına ikna etmek için bir kampanya başlattı. Kampanya, "Bu ülkenin Güneyini 'Kuzey saldırganından' korumak, Saygon hükümetine "yardım" etmek ve Hindişin'de 'kalıcı barışı yeniden sağlamak' hedeflerini vurgulamıştır.¹⁵²

Vietnam'da Amerikalılar tarafından çıkarılan "yerel savaş", iki dünya sisteminin silahlı bir çatışması olan ciddi bir uluslararası krize dönüşmüştür. ABD, 1965'te Vietnam'a doğrudan silahlı müdahaleye karar vererek, başarılı bir askeri operasyonun tüm "Üçüncü Dünyanın" ulusal kurtuluş devrimleri için yeterli bir uyarı olacağına karar vermiştir. Aynı zamanda Asya ve Afrika'daki kurtuluş hareketinin başarısından endişe duyan ABD, aynı zamanda müttefiki olan Asya rejimlerini cesaretlendireceğini düşünmüştür. Bu savaşın Genel Asya ve Hindişin siyasetiyle ilgili birtakım problemleri çözmesi gerekmektedir. Ayrıca, ABD'nin zaferi durumunda doğacak olan psikolojik etki, ABD'nin tüm maddi maliyetlerini karşılamalıdır. Aynı zamanda ABD'nin, yer kürenin herhangi bir yerindeki pozisyonlarını savunmaya hazır olduğunu göstermeliydi.

1960'ların sonlarında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Asya'daki ve özellikle güneydoğudaki pozisyonları ve stratejik tutumları büyük bir değişime uğramaya başlamıştır. Bunun arkasında yatan pek çok sebepten bahsedilebilmektedir. Birinci sebep, genel olarak ABD'nin kapitalist dünya ekonomisindeki tüketim payının azalması ve bunun sonucunda da politik etkisinin azalması; ikincisi, Güneydoğu Asya da dahil olmak üzere, Sosyalist devletlerin otoritesinin artması ve ABD'nin müttefiki ve rakibi olan Japonya'nın ekonomik ve politik etkisiyle bölgede, "tetrapolar denginin" (ABD – SSCB – Çin – Japonya) ortaya çıkması; üçüncüsü, Amerikan emperyalizmin Vietnam'daki askeri yenilgisi, Pentagon ve askeri-sanayi kompleksinin direnişine rağmen Washington'u hemen

¹⁵¹ Detaylı bilgi için okuyunuz: Darren J. Sagar, *Major Political Events in Indochina, 1945–1990*, Oxford, N. Y. : Facts on File, 1991.

¹⁵² Конева Ирина Вячеславовна, с. 76; (Irina Vyaçeslavovna Koneva, a.g.m. s. 76).

olmasa da “Asya jandarması” rolüne ilişkin iddialarını bırakmaya ve Hindîçin’de olduğu gibi güneydoğu Asya’daki “askeri varlığını” azaltmaya zorlamıştır.¹⁵³

Bu değışimlerin sonucu olarak, 25 Temmuz 1969’da “Guam doktrini” ilan edilmiştir. Doktrinin yönergelerine göre ABD’nin müttefikleri, Güneydoğu Asya’nın hem güvenlik hem de gelişimi için birincil sorumluluk almalıdır. Uygulamada bu, ABD’nin Güneydoğu Asya’daki “katılımını azaltması” anlamına gelmektedir. “Guam Doktrini”ne, ABD’nin Güneydoğu Asya’daki sorumluluklarının azalmasına karşılık bölgenin askeri-stratejik sistemin geliştirilmesi adına Japonya’nın öncü rol alması fikri yer almıştır. 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Amerikan-Japon Güvenlik Antlaşması’nı herhangi bir değışiklik yapmadan yenilemeyi başarmıştır. Japon halkının yoğun protestolarına rağmen, 45.000 kişiden oluşan ABD birlikleri Japon adalarında kalmıştır. ABD’nin 7. filosu ve nükleer denizaltıları Japonya’daki üsleri kullanmaya devam etmiştir.¹⁵⁴

Bu değışimin bir diğer uzantısı, uzun yıllar süren düşmanlık ve çatışmalardan sonra 1972’de Washington’ın, ÇHC ile diplomatik ilişkiler kurmaya başlamasıdır. Bu hareket, dört kutuplu (tetra) stratejiye geçişin ve ABD tarafından Güneydoğu Asya’da ortaya çıkan güç dengesinin tanınmasının ana sonuçlarından biri olmuştur.

Vietnam’daki yenilgiden sonra ABD, psikolojik olarak geçmişin yükünü kırmak ve dış politikayı dünyadaki yeni duruma uygun hale getirmek için daha belirleyici bir politikaya ihtiyaç duyulduğunu hissetmiştir. Buna göre, ABD’nin Kore’deki politikası artık daha belirleyici olması gerekmektedir. ABD başkanı Jimmy Carter bu görevi radikal tedbirlerle ve askerleri geri çekerek gerçekleştirmeyi teklif etmiştir. Carter, Güney Kore Cumhurbaşkanı olan Park Jong-hee’nin¹⁵⁵ otoriter karakterini Ford-Kissinger’in yaptığı gibi gizlememiş, tersine "Güney Kore’nin Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya için stratejik değerini" vurgulamamış ve "Güney Kore’nin, hükümet muhalefetini bastırma politikasının, Amerikan ‘fikirleriyle’ uyuşmadığının altını çizerek, Jong-hee’nin, ABD’nin Güney Kore’deki yükümlülüklerini zayıflattığını” belirtmiştir.¹⁵⁶

¹⁵³ Георгий Николаевич Реутов, *Коллективная безопасность в юго-восточной Азии и стратегия США*, Изд. Знание, 1975, с. 11; (Georgiy Nikolayevič Reutov, *Güneydođu Asya’da Toplu Güvenlik ve ABD Stratejisi*, Bilgi Yayınevi, 1975, s. 11).

¹⁵⁴ Георгий Николаевич Реутов, с. 20; (Georgiy Nikolayevič Reutov, a.g.e. s. 20).

¹⁵⁵ Park Jong Hee - 1962-1979 yılları arasında Kore Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanı olan askeri ve devlet adamıdır. Ekonomik reformlarla (sözde "Kore ekonomik mucizesi") ve halkına uyguladığı politik baskı ve repressiyalarla tanınır.

¹⁵⁶ Александр Валентинович Ковалев, *Политика США и Японии на Корейском полуострове*, М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1990, s. 75; (Aleksandr Valentinovič Kovalev, *Kore Yarımadası’nda ABD ve Japon politikaları*, M: Bilim, Doğu Edebiyatı yayın kurulu, 1990, s. 75).

Ancak müttefiklerle anlaşılan ve Başkan Carter tarafından onaylanan Amerikan birliklerinin¹⁵⁷ Güney Kore'den geri çekilmesiyle ilgili plan,¹⁵⁸ ABD Kongresi'nin direnişiyle karşılaşmıştır. Elbette, Carter başkomutan olarak, Kongre'nin bu kararını onaylamadan birliklerin Güney Kore'den çekilmesini emredebilirdi. Ancak böyle bir adım başkan ile kongre arasında, Nixon yönetimindeki tecrübenin gösterdiği gibi başkan için kötü bir şekilde sona erebilecek istenmeyen bir muvacehze yol açabilirdi. Bu yüzden Carter yönetimi Güney Kore'deki askeri varlığın azaltılmasından zamanla vazgeçmiştir. Bunun en önemli nedeni de İran'daki devrim olmuştur. Çünkü ABD, Uzakdoğu'daki bir müttefikini kaybetme riskini almak istememiştir.¹⁵⁹

ABD'nin Kore Savaşı'ndan sonra askeri unsurunu önemli ölçüde Güney Kore'de konuşlandırmıştır. ABD ve Güney Kore arasındaki iş birliği askeri-politik, ekonomik ve teknik alanlar da dahil olmak üzere çeşitli alanlarda gerçekleşmiştir. Amerikan yönetici çevreleri, Kore Yarımadası'nı iki sistem arasında keskin bir savaş sahnesi olarak görmüştür. Güney Kore, Doğu ve Güneydoğu Asya'daki ABD yardımlarından en çok faydalanan ülke olmuştur. 1958-60'ta bu bölge için ayrılan fonların %37'sini Güney Kore almıştır.¹⁶⁰

1953 yılında Kuzey Kore ile Panmunjom'daki ateşkes anlaşmasının imzalanmasından sonra ABD 1980'lerin sonuna kadar bu ülkeyle hiçbir temas kurmamıştır. Her iki devlet de "soğuk" savaş dönemi için karakteristik olan açık çatışma durumu içinde kalmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁷ Amerika - Güney Kore anlaşması 1 Ekim 1953'te imzalandı. Anlaşmanın 4. maddesi uyarınca ABD'ye, Güney Kore bölgesinde kara, deniz ve hava kuvvetleri bulundurma hakkı verildi. Anlaşma aynı zamanda ABD'nin "BM Komutanlığı" aracılığıyla Güney Kore silahlı kuvvetlerinin kontrolünü elinde bulundurmasını ön görmekteydi. Anlaşmanın imzalanması Güney Kore bölgesinde Amerikan birlikleri ve üslerinin yerleştirilmesini hızlandırdı. Ayrıca Seul makamlarının ABD'ye olan askeri-politik bağımlılığını güçlendirdi ve Amerikan sermayesinin Güney Kore ekonomisine erişimini önemli ölçüde kolaylaştırdı. 22 Haziran 1965'te Tokyo'da, Japonya ve Güney Kore arasındaki ilişkilerin "normalleştirilme"sini ilan eden temel ilişkiler anlaşması, 4 anlaşma ve bir dizi protokol imzalandı. "Normalleşme" Güney Kore'nin KDHC'ye karşı komünizm karşıtı bir kaleye dönüşmesine katkıda bulundu. ABD'den sonra Japonya, Güney Kore pazarına yöneldi ve ABD'yi güneydeki endüstriyel yatırımlar alanından atmaya çalıştı.

¹⁵⁸ Carter yönetimi, Japon hükümetini, ABD'nin Güney Kore'den askerlerinin geri çekilmesine karşı, itirazını kamuoyuna göstermekten vazgeçirmeyi, ayrıca Japonya'nın, Seul rejiminin güvenlik sorunlarına katkısını arttırmaya ikna etmeyi başardı.

¹⁵⁹ Александр Валентинович Ковалев, с. 105; (Aleksandr Valentinoviç Kovalev, a.g.e. s. 105).

¹⁶⁰ Виктор Михайлович Мазуров, *Южная Корея и США, (1950-1970)*, Москва, 1971, с. 202-203; (Viktor Mihailoviç Mazurov, *Güney Kore ve Amerika Birleşik Devletleri, (1950-1970)*, Moskova, 1971, ss. 202-203).

¹⁶¹ Güney Kore, ABD, ve Japonya kaynaklarından derleme kitap için bkz: Игорь Степанович Казакевич, Галина Давыдовна Тягай, (ред.) *История Кореи в буржуазной историографии*, Изд-во: Наука, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1976; (Igor Stepanoviç Kazakeviç, Galina Davidovna Tyagay, (ed.), *Burjuva Tarihyazımında Kore Tarihi*, Yayınevi: Bilim, Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1976).

1980'lerin sonunda, tüm dünyada olduğu gibi Kore Yarımadası'ndaki durum da değişmeye başlamıştır. SSCB ve ÇHC'nin, Güney Kore ile ilişkileri normale dönmüş ve Güney Kore, Kuzey Kore ile olan ilişkilerinde yeni bir politika izlemeye başlamıştır. Bu nedenle ABD, Kuzey Kore ile ilgili konumunu gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Bu amaçla Ekim 1988'de ABD Dışişleri Bakanlığı, Kuzey Kore ile temas kurulmasını kolaylaştıracak bir plan geliştirmiştir. Bu planın dört unsuru bulunmaktadır: 1) Kuzey Kore vatandaşlarını gayri resmi, hükümet dışı ABD ziyaretlerini teşvik etmek; 2) ABD'ye seyahat eden Kuzey Kore vatandaşları için finansal gereklilikleri azaltmak; 3) ABD'nin, KDHC'ye sınırlı sayıda insani yardım sağlama izni; 4) KDHC temsilcileriyle tarafsız bölgede yapılacak toplantılar. ABD'nin bu girişimi Kuzey Kore tarafından olumlu karşılanmıştır. Koreli diplomatlar Pekin'de ikili bir toplantı yapmayı teklif etmesi üzerine, KDHC ile ABD temsilcileri arasındaki ilk toplantı 5 Aralık 1988'de yapılmıştır. Amerikan tarafı, Pekin'deki Amerikan elçiliğin siyasi danışmanı R. Burkhardt tarafından temsil edilmiştir. Böylece KDHC, ilk kez ABD ile doğrudan istişarelerde bulunabileceği resmi bir diplomatik kanal elde etmiştir¹⁶².

ABD, Güneydoğu Asya ile uzun vadeli tarihi, ekonomik, politik ve stratejik bağlarla yakından ilgilenmiştir. Soğuk Savaş yıllarında bölgesel politikaları komünizmi sınırlama stratejisine dayanmıştır. Yani bölgedeki komünist rejimlerin oluşumunu ve Sovyet veya Çin hâkimiyetini önlemeyi amaçlamıştır. Bu amaca ABD'nin Filipinler ve Tayland ile yaptığı ittifakların yanı sıra Asya-Pasifik bölgesinin güvenlik sistemini oluşturan Japonya, Kore Cumhuriyeti, Çin Cumhuriyeti/Tayvan, Avustralya ve Yeni Zelanda ile yaptığı askeri-politik ittifakları hizmet etmiştir¹⁶³.

2.2 Orta Doğu Güvenlik Sorunu Mücadelesi

2.2.1 SSCB'nin Siyasi ve Stratejik Rolü

SSCB, varlığının ilk günlerinden itibaren Arap devletlerine özgü bir politika sergilemiştir.¹⁶⁴ Bu politika özelinde, Arap halklarının bağımsızlık mücadelelerinde

¹⁶² Ланцова Ирина Сергеевна, “Политика США по отношению к Северной Корее: Конец XX - Начало XXI в.”, Международные политические процессы, Политекс, 2014, Том 10. № 4: 186-198; (Lansova İrina Sergeyevna, “ABD'nin Kuzey Kore politikası: XX'nin Sonu - XXI. Yüzyılın Başlangıcında”, *Uluslararası siyasi süreçler Dergisi*, Politex, 2014, Cilt 10, Sayı 4, ss.186-198).

¹⁶³ Ланцова Ирина Сергеевна, с.186-198; (Lansova İrina Sergeyevna, a.g.m. ss. 186-198).

¹⁶⁴ Владимир Иванович Кисилев, *СССР и Арабский Восток*, М., Изд-во: Знание, 1971, s. 10; (Vladimir Ivanovich Kiselev, *SSCB ve Arap Şark'ı*, М., Bilim Yayınevi, 1971, s. 10).

Sovyetler Birliği'nden yardım görme umutları karşılanmıştır. Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi, Arap halklarının uluslararası arenadaki çıkarlarını savunmaya devam etmiştir. SSCB, İngiltere, ABD ve Fransa'nın direnmesine rağmen Suriye ve Lübnan'ı Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olarak kabul etme konusunun değerlendirilmesinde belirleyici rol oynamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nde İngiliz ve Fransız birliklerinin, topraklarından çekilmesi konusunda 1946'da Suriye ve Lübnan'ı, Mısır'ın, İngiliz birliklerinin Nil Vadisi'nden çekilme talebini de (1947 ve 1951'de) desteklemiştir. Sovyetler Birliği'nin BM delegasyonu, Libya'ya (1949) bağımsızlık ilan etme kararını ve Tunus, Cezayir ve Fas'ın bağımsızlık mücadelesini aktif olarak desteklemiştir.¹⁶⁵

SSCB, emperyalist güçlerin Arap devletlerinin egemenliğine yönelik saldırılarını engelleme, bağımsızlıklarını koruma ve pekiştirme konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. 1951 sonbaharında ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye, Arap devletlerine ve İsrail'e, "Ortadoğu Komutanlığı" (Arap devletlerinin, Batı güçleri tarafından ortak savunma kuvveti adı altında kontrolünü öngören askeri ittifak) kurma önerisi sunmuştur.¹⁶⁶ Orta Doğu'daki İngiliz ve Amerikan diplomasisinin çabaları ile Kasım 1955'de Bağdat Paktı (CENTO) oluşturulmuştur. Ekim 1956'nın sonunda İngiltere, Fransa ve İsrail, ABD'nin onayı ve gizli desteğiyle Mısır'a yıkıcı bir saldırı gerçekleştirmiştir. Böylece Mısır'ın, silah zoruyla Süveyş Kanalı'nı millileştirilme isteğinden vazgeçirilmesi amaçlanmış ve Arapların dünyanın bu bölgesinde yabancı petrol imtiyazlarını ulusallaştırması engellenmeye çalışılmıştır. SSCB ise Mısır'ın konumunu savunmuş ve İngiltere ile Fransa'ya nota vererek Ortadoğu'da itibar kazanmıştır. 1957 sonbaharında ABD'nin de desteği ile Türkiye'nin Suriye sınırına sevkıyat başlatması da Sovyetler Birliği'nin Suriye'yi güvenlik bakımından savunmasına "neden" olmuştur. 15-16 Temmuz 1958'de ABD ve İngiltere, Lübnan ve Ürdün'deki özgürlük hareketini ve Irak'taki anti-emperyalist devrimi (14 Temmuz 1958) bastırmak için müdahalede bulunmuşlardı. Sovyetler Birliği bu girişimlerde de Arap halklarını savunmak için öne çıkmıştır¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Владимир Иванович Кисилев, 1971, с. 12-14; (Vladimir Ivanovich Kiselev, 1971, a.g.e. ss. 12-14).

¹⁶⁶ Евгений Александрович Лебедев (ред), *Великий октябрь и актуальные проблемы арабского мира*, Издательство Наука: главная редакция Восточной литературы, Москва, 1979, ss. 33-34; (Yevgeniy Aleksandroviç Lebedev (ed.), *Büyük Ekim ve Arap dünyasının gerçek sorunları*, Bilim Yayınları: Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1979, ss. 33-34).

¹⁶⁷ Валериан Александрович Зорин (ред), *Внешняя политика СССР на новом этапе*, Издательство политической литературы: Москва, 1964, с. 114-135; (Valerian Aleksandrovich Zorin (ed), *Yeni Dönemde SSCB'nin Dış Politikası*, Siyasal Edebiyat Yayınevi: Moskova, 1964, ss. 114-135).

Sovyetler Birliği ve sosyalist diğer ÷lkelerin Arap ÷lkelerine yaptığı ekonomik ve teknik yardımlar, bu ÷lkelerin ulusal ekonomilerinin kalkınması için önemli nesnelerin yaratılmasına yöneliktir. Ünlü Amerikalı yorumcu Walter Lippmann bu durumu şöyle ifade etmiştir: “*az gelişmiş ÷lkeler artık bize bağılı değıller çünkü alternatif bir sermaye teçhizatı ve teknik yardım kaynağına sahipler. Sovyetler Birliği'nin bir rakip olarak ortaya çıkışı zamanımızın en büyük tarihi olaylarından biridir. Bu, Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin pozisyonunu kökten değıştirmekte ve yerel halkların gücünü oldukça arttırmaktadır*”. Arap ÷lkelerine yardım eden Sovyetler Birliği, Arap dünyasının güçlenmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.¹⁶⁸ SSCB'nin kendi çıkarlarını korumak için bölgede fiziksel olarak bulunmasına gerek yoktu. Zorla güvence altına alınması gereken bir yatırımı da yoktu. Örneğin SSCB'nin yardımı ile Mısırda yapılmış Aswan barajı, ABD'nin Şili bakırına, Liberya kauçuğuna veya Arap petrolüne yaptığı yatırım ile aynı şekilde değerlendirilmemelidir. Çünkü, Sovyet yatırımları ekonomik değıl politik yatırımlardır.¹⁶⁹

Fakat SSCB Orta Doğu'da 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başlarında elde ettiğı başarılarını daha sonra pekiştirmeyi ve geliştirmeyi başaramamıştır. Yani, Soğuk Savaşın başlarında, SSCB'nin milliyetçi ve İslami eğilimleri destekleme çabaları bölgedeki İngiliz ve Fransız sömürgecilik varlığına ve Amerikan müdahalesine karşı savaşılan güçleri nesnel olarak güçlendirmiştir. Batı'ya karşı siyasal ve ekonomik bağımsızlık mücadelesi olsa da milliyetçilik ve İslam, Batı'nın etkisine karşı SSCB'nin kullandığı araçlardır. SSCB'nin desteğıne dayanarak Batı güçleri ile eşit olmayan ilişkilerden muzdarip olmaktan kurtulan bu devletler, 10-20 yıl önce Batı'ya karşı oluşturdıkları milliyetçi ve İslami araçlarını 1970'lerde de Sovyet çıkarlarına yönelik kullanmaya başlamışlardı.¹⁷⁰

1970'lerin ilk yarısında Orta Doğu'da devam eden Arap-İsrail gerginliğı yeniden tırmanmıştı. Ekim 1973'te dördüncü Arap-İsrail Savaşı sırasında Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ÷lkelerinin desteğıne dayanan Arap ÷lkeleri İsrail'e karşı kararlı bir direniş

¹⁶⁸ Киселев, Владимир Иванович, *Арабский мир(о некоторых проблемах внутреннего и международного положения арабских стран)*, Издательство Знание: Москва, 1964, s. 46; (Vladimir Ivanoviç Kiselev, *Arap Dünyası (Arap ÷lkelerinin iç ve dış durumunun bazı sorunları hakkında)*, Bilgi Yayinevi: Moskova, 1964, s. 46).

¹⁶⁹ Олег Герасимов, *Сумерки Каира*, Изд-во Советская Россия, Москва, 1980, с. 94-95; (Oleg Gerasimov, *Kahire'nin Alacakaranlığı*, Sovyet Rusya Yayinevi, Moskova, 1980, ss. 94-95).

¹⁷⁰ Гомая Хамди эль-Сауи Ахмет, “Политика СССР на Ближнем Востоке 1970-1982гг.”, Институт Востоковедения, Диссертационная работа на соискание ученой степени кандидата исторических наук, автореферат, Москва, автореферат, 1996; (Gomaa Hamdi El-Saui Ahmet, “Orta Doğu'da SSCB Siyaseti: 1970-1982”, Doğu Araştırmalar Enstitüsü, Akademik ünvan derecesi için Tez, yazarın özeti, Moskova, 1996)

sağlamış ve İsrail'e ciddi zararlar verilmiştir.¹⁷¹ Sovyetler Birliği, Mısır, Suriye ve Irak'ın silahlı kuvvetlerine hızlı bir şekilde silah tedarik ederek büyük yardım sağlamıştır.

Askeri harekâtların sona ermesinden sonra 21 Aralık 1973'te SSCB, ABD, Mısır, Ürdün ve İsrail'in katılımıyla gerçekleştirilen Cenevre Barış Konferansı Orta Doğu sorununa radikal bir çözüm yolu bulmayı hedef almıştı. Konferanstaki eş başkanlar SSCB ve ABD olmuştur. SSCB eş başkanlığını Dışişleri Bakanı Andrey Andreyeviç Gromiko, ABD eş başkanlığını ise Dışişleri Bakanı Henry Kissinger¹⁷² yapmıştır. Konferansın çalışmalarının 22 Aralık 1973'te sona eren ilk aşamasında Orta Doğu sorununu çözmek için bir mekanizma kurulmuştur. Ancak ABD'nin desteğine güvenen İsrail özel olarak atanmış elçiler düzeyinde gerçekleşecek olan konferansın diğer aşamasına geçmesine mâni olmuştur. Burada Orta Doğu'nun temel sorunları çözüme kavuşmamış ve sonraları Mısır ve İsrail birliklerinin 18 Ocak 1974 ve 4 Eylül 1975'te imzaladıkları anlaşmalar, SSCB'ye göre Ortadoğu için “kısmi” ve “bölücü” nitelikler taşıyan ikili girişimleri olmuştur.

Orta Doğu ihtilafının tüm süreci, burada barışın, ikna edici bir şekilde, ancak kapsamlı bir siyasi çözümün temelinde mümkün olabileceğini göstermiştir. Bu da birbiriyle ilişkili üç temel sorunu çözmenin gerekli olduğu anlamına gelmektedir: İsrail birliklerinin 1967'de işgal ettikleri Arap bölgelerinden¹⁷³ çekilmesi; Filistin'deki Arap halkın kendi devletlerini kurma hakları da dahil olmak üzere meşru haklarının sağlanması; ve Orta Doğu'daki tüm devletlerin güvenliği, bağımsız varlık ve gelişme haklarının garanti edilmesi.¹⁷⁴ Sovyetler Birliği'nin amacı, İsrail birliklerinin 1967'de işgal ettiği bölgelerden çekilmesinin, Filistin haklarının ve meşruiyetinin geri kazanılmasının sağlanmasıdır. ABD ve İsrail'in Cenevre konferansından imtina etmeleri ve ikili bazda sorunların halline odaklanmaları işte bu SSCB'nin Ortadoğu'daki daha kapsamlı çözümleriyle

¹⁷¹Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, с. 115; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy, a.g.e. s. 115).

¹⁷² Konfransla ilgili açıklamalarına bkz: Kissinger H. *Years of Upheaval*. Boston; Toronto, 1982, s. 747, aktaran Белоусова Ксения Андреевна, “Роль США в Арабо-Израильских переговорах после октябрьской войны 1973 года”, История, Семейные традиции армян в Республике Мордовия, 2011, с. 63-72, с. 65; (Kseniya Andreyevna Belousova, “Ekim 1973 Savaşı Sonrası Arap- İsrail Müzakerelerinde ABD'nin Rolü”, *Tarih, Mordovya Cumhuriyeti'nde Ermeni Ailesi Gelenekleri Dergisi*, 2011, s. 63-72, s. 65).

¹⁷³ İsrail Savunma Kuvvetleri'nin 1967 yılında İsrail'in Mısır Hava Kuvvetleri'ne karşı giriştiği süpriz saldırıyla başlayan ve altı gün süren savaşa Ürdün ve Suriye de katıldı. Bu savaştan sonra İsrail, Suriye'ye ait Golan tepeleri, Mısır'a ait Sina Yarımadası ile Gazze ve Batı Şeria'yı işgal etti. Bu işgal Filistinliler için yeni bir mülteci dalgası anlamına geldi. 1974'e gelindiğinde, FKÖ, BM Genel Kurulu tarafından ‘Filistin halkının temsilcisi’ olarak tanındı ve gözlemci statüsü aldı. “Bölge profili: Filistin”, 7 Nis 2014, Aljazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/bolge-profil-filistin> (Erişim Tarihi:01.07.2019)

¹⁷⁴ Барышев Александр Петрович, СССР в борьбе за справедливое ближневосточное урегулирование, Изд-во Знание- Москва 1985, s 55; (Barışev Aleksandr Petroviç, *Adil bir Ortadoğu yerleşimi mücadelesinde SSCB*, Bilgi Yayınevi, Moskova, 1985, s. 55).

örtüşmemektedir. Burada SSCB'nin BM'deki rolünün gözle görülür artışını da dikkate alırsak bu girişimlerin başarılı olması mümkündür.

Orta Doğu sorununun BM'de tekrar eden tartışmalarının kanıtladığı gibi, üyelerinin önemli bir çoğunluğu böyle bir uzlaşmayı savunmuştur. 1975 Kasım'ında BM Genel Kurulu tarafından alınan kararlar 3 milyon Filistinliye, evlerine dönmeleri de dahil olmak üzere devredilemez haklarını verme gereğini vurgulamaktadır. Kararlarda, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü, Cenevre Barış Konferansı da dahil olmak üzere BM himayesindeki Orta Doğu ile ilgili tüm tartışma ve konferanslara katılmaya davet etme çağrıları yer almıştır. SSCB'nin, Cenevre Konferansı'nın Orta Doğu ile ilgili çalışmalarına devam etmesine dair önerisi, BM'deki Orta Doğu sorununun tartışılmasında geniş destek bulmuştur. İsrail ve müttefikleri, Cenevre Barış Konferansı'nın kararlarını atlayarak ikili (SSCB'ye göre "bölücü") anlaşmalara başvurdular. Bu şekilde Arap ülkelerinin saflarında daha kendilerine ılımlı veya "zayıf" bağlantılar bulmayı ve bu bağlantıları kendi kontrolleri altına almayı hedeflemişlerdir. Bu şartlar altında, Mart 1976'da ve 1971 yılında imzalanmış Sovyet-Mısır Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nın çöküşünü başlatan Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın "teslimiyetçi" politikası açıkça görülmüştür.¹⁷⁵

Sovyet-Mısır ilişkileri bozuldukça Mısır kitle iletişim araçları tarafından SSCB'nin imajı kötü bir şekilde resmedilmeye başlanmıştır. Ancak SSCB'ye göre, Orta Doğu'daki anlaşmazlık sorunlarının Filistin Arap halkı da dâhil Arapların çıkarları doğrultusunda çözümlenememesi, Mısır siyasetindeki, karıştı görüşler nedeniyle ilerleyememiştir. Mısır ve diğer Arap ülkelerinin gerçek çıkarlarına yönelik olan bu dönüş yalnızca "emperyalizm ve siyonizm" güçlerinin yararına olmuştur¹⁷⁶.

SSCB'nin desteklediği ülkelerle ilişkilerinde esas ilkeleri ticari ilişkiler ve anti-emperyalist temelde bir iş birliği teşkil etmiştir. Ticari ve ekonomik ilişkiler, kural olarak, uzun vadeli veya düzenli olarak yenilenen anlaşmalara dayanmaktadır. SSCB, ulusal ekonominin gelişmesinde ve savunma kapasitesinin güçlendirilmesinde Suriye ve Mısır için (1976 kadar) lider bir ortak haline gelmişti.¹⁷⁷ Fakat aynı zamanda, SSCB'nin diğer Arap ülkeleri ile ilişkileri farklı yürümüştür. Bu bağlamda Ortadoğu'da SSCB'nin *de jure* ilişkileri vardır, ancak bunu fiilen sürdürmediği Suudi Arabistan ve Birleşik Arap

¹⁷⁵ Барышев Александр Петрович, с.47; (Barışev Aleksandr Petroviç, a.g.e. s. 47).

¹⁷⁶ Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, с. 97-133; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy, a.g.e. ss. 97-133).

¹⁷⁷ Громыко Андрей Андреевич, с. 145-147; (Andrey Andeyeviç Gromyko, a.g.e. ss. 145-147).

Emirlikleri gibi ülkeler de bulunmaktadır. Aralarında diplomatik bağların hiç olmadığı ülkeler ise Bahreyn, Katar ve Umman olmuştur¹⁷⁸.

2.2.2 ABD'nin Siyasi ve Stratejik Rolü

Başkan Nixon, ülkenin dış politikası üzerine yaptığı ve ABD Kongresi'ne sunduğu 3 Mayıs 1973 tarihli raporunda “dünyanın başka hiçbir kriz bölgesinin ABD için Yakın ve Orta Doğu kadar önemli veya öncelikli olmadığını” belirtmiştir.¹⁷⁹

Başkan Jimmy Carter, 1977 Ağustos'unda onayladığı 18 No'lu Başkanlık Direktifinde, benzer şekilde Yakın ve Orta Doğu'yu ABD için “hayati” olarak tanımlamıştır. R. V. Borisov'un kitabına göre¹⁸⁰ tüm bunlar daha çok petrol arz güvenliği için atılan adımlar olmuştur. Kapitalizm dünyasındaki akut enerji sıkıntısı koşullarında ABD Orta Doğu'yu, hem kendisi hem de Japonya ve NATO'nun Batılı müttefikleri için önemli bir petrol kaynağı olarak görmeye başlamıştır.

ABD Savunma Bakanlığı'nın 1978-79 mali yılı raporu¹⁸¹ ABD'nin “dış ham madde kaynaklarına giderek daha fazla bağımlı olduğu ve petrolün bu bağımlılığın en belirgin ve endişe verici örneği olduğunu, bu nedenle, ABD'nin ticari partnerleri Kanada, Japonya ve Batı Avrupa olmasına rağmen Orta Doğu'nun işleriyle oldukça fazla ilgilendiği ve dâhil olduğunu belirtmiştir.¹⁸²

Quandt B. William¹⁸³, Trice H. Robert¹⁸⁴, Joseph Churba¹⁸⁵ gibi Amerikalı araştırmacılar, Yakın ve Orta Doğu'daki Amerikan politikasını belirleyen faktörlerin sadece bir kısmına değinmektedirler. Orta Doğu meseleleri üzerinde çalışan çoğu Amerikalı akademisyen analizlerinde Amerikan mali oligarşisinin çıkarlarının, ABD politikasını etkileyen faktörlerinin altını çizmemiştir.

¹⁷⁸ Bu SSCB'nin “sosyalizm gereği” aslında yanlış olan politikasının bir göstergesi olarak ele alınabilir.

¹⁷⁹ Detaylı bkz: United States Foreign Policy for the 1970s. Shaping a Durable peace. A report to the Congress by President R. Nixon, may 3, 1973. Wash., 1973

(<https://www.vietnam.ttu.edu/star/images/212/2122705002a.pdf> (Erişim Tarihi:06.02.19))
(<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015001691271;view=1up;seq=154>)

¹⁸⁰ Ростислав Васильевич Борисов, *США: Ближневосточная политика в 70-е годы*, Из-во “Наука”, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1982; c. 5-42; (Rostislav Vasilyevich Borisov, *ABD'nin 70'lerde Orta Doğu Politikası*, Nauka Yayınevi, Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1982; ss. 5-42).

¹⁸¹ Analiz ediniz: Secretary of Defense Annual Reports, FY 1979: Department of Defense Annual Report ve FY 1980: Department of Defense Annual Report, <https://history.defense.gov/Historical-Sources/Secretary-of-Defense-Annual-Reports/> (Erişim Tarihi:14.03.19).

¹⁸² Ростислав Васильевич Борисов, c. 16; (Rostislav Vasilyevich Borisov, a.g.e. s.16).

¹⁸³ Detaylı bilgi için bkz: Quandt B. William. *Decade of Decisions: American Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1967-76*, Berkeley, 1977.

¹⁸⁴ Detaylı bilgi için bkz: Trice H. Robert. *Interest Groups and the Foreign Policy Process: US Policy in the Middle East*. Beverly Hills, 1976.

¹⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz: Joseph Churba. *The Politics of Defeat: America's Decline in the Middle East*. N.Y., 1976.

ABD'nin Orta Doğu politikasının ne kadar istikrarlı olduğuna, bu politikanın ABD'nin ikili parti sistemi içindeki değişikliklerden doğan değişime tabi olup olmadığına dikkat çekmek önemlidir. Her iki partinin, en büyük petrol grupları da dahil olmak üzere, Amerikan tekel sermayesinin çıkarlarını ifade ettiği söylenebilir. 1980 başkanlık seçimindeki Cumhuriyetçi ve Demokrat partilerin konumlarının rastlantısal çakışması bu duruma örnek olarak verilebilir.¹⁸⁶ Her iki tarafın başkan adayları da (Ronald Reagan ve Jimmy Carter) İsrail'e yapılacak kapsamlı destek, taleplerinin karşılanması, Amerikan silahlarının sağlanması gibi politikalardan yana olduklarını belirtmiştir. Ancak hiçbir, çatışmaya katılan tüm tarafların adil çıkarlarını göz önünde bulundurarak, Ortadoğu ihtilafının çözümüne çağrı yapmamıştı.

Petrolün ABD'nin Yakın ve Orta Doğu'daki politikasına etkisi, Orta Doğu petrolünün ekonomi ve ABD askeri endüstrisi için olan değerinin hızla artmasıyla belirlenmiştir. Bunun nedeni, bir yandan ABD sıvı yakıt tedarik sisteminin temel yapısal özelliklerinden, diğer yandan da kapitalist dünyanın en büyük petrol üretim merkezi olan Yakın ve Orta Doğu'nun kârlı petrol kaynaklarından yararlanmaya odaklanan Amerikan petrol şirketlerinin açık genişleme politikalarıdır. Yurt içinde kayda değer miktarda petrol tüketimi artışı ABD için normaldir. Petrol dengesindeki açığın artışı doldurmak için ABD yabancı petrol ithalatına odaklanmıştır. Petrol ithalatının yüksek maliyeti, Amerikan ödeme dengesinde kronik bir açığa neden olmuştur. ABD'de ithal petrol ve petrol ürünlerinin toplam petrol tüketimindeki payı 1970'te % 23 iken, 1979'a gelindiğinde % 40'a kadar yükselmiştir.¹⁸⁷ 1973-74'teki enerji krizi, ayrıca İran petrol ihracatındaki düşüşün yol açtığı 1979 enerji sıkıntısı, petrolün Amerikan ekonomisinin dar boğazlarından biri olduğunu ortaya koymuştur. Yakın ve Orta Doğu'daki genişlemeyi örtbas etmek için ABD hükümeti daha 1950'lerde Orta Doğu petrolüne garantili erişim doktrinini öne sürmüş ve bunu birçok kez tekrarlamıştır. Washington, Orta Doğu

¹⁸⁶ Demokratlar ve Cumhuriyetçiler Orta Doğu politikasını yürütmek için her zaman aynı yöntemleri kullanmadılar. Cumhuriyetçi Parti geleneksel olarak ABD'nin büyük petrol sermayesi ile Demokrat Parti'ye göre daha yakından ilişkili olmuştur. Cumhuriyetçi seçkinler, özellikle Orta Doğu petrolünün sömürülmesinde rol alan Rockefeller ve Mellon tekellerine yakın olmuşlardır. Rockefeller grubunun temsilcileri Cumhuriyetçi Parti yönetiminin bir parçasıydı. Örneğin Ford yönetiminde Nelson Rockefeller başkan yardımcısıydı. ABD'nin petrol şirketleri Cumhuriyetçi partinin ve seçim kampanyalarında cömert fon bağışlayıcılarıydılar. Demokrat Parti ise sanayi şirketleri ve Yahudi sermayesi tarafından kontrol edilen bankalarla daha yakından ilişkilidir. Ростислав Васильевич Борисов (Rostislav Vasilyevich Borisov, a.g.e., ilk iki bölümün özeti yapılmış).

¹⁸⁷ Statistical Abstract of the United States 1979: "U.S. Foreign Trade in Selected Mineral Fuels:1960 to 1978", part 9, s. 605;No.1020; <https://www2.census.gov/library/publications/1979/compendia/statab/100ed/1979-09.pdf?#> (Erişim Tarihi:19.06.19).

petrolünün ABD için "hayati önem" bahanesini öne sürmüş ve bu bölgedeki gerekli petrol miktarının “garantili” üretimini (her koşulda veya askeri dâhil herhangi bir yolla) enerji stratejisinin temeli olarak almıştır. Gerçek şu ki, petrol üreten Arap ülkeleri normal petrol ticaretinin önüne herhangi bir engel koymamıştır. Bu ülkeler ABD'ye karşı 1973-74 yıllarında petrol üretimlerini bir silah olarak kullandıysa da, onları buna ABD'nin 1973 Ekim savaşı sırasındaki İsrail'i destekleme politikası zorlamıştı. Erişim doktrininin asıl anlamı, dünyanın en zengin ve en umut verici petrol kaynaklarını engelsiz bir şekilde kullanma imkanını petrol şirketlerine garanti etmesidir. Amerikalı araştırmacı Melvin A. Conant tarafından 1977'de hazırlanan “Enerji Alanında Jeopolitik” başlıklı rapor¹⁸⁸ genel olarak ham maddelere ve özellikle enerji kaynaklarına erişimin, uluslararası politik ilişkilerde şüphesiz ana faaliyet alanlarından biri olacağını ifade etmektedir. ABD'nin, 1950-1960 yıllarında bölgenin anti-empyralist devletlerine yönelik politikası genel olarak düşmanca olmuştur. Washington yönetimi, sınıf çıkarlarından yola çıkarak, anti-empyralist hükümetleri baltalamak ve zayıflatmak, “sağcı” oryantasyon rejimleriyle değiştirmek ve onları Batı'nın dış politika yörüngesine geri döndürmek üzerine bir politika izlemiştir.¹⁸⁹

"Eşit uzaklıkta yaklaşım", ABD politikasında 1970'lerin başından itibaren kabul edilen bir Yakın Doğu siyasi aracıdır ve bir taraftan İsrail, diğer taraftan Arap devletlerinin çıkarlarını göz önünde bulundurmaktadır. Washington'u bu yaklaşıma iten, her şeyden önce ABD'nin tek taraflı İsrail yanlısı eylemlerine genel olarak eleştirel bir şekilde yaklaşan büyük petrol şirketlerinin çıkarlarını koruma isteğidir. Bu yaklaşım çerçevesinde Washington, İsrail'e koşulsuz desteğini ve Amerikan-İsrail askeri işbirliğini güçlendirmiştir. Bu yaklaşım ayrıca ABD'nin bölgenin sadece sağ rejimlerle (Mısır, Suudi Arabistan ve diğerleri) değil, Suriye gibi daha sol Arap ülkeleriyle olan ilişkilerin de gelişmesini hedeflemiştir.¹⁹⁰ ABD, Suriye'deki “burjuva” çevrelerine odaklanarak ikili ilişkilerin gelişmesi için çalışmıştır. Suriye tarafından 1967'de koparılan diplomatik ilişkileri, 1974'de ABD onarmayı başarmıştır. Diğer taraftan, Suriye'ye baskı kurmak için başka yöntemler de kullanılmıştır. 1979-1980 yıllarında ABD, dini sloganlar altında Hafız Esad yönetimini zayıflatmaya çalışan “gerici Müslüman” grupların Suriye'deki hükümet karşıtı faaliyetlerini desteklemiştir. Yine bu amaçlarla, Suriye'nin Lübnan'ın iç işlerine

¹⁸⁸ Melvin A. Conant, *Geopolitics of Energy*, International Energy, 1977
<https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a038683.pdf> (Erişim Tarihi:14.03.19)

¹⁸⁹ Ростислав Васильевич Борисов с. 70; (Rostislav Vasilyevich Borisov, a.g.e. s.70).

¹⁹⁰ Ростислав Васильевич Борисов с. 144; (Rostislav Vasilyevich Borisov, a.g.e. s.144).

karışmasını kullanmıştır. Uygulamada ABD, Suriye ile İsrail'i Lübnan'da çarpıştırmak ve böylece Suriye'nin askeri-ekonomik potansiyelini zayıflatmak ve Camp David stratejisini destekleme yoluna itmek istemiştir. Ancak Suriye, ABD yönetimini endişelendiren, 8 Ekim 1980'de Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasını imzalayarak SSCB ile arasındaki ilişkilerini daha da güçlendirmiştir.¹⁹¹

Ortadoğu SSCB'nin ve ABD'nin jeopolitik mücadele sahası haline gelmiştir. SSCB'nin 1956 da Süveyş krizindeki duruşu ile İngiltere ve Fransa'ya verdiği notaların yanı sıra 1957'de ABD'nin desteği ile Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığmaya başlamasıyla karışan uluslararası ortam da SSCB'nin Türkiye'ye mesaj göndermesi¹⁹², Araplar arası ilişkilerde SSCB'nin prestijini yükselten hamleler olmuş ve Soğuk Savaşın özellikle Orta Doğu'daki jeopolitik karşı durmasının başlangıcı olarak görülmüştür. ABD ise bölgedeki İsrail'in Arap ülkelerine karşı girdiği saldırganlığı destekliyor ve "haklılık" temeline oturtuyordu. Buna örnek olarak Jacob Coleman Hurewitz'in çalışması verilebilir.¹⁹³ Yazar, Orta Doğu'da ABD'nin askeri üstünlüğünü sürdürmesi ve Amerikan diplomasisinin temel çabalarının, Arap "muhafazakar" rejimlere odaklanmak olmasını önermektedir.¹⁹⁴ Bu bağlamda ABD Suriye ile ilişkilerine büyük önem vermişti.¹⁹⁵ Ayrıca bu bölümde ABD'nin ve Batı Bloku'nun petrol ve gaz bağımlılığının altı çizilmeye çalışılmıştır. Böylece ABD'nin politikasında enerji-arz güvenliğinin önemi ortaya konulmuştur. Yani petrol zengini Arap sağ rejimlerini desteklemeleri, Arap bütünlüğünü parçalayan “bölücü” siyasete yol açmıştı. Soğuk Savaş mantığında Ortadoğu ve Güney Doğu Asya da bu iki süper güç kendi ideolojilerinden taviz vermemişlerdir. Her gücün kendine has özellikleri, haklılıkları ve gerekçeleri de olmuştur. SSCB için hem jeopolitik hem de ideolojik olarak daha önemli olan bölge Ortadoğu olmuştur.

BM'nin kuruluşundan itibaren her yıl üyelerinin sayısı artmaktadır ve bu süreç dekolonizasyon süreci olarak adlandırılmıştır. Belirtelim ki, emperyalizm, sömürge

¹⁹¹ A.g.e., s. 74.

¹⁹² Bkz: Mustafa Bostancı, “Türkiye'nin Ortadoğu Siyasetine Etkisi Bakımından 1957 Türkiye-Suriye Krizi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 84/2016, ss. 603-611; s. 609.

¹⁹³ Detaylı okuma için: Jacob Coleman Hurewitz, *Soviet-American rivalry in the Middle East*. New York, Published for the Academy of Political Science, Columbia University, Praeger, 1969.

¹⁹⁴ Тандура Владимир Николаевич, “Антиимпериалистическая внешняя политика сирийской арабской республики (середина 60-70 гг.)”, Киевский ордена Ленина и ордена Октябрьской революции государственный университет имени Т.Г. Шевченко, диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Киев-1988, с. 10; (Vladimir Nikolaevich Tandura, “Suriye Arap Cumhuriyeti'nin anti-emperyalist dış politikası (1960 -1970'lerin ortası)”, Kiev Lenin ve Ekim Devrimi T.G. Shevchenko adına Devlet Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, Kiev 1988, c. 10)

¹⁹⁵ Detaylı bilgi için bakınız: The Department of State bulletin <https://catalog.hathitrust.org/Record/000598610> Wash, 1970-1981 (Erişim Tarihi:14.03.19).

imparatorluklarının çöküşüne rağmen, eski sömürgelere öyle bir iş bölümü dayatmaya devam ediyordu ki, bu ülkeler hala daha ekonomik “periferi” konumunda yaşamaya devam ediyorlardı. Sömürgelerin ve ekonomik olarak gelişmemiş ülkelerin sömürüsü Batılı sanayi ülkelerinin zenginleşmesinin en önemli kaynaklarından biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de bu süreç devam etmiştir. Bu sürecin işletilmesinde “fiyat makası” yöntemi kullanılmıştır. Yani hammaddeler düşük fiyatlardan alınıyordu ve bu hammaddelerden üretilen ürünler yüksek fiyatlardan gelişmekte olan ülkelere pazarlanmıştır.

Dekonolonizasyon sürecini yaşayan ve ekonomik olarak zayıf olan devletlerin gelişimine çözüm olarak Lenin ve Stalin, sosyalizmi önermiştir. Esasen İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Afrika ve Asyada “kapitalist olmayan gelişim yolu”nu (“nekapitalisticheskiy put' razvitiya”) seçen veya kapitalizme yönelen zayıf ülkelerde ortak bir sorun vardı: İlerleme yolunda yetersiz kaynaklarla beraber üretim araçlarının olmaması ve bunun için yeterli sermaye ve uzman kadroların bulunmamasıydı. Bağımsızlıklarını kazanan birçok ülkenin mevcut durumlarını değiştirme girişimleri Soğuk Savaş döneminden bugüne kadar esasen başarı ile sonuçlanamamıştır. Bunun elde edilemez bir görev olduğu ortaya çıkmıştır. İthalat-ikame sanayileşmenin¹⁹⁶ yapılması kaynak gerektirmektedir. Kaynak da olmayınca borçlanma yoluna sürüklenmişlerdir. Böylece üçüncü dünya ülkeleri güçlü devletlere bağımlı kalmışlardır. İşte bu bağlamda her iki gücün yani SSCB ve ABD’nin Ortadoğu ve Asya bölgelerinde kendi yörüngesindeki bağlantısızlar üyelerinden olan ülkelere yaptıkları “desteklerin” karşılaştırılması daha objektif sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır.

İsmi geçen bölgelerde SSCB’nin hegemonik ilişkiler kurabildiği ülkelerle olan ilişkilerinde “sosyalizm” adına yaptığı desteklerin analizi bir sonraki bölümde incelenecektir.

¹⁹⁶ Daha önce yurt dışında ithal edilmekte olan malların, uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurt içinde üretilmesini öngören bir sanayileşme stratejisidir. İthal ikamesi ile dış koruma daima el ele gider.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ORTA DOĞU VE ASYA'DA BAĞIMSIZLIKLARINI KAZANMIŞ SOSYALİST ÜLKELERLE İKİLİ İLİŞKİLERİ

3.1 Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (KDHC) ile İlişkiler

SSCB ile KDHC arasındaki ilişkiler tarihi çeşitli faktörlerin etkisi altında şekillenmiştir. Bu faktörler arasında en önemli rol oynayanlar Komünist ideoloji ve Pyongyang'ın vatani birleştirme çabasına yönelik eylemlerine askeri-politik desteğin verilmesi olmuştur. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin dünyanın bu bölgesinde öngördüğü stratejisi üzerinde önemli etkiyi ideolojik klişeler, askeri-politik hedefler ve aynı zamanda, başta Çin ve ABD olmak üzere, diğer büyük güçlerin eylemleri oluşturmuştur. Kore'ye yönelik politikalarında Sovyet liderleri, sıkça sosyalist enternasyonalizm ilkeleri tarafından yönlendirilerek kendi ülkelerinin zararına, o zamanlar Uzak Doğu'daki Sovyetler Birliği'nin tek askeri-politik müttefiki olan KDHC'ya tavizlerde bulunmuşlardır. İdeolojik ve askeri önceliklerin ön plana çıktığı Soğuk Savaş'ın devam ettiği dönem boyunca, bu tutum devam ettirilmiştir. Ancak, Perestroyka sırasında, Moskova'nın çıkarları değişmiş ve daha da pragmatik hale gelerek ekonomik görevlerin gerçekleştirilmesine yönelim olmuştur. Bu tutum öncelikli olarak Pyongyang tarafından eleştirel algılanmış ve taraflar arasında ideolojik farklılıklara yol açmıştır.¹⁹⁷

Soğuk Savaş sırasında, SSCB ile KDHC arasındaki ilişkiler dört önemli evreden geçmiştir:

1. 1945-1956: SSCB'nin yarımadanın kuzeyindeki etkisi;
2. 1957-1970: Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 20. Kongresinden sonraki dönem, SBKP'nin kongrede verdiği kararların KDHC liderleri tarafından negatif karşılanması ve ikili ilişkilerde soğuma;

¹⁹⁷ Лариса Вячеславовна Забровская, “Влияние перестройки на характер отношений СССР и КНДР”, Журнал -Россия и АТР, 2016, no. 1 (91), ss. 46-56; (Larisa Vyacheslavovna Zabrovskaya, “Perestroyka'nın SSCB ve KDHC İlişkilerinin Karakteri Üzerindeki Etkisi”, *Rusya ve Asya-Pasifik Bölgesi Dergisi*, 2016, no 1 (91), ss. 46-56).

3. 1971-1988: KDHC'nin dış politikasında Juche¹⁹⁸ (kendi güçlerine dayanma) fikirlerinin uygulamalarının gerçekleştirildiği dönem. Perestroyka, Pyongyang tarafından kabul edilmemiş ve sonuç olarak Sovyetler ile Kuzey Kore ilişkilerinin daha da soğumasına, netice olarak ise Kuzey Kore'nin SSCB'den uzaklaşmasına yol açmıştır. KDHC liderleri, Juche ideolojisinin Kore kimliğini ve özgünlüğünü korumaya yönelik etkili bir araç olduğu sonucuna varmış oldular.
4. 1989 - 1990'ların başları: Sovyetler ile Kore Cumhuriyeti arasında yeniden görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler sonucunda Sovyetler ile Kuzey Kore arasındaki sorunlar rafa kaldırılmış ek olarak ise Çin ile Kuzey Kore işbirliği güçlendirilmiştir. Görüldüğü üzere, SSCB ile KDHC arasındaki ilişkiler tekdüze olmayan bir biçimde gelişmiştir. Taraflar, çok yakın dostane ilişkilerden, ilişkilerin minimize edildiği süreçlere kadar değişim sergileyen ilişkiler yaşamışlardır. Soğuk Savaş sırasında Sovyet liderleri, yönetiminin başında Gorbaçov da dâhil olmak üzere, KDHC'yi önemli bir askeri-politik müttefik olarak algıladılar ve Pyongyang'ın iç politika niteliklerini (muhalefete karşı terör, Marksizm-Leninizm'in temel ilkelerine aykırı olan Juche'nin fikirlerini yayılması gibi vs.) değiştirmeye çalışmadılar.¹⁹⁹

SSCB, KDHC ile ilişkilerini kurumsal bir niteliğe büründürerek Batı ittifakına karşı kullanmak için de adımlar atılmıştır. SSCB ile KDHC arasındaki bilimsel ve teknik işbirliğine ilişkin ilk anlaşma 5 Şubat 1955'te imzalanmıştır. Bilim ve teknoloji alanındaki işbirliği, ikili komisyonlar tarafından koordine edilmeye başlanmıştır. Karşılıklı bilimsel ve teknik gelişmeler konusundaki değişimlerde ise SSCB karşılıksız olarak KDHC'yi desteklemiştir. Sovyetler Birliği ile nükleer bilim ve teknoloji alanında işbirliği 1956 yılında nükleer araştırma projelerinde işbirliğini öngören resmi bir anlaşmanın imzalanmasıyla başlamıştır²⁰⁰. Sovyetler Birliği, 600'e yakın uzmanını KDHC'ya endüstriyel ve diğer ulusal ekonomik tesislerin inşası ve yeniden yapılandırılmasına yönelik danışmanlık ve doğrudan teknik

¹⁹⁸ Juche (Cuçe) Öğretisi ve Sovyet Tarih yazımında Korece'den çevrilmiş edebiyat için bkz: *Всемирно-историческое значение идей чучхе* (Сборник статей) Изд-во литературы на иностранных языках, Корея, Пхеньян, 1974; (*Juche fikrinin dünya çapında tarihsel önemi* (Makalelerin toplanması), Yabancı dillerde yayıncılık, Kore, Pyongyang, 1974); *КНДР процветает*, Изд-во литературы на иностранных языках, Корея, Пхеньян, 1976; (*Kuzey Kore gelişiyor*, Yabancı dillerde yayıncılık, Kore, Pyongyang, 1976) ; Канделария Р.Ф., *Снова В Корею. Сорок лет Снустя*, Изд-во литературы на иностранных языках, Корея, Пхеньян, 1994; (Candelaria R.F. *Yine Kore'de. Kırk Yıl Sonra*, Yabancı dillerde yayıncılık, Kore, Pyongyang, 1994); Пак Чжун Сик, *Закулисные Интриги*, Изд-во литературы на иностранных языках, Корея, Пхеньян, 1991; (Pak Jun Sik, *Kulis Entrikaları*, Yabancı dillerde yayıncılık, Kore, Pyongyang, 1991) Мохаммед аль-Мисури *Блестящее продолжение дела Ким Ир Сена*, Изд-во литературы на иностранных языках, Корея, Пхеньян, 1982; (Mohammed Al-Misuri, *Kim Il Sung Davasının Mükemmel Devamı*, Yabancı dillerde yayıncılık, Kore, Pyongyang, 1982); Уилфред Берчетт, *Борьба за национальные права корей*, Изд-во литературы на иностранных языках, Корея, Пхеньян 1974; (Wilfred Berchett, *Kore Ulusal Hakları Mücadelesi*, Yabancı dillerde yayıncılık, Kore, Pyongyang 1974).

¹⁹⁹ Лариса Вячеславовна Забровская, с. 46-56; (Larisa Vyacheslavovna Zabrovskaya, a.g.m., ss. 46-56).

²⁰⁰ Kibaroglu Mustafa, "Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar 2004), s. 154-172, s. 158;

yardım için (mühendislik ve teknik uzmanları, iktisatçıları, ziraat mühendisleri, bilim adamları, öğretmenleri) göndermiştir. 1953-1960 yılları arasında Kuzey Kore'de yaklaşık 1.500 Sovyet mühendisi, bilim adamı, iktisatçı ve diğer üretim uzmanları görev almıştır.²⁰¹ Sovyetler Birliği'nin teknik yardımı ile göreve başlayan işletmeler, stratejik ve önemli endüstriyel ürün türlerinin üretiminde büyük bir paya sahip olmuştur. 1960'da Sovyetler Birliği'nden gelen ekonomik yardım ve teknik destek ile restore ve inşa edilen sanayi işletmeleri, Kuzey Kore'nin toplam elektrik üretiminin % 40'ını, pik demirin % 51'ini, kokun % 53'ünü, çeliğin % 22'sini, metal haddinin % 32'sini, pamuklu kumaşın % 67'sini vermiştir.²⁰² 19 Kasım 1960 tarihli Sovyet-Kore Ticaret ve Deniz Ulaşımı Antlaşması temelinde, iki ülke karşılıklı ticaret için elverişli rejimi oluşturmuştur. Ekonomik yardımlara ve karşılıklı ticareti geliştirme çabalarına ek olarak Sovyetler ile Kuzey Kore arasında 6 Temmuz 1961 tarihinde imzalanmış olan Dostluk İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması²⁰³, Moskova tarafından ABD, Japonya ve Kore Cumhuriyeti arasında kurulmuş olan askeri ittifaka karşı önemli siyasi araç olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca; antlaşma, Sovyet-Kore ekonomik ilişkilerinin genişlemesi için temel öneme sahip olmuştur. Her iki ülke de eşitlik ve birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeme ilkelerine uygun olarak ekonomik ilişkileri her açıdan geliştirmeyi ve güçlendirmeyi taahhüt etmişlerdir. Taraflar ayrıca, 1962-1965 yılları arasında Kore kimya endüstrisinin gelişmesi için bir dizi ürünün KDHC'ya tedarik edileceğine dair ek antlaşma imzalamışlardır. SSCB hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti arasında, 20 Haziran 1966 tarihinde sanayi ve diğer tesislerin inşası ve genişletilmesine yönelik Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşmanın yapılması büyük önem taşımaktadır: Sovyetler Birliği ve diğer Sosyalist ülkelerin KDHC'nin ödeme kabiliyetlerini

²⁰¹ Юрий Васильевич Ванин, (ред), *СССР и Корея*, главная редакция восточной литературы, Москва, 1988, с. 258-259; (Yuriy Vasilyevich Vanin (ed), *SSCB ve Kore*, Doğu Edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1988, s. 258-259).

²⁰² Бободжан Гафурович Гафуров, Юрий Васильевич Ванин (ред.), *История Кореи, (с древнейших времен до наших дней)*, Том II, Из-во: Наука, главная редакция восточной литературы, Москва 1974, с. 281; (Gafurov Bododjan Gafuroviç; Vanin Yuriy Vasilyevič (ed.) *Kore Tarihi, (eski çağlardan günümüze)*, Cilt II, Bilim Yayınevi, Doğu Edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1974, s. 281) içinde bkz: “Внешняя торговля СССР с социалистическими странами”, (документы и материалы), Москва, 1957, (“SSCB'nin sosyalist ülkelerle dış ticareti”, belgeler ve materyaller, Moskova, 1957).

²⁰³ Bu antlaşma ile taraflar, Uzak Doğu ve tüm dünyada barış ve güvenliği sağlama amaçlı gereken uluslararası eylemlere katılmaya devam edeceklerini açıkladılar. Antlaşma taraflarından herhangi biri, bir devlet veya devletler koalisyonu tarafından saldırıya uğraması durumunda ve dolayısıyla savaşa girmesi durumunda, diğer taraf derhal emrinde olan tüm askeri gücüyle ve diğer elinde mevcut olan yöntemlerle yardımlar sağlama yükümlülüğünü kabul etmektedir. Antlaşma, SSCB'nin ve KDHC'nin diğer tarafa yönelik koalisyonlara, eylemlere veya faaliyetlere katılmama ve çıkarlarını etkileyen tüm önemli uluslararası konularda başta istişarelerde bulunmak konusundaki karşılıklı yükümlülüğü içermektedir. 1961'deki Sovyet-Kore Antlaşması'nda, Kore birleşmesinin barışçıl ve demokratik bir zeminde gerçekleşmesi gerektiği görüşleri dile getirildi ve böyle bir kararın Kore halkının ulusal çıkarlarını ve Uzak Doğu'da barışın korunmasına yönelik olduğu açıklanmıştır. Antlaşmayı imzalarken, KDHC hükümeti tek taraflı olarak, ülkenin birleşmesinden önce, hem Güney hem de Kuzey Kore tarafından yapılan tüm askeri-politik antlaşmaların ve sözleşmelerin, Kore'nin barışçıl ve demokratik bir temelde birleşmesinin ardından geçerliliğini kaybedeceğini açıklamıştır.

dikkate alarak imtiyazlı kredileri sağlamaları ve karşılıksız yardımları sayesinde, ülkede sonuç olarak hızlı ekonomik gelişim sağlanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde, 1966-1970 yılları arasında KDHC ile ekonomik işbirliği programı, Sovyetler Birliği'nin ağır sanayi, enerji, petrol, kimya, makine üretimi²⁰⁴ gibi kilit endüstrilerdeki işletmelerin inşası ve genişletilmesinde yardım etmesini öngörmektedir. Kore'nin SSCB'ye mali ödemeleri -gıda ürünleri tedarik edilmesi aracılığıyla gerçekleştirilmesi kesinlikle Sovyetler Birliğinin KDHC'ya sağladığı kâr amacı gütmeyen yardım şekillerinden biriydi. Kore'nin barışçıl birleşimine yönelik KDHC'nın gösterdiği çabalarını SSCB tarafından desteği olarak, Sovyet temsilcilerin uluslararası ve yerel kurumlar tarafından organize edilen çeşitli siyasi organizasyonlara aktif katılımı değerlendirilebilir. Örneğin, SSCB heyetleri Tokyo'da (1978) ve Cezayir'de (1981) düzenlenmiş uluslararası konferanslara, Helsinki'de (1982) düzenlenmiş uluslararası gazeteciler konferansına, Tokyo'da (1982) düzenlenmiş uluslararası gençlik konferansına, Pyongyang'ta (1986) düzenlenmiş konferansa ve diğer, Kore'nin bağımsızlığı ile barışçıl yeniden birleşmesine destek veren çeşitli forumlara katılmışlardır.²⁰⁵

1980'ler SSCB ile KDHC arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin yeniden canlandırıldığı dönem olmuştur. O sırada, Moskova, Pyongyang'ın ana ticaret ortağıdır. 1988 yılında Kuzey Kore'ye yapılan Sovyet ihracatı, bir önceki yıla göre %32,7 oranında artarak 1,7 milyar Amerikan dolarına ulaşmıştır. Devletlerarası ticaret, sürekli döviz sıkıntısı çeken Kuzey Kore'ye son derece faydalı olan takas bazında gerçekleştirilmiştir²⁰⁶.

Sovyetler Birliği ile ticaret, KDHC için karlı olma sebebi aynı zamanda düşük petrol ve petrol ürünleri fiyatlarına (dünya fiyatlarından %30 daha düşük), kok kömürü, elektronik ürünlerin ve sanayi cihazlarının fiyat ucuzluğuna dayanmaktadır. Kuzey Kore ise SSCB'ye değerli metaller, çinko, demir ve hafif sanayi ürünlerini ihraç etmiştir. Bu mallar, Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu bölgelerine yönelik olmuş ve bu açıdan Sovyetlerin ilgisini çekmiştir; çünkü bu ürünler, ülkenin Avrupa kısmından Doğu kısmına maliyetli olan tedariklerin azaltılmasını sağlamıştır.

SSCB'nin KDHC'ne ana ihracat kalemini makine ürünleri oluşturmuştur (%57). KDHC'nın SSCB'ye yaptığı önemli ihracat ürünleri arasında ise dökme demir, çimento, uçucu

²⁰⁴ “Отношения Советского Союза с Народной Кореей. 1945-1980”. Документы и материалы., Москва, 1981, сс. 197,200-201; 240-245; (“Sovyetler Birliği'nin Halk Kore'si ile ilişkileri. 1945-1980. ” Belgeler ve materyaller, Moskova, 1981, ss. 197,200-201; 240-245)

²⁰⁵ Юрий Васильевич Ванин (ред), с. 320; (Yuriy Vasilyevich Vanin (ed), a.g.e. s. 320).

²⁰⁶ Лариса Вячеславовна Забровская, с. 46-56; (Larisa Vyacheslavovna Zabrovskaya, a.g.m., ss. 46-56).

yağlar, nişasta ve porselen tabaklar mevcut olup, makine aletleri ve teçhizatlardan ise metal kesme makineleri bulunmaktadır.²⁰⁷

Yasal dayanağı 17 Mart 1949'da imzalanmış olan, ekonomik ve kültürel işbirliği anlaşmasıyla ortaya konan SSCB ile KDHC arasındaki kültürel bağlar geliştirilmiştir. SSCB ile KDHC arasında en verimli sonuçları eğitim ve ulusal uzmanların hazırlanması alanında iş bağlantıları ve işbirlikleri getirmektedir. Uzman heyetlerin değişimleri, lisans, doktora ve staj öğrencilerinin ders kitapları, ders malzemeleri ve ders programları üzerinden değişim programları gerçekleştirilmiştir. Kuzey Kore'nin 1980'lerin başına kadar toplam SSCB üniversitelerinde 2 bini aşan Koreli öğrenci yüksek lisans ve 250 kişiyi aşan öğrenci doktora eğitimini tamamlamıştır. KDHC'in SSCB ile ve diğer sosyalist ülkeleri ile uzman yetiştirme programında işbirliği Kore Emek Partisinin kendi ulusal aydınlarını oluşturmaya yönelik koyduğu hedefe başarısıyla ulaşmasına yardımcı olmuştur. 1980'lerin ortasına kadar lisans ve ön lisans eğitimi görmüş uzmanlar 1 milyon 250 bin kişiyi aşan bir sayıya ulaşmıştır. İki ülkenin yükseköğretim kurumları arasındaki yakın ve direk ilişkiler oluşturulmuştur. Söz konusu ilişkilere örnek olarak M.V. Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi ile Kim İl Sung Üniversitesi arasında, Leningrat Teknik Üniversitesi ile Kim Chaek Pyongyang Teknik Üniversitesi arasındaki ilişkiler verilebilir. İki taraflı bilimsel bağların esas unsuru da uzay araştırmaları olmuştur. Sovyet uzmanları tarafından Pyongyang yakınında inşa edilmiş yapay Dünya uyduları takip etme istasyonunda ulusal hedeflerin yerine getirilmesi açısından önem teşkil eden ortak araştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.²⁰⁸

3.2 Soğuk Savaş Dönemi KDHC Dış Politikasının Ana Hatları

KDHC barışçıl bir dış politikayı uygulayarak, uluslararası ilişkilerde barış ve dostluğu savunmuştur. 1971'te KDHC'yi sadece 15 ülke tanırken, 1975 yılının başlarına doğru KDHC'nin diplomatik ilişki kurduğu (de-fakto) devletlerin sayısı 78'e yükselmişti. KDHC Dışişleri bakanı Ho Dam bu gelişme ile ilgili olarak şu yorumu yapmıştır: “tarihsel olarak uluslararası ilişkilerde belirli çemberin ötesine çıkmamış ülkemiz, bugünlerde dünyanın küçük ve büyük ülkeleri ile eşit seviyeli ilişkilere sahiptir”.²⁰⁹ SSCB özellikle 1970'lerin

²⁰⁷ Юрий Васильевич Ванин (ред), с. 340-341; (Yuriy Vasilyevich Vanin (ed), a.g.e. ss. 340-341).

²⁰⁸ A.g.e., s. 355.

²⁰⁹ “Нодон синмун”, 27 мая 1972г; (“Nodon Sinmun”, 27 Mayıs 1972), (“Nodon Sinmun”- Kore İşçi Partisi'nin merkez basın organı olan KDHC'nin günlük gazetesidir. Pyongyang'da 1 Kasım 1945'ten itibaren

başlarına kadar Kuzey Kore'nin ekonomik olarak yükselme sebeplerini “beş yıllık planlamalara” ve “sosyalizmin faydalarına” bağlamış ve sosyalist kampın diğer ülkelerinin de bu konudaki desteklerinin altını çizmiştir.

Bu bağlamda aslında KDHC'in 1970'lerde uluslararası ilişkilerde etkinliğinin önemli seviyede artışından bahsedilebilmektedir. 1971-1974 yılları arasında KDHC'nin bağımsızlığını kabul etmiş devletlerin sayısı ikiye katlanmıştı (sayı 36 olmuştu). Bu yıllar arasında KDHC UNESCO, Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, Parlamentolar Arası Birliğin üyesi ve başka uluslararası kuruluşların üyesi olmuştur. Sosyalist Kore, New York'taki BM merkezinde ve Cenevre'de bulunan BM sekretaryasının Avrupa ofisinde kalıcı bir gözlemci görevini üstlenmiş oldu. Uluslararası örgütlerdeki bu etkinliğine rağmen KDHC dış politikasının en önemli vurgusu, sosyalist ülkelerle bağların daha da güçlendirilmesi ve genişletilmesiydi. KDHC Mali, Mısır, Burma, Moritanya, Yemen Halk Demokratik Cumhuriyeti, Suriye, Gine, Burundi, Somali ve Malta'ya ekonomik ve teknik yardımlarda bulunuyordu. KDHC hükümeti, sıkça Kuzey ile Güney arasında barışçıl demokratik birleşmeyi ve bölünme dönemin atlatılmasıyla ilgili fikirlerini savunarak, kalıcı bir yakınlaşma yolunda somut adımlar atarak yapıcı teklifler ortaya koymuştur.²¹⁰

Savaş sonrası dönemde Kore Emek Partisinin (KEP) ve KDHC hükümetinin program bildirgeleri (Üst Halk Topluluğunun VIII (Ekim 1954), IX (Mart 1955), XII (1956) kararları, III KEP toplantısının (Nisan 1956) kararı dâhil) ülkenin birleşmesi ile ilgili mevzulara yönelik ana prensipleri belirtmiştir. Prensiplerinin en önemlisi her çeşit askeri gücün kullanılmasından vazgeçilmesi, Güney Kore sınırlarından dış askeri güçlerin çıkması ve Kuzey ve Güney Kore'nin önemli ölçüde silah azaltımına gitmesiydi (KDHC hükümeti birleşme şartlarının yerine getirilmesine yönelik 1956 yılında askeri gücünü 80 bin kişiyi sivilleştirerek azaltmıştır). Bununla birlikte KDHC'de sosyalizmi inşa etmenin zor koşullarında bile, KEP ve hükümetin faaliyetlerinin ana odağı daima Kore'nin barışçıl yollarla birleşmesini sağlamaya yönelik istikrarlı çalışması olmuştur. KDHC sivil toplum örgütleri de, Kore Yarımadası'nın sorunlarının çözülmesinde aktif olarak çalışmışlardır. Bunlardan en önemlisi, defalarca Güney

yayınlanmaktadır. Ülkenin ana resmi yayın organıdır. KDHC Hükümeti tarafından yapılan resmi haberler ve yayınlar burada yayımlanmaktadır.

²¹⁰ Евгений Александрович Коновалов,(ред), *Корейская народно-демократическая республика*, Издательство: Наука, Москва, 1975, с. 124-154; (Evgeniy Aleksandroviç Konovalov(ed), *Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti*, Nauka Yayınevi, Moskova, 1975, ss. 124-154).

Kore'nin siyasi ve toplumsal çevreleri ile diyalog kurmaya yönelik adımlar atmış Kore Birleşik Demokratik Yurtiçi Cephesi (KBDYC) olmuştur.²¹¹

Güney Kore'nin askeri potansiyelini kayda değer bir biçimde artırması, Kore yarımadasında dengeyi bozan Kuzey'e karşı gerçekleştirilen kışkırtma hareketleri ve savaş tehlikesi, KDHC hükümetini ülkenin savunma kapasitesini güçlendirmeye yönelik önlemler almaya zorlamıştır²¹².

Bugün Kuzey Kore dış politikası analiz edildiğinde karşımıza nükleer silah elde etmiş, dış politik kararlarında öngörülemeyen ve füze denemeleri ile tehdit içeren kapalı bir devlet çıkmaktadır. Belki de "hayatta kalma hakkının garantisi" olarak izlediği bu politikası bir manalı ve tek taraflı olarak karşılanmamalıdır. Eski müttefiki olan SSCB'nin dağılmasından sonra, Rusya'nın "antikomünist" yönünden etkilenen Kuzey Kore 1990'lar boyunca güvenlik kaygıları yaşamıştır. Ayrıca, Moskova, Soğuk Savaşın sonunda Kore sorununu çözmek için harekete geçmiş ve 1990'da Kore Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Her iki Kore devleti de BM'ye kabul edildi ve Çin 1992 yılında Seul'daki büyükelçiliğini açarak Rusya'yı bu yolda takip etti. Ancak, ABD ve müttefikleri Kuzey Kore'yi resmi olarak tanımadılar. Burada Kore'nin özellikle ABD, Güney Kore ve Japonya'dan algıladığı "tehditler"den²¹³ ve özel güvence olmadan, nükleer silah geliştirmeyi durdurduğunda belki de Libya (Muammer Kaddafi'nin) veya Irak (Saddam Hüseyin'in) "kaderini" yaşama korkusu vardı.

Kısaca Kuzey Kore nükleer sorununu özetlersek, 1974'te Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na (IAEA) katılan, 1985'te Sovyetler Birliği'nin isteği üzerine Nükleer Yayılmayı Önleme Antlaşması'nı (NPT) imzalayan Kuzey Kore, bu anlaşmalardan doğan yükümlülüklerinden 1993 (NPT) ve 1994'te (IAEA) vazgeçerek uluslararası gerilime yol açmıştır. 10 Şubat 2005'te Kuzey Kore ilk kez nükleer silahların ülkede bulunduğunu açıkça ilan etmişti²¹⁴.

Çalışmamızı kapsayan Soğuk Savaş döneminde Kuzey Kore'nin silah ve gereken teknik altyapıyı sağlamasındaki temel rol doğal olarak SSCB ve Çin'e aittir. 1950-1990 arası

²¹¹ Валерий Иосифович Денисов, *Корейская проблема: пути урегулирования 70-80-е годы*, Москва: Международные отношения, 1988, ss. 128-129; (Valeriy Iosifoviç Denisov, *Kore sorunu: 70 - 80'lerde çözüm yolları*, Moskova: Uluslararası İlişkiler, 1988, ss. 128-129).

²¹² Маринов, Всеволод Александрович, Анатолий Васильевич Торкунов, *Южная Корея - база империализма на Дальнем Востоке*, Изд-во: Международные отношения, Москва, 1979, ss. 10-11; (Vsevolod Aleksandroviç Marinov; Anatoliy Vasilyeviç Torkunov, *Güney Kore - Uzak Doğu'da Emperyalizmin Temeli olarak*, Uluslararası İlişkiler Yayınevi, Moskova, 1979, ss. 10-11).

²¹³ Burada Soğuk Savaş'tan bugüne, dönem-dönem ABD ve çoğu Batı ülkesi için de mutlak önceliğin, Kuzey Kore'yi nükleer füze geliştirmesinden, kuvvet de dahil olmak üzere en radikal önlemlerin kullanımı ile vazgeçtirmek olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu durumda Kuzey Kore de, daima güvensizlik içinde devletin yok olma tehlikesine göre hareket ederek nükleer silah üretimini "hayati önem olarak" görmüştür.

²¹⁴ Bu konularda detaylı okuma için Kibaroglu Mustafa, "Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar", Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar 2004), s. 154-172.

Kuzey Kore'nin SSCB ile ilişkilerine dair değerlendirmek gerekirse, Moskova genellikle Juche politikası ve Kim'in kişilik kültüyle ilgili olumsuz duygular hissetmesine rağmen, Soğuk Savaş konjonktüründe Kuzey Kore'yi daima ABD ile küresel çatışmada stratejik bir müttefik ve bir Uzak Doğu kalesi olarak görmüştür. Ayrıca, 1970'lerden başlayarak Soğuk Savaşın Yumuşama (Detant) dönemine girmesi SSCB'nin silah tedariklerinde “ideoloji gereği” daha isteksiz davranmalarına yol açmıştır. Bu durumda da Kore yarımadasını hem barışçıl hem de savaş yolu ile (“barışçıl” retoriklere rağmen) birleştirme fikirlerini beyan eden Kuzey Kore'nin ilişkileri SSCB'den Çin'e doğru kaymıştır. SSCB bu bölgede ideolojik olarak müttefiklerin korunmasını istemiş ve sıcak savaşa dönüşmesini engellemiştir.

3.3 Vietnam ile İlişkiler

SSCB'nin Demokratik Vietnam Cumhuriyeti'ni bağımsız bir devlet olarak tanımasından (30 Ocak 1950) itibaren iki ülke sıkı bir işbirliği şeması kurmaya yönelmiş ve sonunda bir “kardeş Sovyet – Vietnam dostluğu” şeklinde özel bir ilişki oluşmuştur. İkili ilişkiler her iki devletin parti ve resmi evraklarında, siyasi ve bilimsel yazılarında bu kavram ile adlandırılmıştır.²¹⁵

SSCB'nin ulusal bağımsızlığı kazanma davasında yardım ettiği diğer birçok ülkeden farklı olarak, Vietnam'da Sovyet-Rusya yardımı hala hatırlanmakta ve farklı seviyelerde Vietnam halkının derin minnettarlığı yazılı ve sözlü olarak ifade edilmektedir. Ancak bütün bunlara rağmen “kardeş dostluğunun” oluşum tarihi hep düz bir yolda yürümedi. 1960'ların başlarında Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) ve Vietnam Emekçiler Partisi (VEP) arasındaki ilişki aniden kötüleşmiştir. Bunun iki temel sebebi vardır: Birincisi dönemin SBKP başkanı Kruşçev'in uluslararası ilişkilerde “barışçıl ortak yaşam” tezini savunmasıdır. Vietnam hükümeti ise 1960 yılında kaderini değiştirecek nitelikte bir karar alarak, ülkenin güneyinde askeri mücadeleyi başlatan Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni kurduğunu ilan etmiştir. Kruşçev, Vietnamlıların bu eylemlerini onun barışçıl siyasi seyrini baltalama girişimi olarak değerlendirmiştir. İkinci sebep SBKP ile ÇKP (Çin Komünist Partisi) arasında açık bir çatışma başlamış ve Moskova'da Hanoi'nin yavaş yavaş Pekin'i destekleme pozisyonuna geçtiği düşünülmüştür. Vietnam'da bu görüşü destekleyecek birçok kanıt

²¹⁵ Кобелев Евгений Васильевич, “СССР/Россия - Вьетнам: Фрагменты истории”, Идеология, история, культура, политика, экономика отдельных стран, 2014, no. 25, с. 45-54; (Evgeniy Vasilyevich Koblelev, “SSCB / Rusya - Vietnam: Tarihin Parçası”, *İdeoloji, tarih, kültür, politika, bireysel ülkelerin ekonomisi Dergisi*, 2014, no. 25, s. 45-54).

mevcuttur. 1964 yılının Nisan ayında Hanoi’de VEP MK (Vietnam Emekçiler Partisinin Merkez Komitesi) özel bir toplantısı yapmıştır. Çin medya kurumlarına göre, bu toplantı sırasında, parti Pekin’in görüşlerini desteklemeye yönelmiştir. Bundan sonra, fazla zaman geçmeden Moskova’ya Merkez Komitesi baş sekreteri olarak yeni seçilmiş Le Duan önderliğinde VEP heyeti gelmiştir.²¹⁶

Bu şartlar altında, SSCB ve VDC (Vietnam Demokratik Cumhuriyeti) liderleri ideolojik düzen konularını bir kenara bırakarak, eylem birliği konusunda ortak kararlar almayı başarmıştır. Moskova, ABD’nin VDC’ye karşı olan askeri harekâtının daha da artmasını önlemek amacıyla, Hanoi’ye SSCB Bakanlar Kurulu temsilcisi Kosigin Aleksey Nikolaeviç ve SBKP MK sekreteri Andropov Yuriy Vladimiroviç gibi isimleri içeren heyeti göndermeye karar vermiştir. ABD yönetimi doğal olarak bu ziyaretlerden haberdar olmuştur. Buna rağmen, 7 ve 8 Şubat 1965 tarihlerinde, Hanoi’de Sovyet-Vietnam görüşlerinin devam ettiği zamanda, Amerikan uçakları VDC’nin güney şehirlerini bombalamıştır. Bu sebepten dolayı, VDC savunma gücünü artırmaya yönelik Sovyetler Birliği ile acil bir şekilde modern silah savaş uçakları, uçaksavar füzeleri, tanklar, topçu birimleri, maddi malzemelerin ve mühimmatın ikmaline başlamıştır.²¹⁷

Vietnam’ın Laos ve Kamboçya konusundaki jeopolitik tutumları yeni bir şey değildir. Vietnam komünistlerinin Hanoi merkezli Hindiçin Federasyonunu kurma fikirleri bilinmektedir. 1975 yılında Laos’ta yaşanan silahlı darbe sonucunda monarşinin kaldırılması ile birlikte devletin başına Vietnam ve Sovyet taraftarı olan Pathet Lao (Laos Devleti) komünistleri geldiğinde Vietnam ile iş birlik desteklenmektedir ve bunun sonucunda 1977 yılında ülkeler arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması²¹⁸ imzalanmıştı. Bu anlaşmaya dayanarak Laos’ta Vietnam’ın askeri güçleri bulunabilmektedir. Bu duruma zıt bir şekilde, Kamboçya’da 1975 yılında devlet başına Çin taraftarı olan aşırı milliyetçi sol radikal olan “kızıl kmerler” geçmiş ve Vietnam’ın Hindiçin Federasyonunu kurma isteklerini son derece olumsuz düzeyde karşılamışlardır. Kızıl Kmerler rejimi Vietnam yönetimine son derece karşı

²¹⁶ Грация Павловна Колыхалова, А.И. Петров (ред.), *Внешняя политика стран Азии*, изд-во: Международные отношения, Москва, 1983, ss. 44-53; (Grasiya Pavlovna Kolikhalova, A.I. Petrov (ed.), *Asya Ülkeleri’nin Dış Politikası*, Uluslararası İlişkiler yayınevi, Moskova, 1983, ss. 44-53).

²¹⁷ Vietnam Savaşı ile ilgili tarihi detaylar için: Глазунов Евгений Павлович (ред.), *Боевой Авангард Вьетнамского народа*, (пер. Афонин С.Н., Воронин А.С., Хамидулин Р.Л.), Политиздат, Москва, 1981; (Glazunov Evgeniy Pavloviç (ed.), *Vietnam halkının Mücadele Avangardı*, ((çev) Afonin S.N., Voronin A.S., Khamidulin R.L., Glazunov E.P.), Politizdat, Moskova, 1981).

²¹⁸ Воронин, Анатолий Сергеевич, “Вьетнам Сегодня”, Брошюра:Актуальные вопросы международной жизни, Политиздат, Москва, 1979, s. 88; (Voronin Anatoliy Sergeyeviç, “Vietnam Bugün”, *Uluslararası Yaşamın Güncel Soruları Broşürü*, Politizdat, Moskova, 1979, s. 88).

olmuştur. Buna bağlı olarak 1975 yılında, yani iktidara geçmeleriyle birlikte Vietnam Kamboçya sınırlarında, Kamboçya tarafından başlatılan ilk silahlı çatışmaları başlattılar.²¹⁹ Çin Halk Cumhuriyeti, Birinci ve İkinci Hindiçin savaşlarında olduğu gibi, sınırlarına yakın büyük devletlerin dayanak noktalarının oluşumuna izin vermemekteydi ve bu tutum ülkelerin kapitalist veya sosyalist rejimine ait olma özelliğinden bağımsızdı. Uzun yıllar boyunca süren ideolojik ve siyasi çatışmalar sonucunda ÇHC ile SSCB ilişkileri derin kriz yaşamıştır. Bu çerçevede, SSCB ile Vietnam ilişkilerinin geliştirilmesi ve aralarında kurulmuş olan dostluk ve işbirliği anlaşmasının 1978 yılında imzalanması, Çin tarafından SSCB'nin Vietnam aracılığıyla Çin'in güney sınırlarına yerleşme çabası olarak değerlendirilmiştir.²²⁰

Ancak, Sovyet literatüründe “soykırım rejimlerinin en insanlık dışı olanı”²²¹ olarak tanımlanan “kızıl kmerler” rejiminin tutumu göz önünde bulundurulduğunda, Sovyetler Birliğinin Vietnam'a sunduğu destek, stratejik hedeflere ulaşmaktan ziyade, büyük ölçüde hümanist düşüncelerden kaynaklanmış olabilir.²²²

Vietnam devletinin birleşmesinden ve Sosyalist Vietnam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra çeşitli alanlarda Sovyet-Vietnam işbirliğinin hacmi ve boyutu büyük ölçüde artmıştır. İki ülke arasındaki ilişki gelişiminin tarihi zirvesi olarak Moskova'da Le Duan ve Pham Van Dong başkanlığında SVC heyetinin ziyareti sırasında SSCB ile SVC arasında kurulmuş 3 Kasım 1978 tarihli Dostluk ve İşbirlik Anlaşmasının imzalanmasını değerlendirebiliriz. Ancak Alexey Bogaturov'un²²³ belirttiği gibi 1978 yılında imzalanmış olan Anlaşma SSCB'nin, Çin de dahil olmak üzere, sosyalist ülkelerle kurduğu standart yardımlaşma ve işbirliği anlaşmalarından farklı olmuştur. Sovyetler ile Vietnam arasında sağlanan anlaşma daha çok danışmanlık hedefini taşımaktadır ve Vietnam'ın saldırıya uğraması durumunda SSCB'yi olaya karışmaya zorlamamaktaydı. Bunun tam tersi olarak Sovyet – Moğolistan veya Sovyet – Kuzey Kore anlaşması SSCB'yi Moğolistan ile Kuzey Kore'yi savunmaya ve askeri destek sunmaya zorunlu tutmaktadır. Sovyet – Vietnam

²¹⁹ Михаил Игоревич Гарри, “Советский “Социалистический империализм” В Индокитае (1975–1990): Китайский миф или реальность?” Bulletin of The Kih of The Ras, 2017, Vol. 32, Is. 4; (Mihail İgnoreviç Harry, “Hindiçinde “Sovyet Sosyalist Emperyalizmi ” 1975–1990 arası: Çin Efsanesi mi, Gerçek mi?” Bültenin Kıyısı Bulletin, 2017, Cilt. 32, Is. 4)

²²⁰ Михаил Игоревич Гарри, с. 1-10; (Mihail İgnoreviç Harry, 2017b., a.g.m, ss. 1-10).

²²¹ Исаев Михаил Петрович, Чернышев А.С., *История советско-вьетнамских отношений, 1917–1985*. М.: международные отношения, 1986, ss. 170-176; (Isaev Mikhail Petrovich; Çernişev A.S, *Sovyet-Vietnam ilişkilerinin Tarihi, 1917-1985*. М: Uluslararası İlişkiler, 1986, ss. 170-176).

²²² Михаил Игоревич Гарри, с. 1-10; (Mihail İgnoreviç Harry, 2017b., a.g.m, ss. 1-10).

²²³ Алексей Демосфенович Богатуров, *Великие державы на Тихом океане: История и теория международных отношений в Восточной Азии после второй мировой войны (1945–1995)*, М: КонвертМОНФ, 1997; (Aleksy Demosfenoviç Bogaturov, *Pasifik'teki Büyük Güçler: İkinci Dünya Savaşı Sonrası Doğu Asya'da Uluslararası İlişkiler Tarihi ve Teorisi (1945-1995)*, М: KonvertMONE, 1997).

anlaşmasının farklılığı, SSCB'nin Vietnam adına sorumluluk almak istemediğini ve Sovyetlerin Hıncın bölgesine yönelik ilgisinin az olduğunu göstermektedir.

1970'lerin ikinci yarısında Vietnam ile Sovyetler Birliği arasında olan ticari, ekonomik ve teknik-bilimsel işbirliği, SVC ile SSCB'nin bağlantıları arasında merkezi bir konuma sahiptir.²²⁴ vietnam ile sürdürdüğü 25 yıllık işbirliği boyunca (1955-1980) Sovyetler Birliği dost ülkeye 269 ulusal projelerinde kalkınma, restorasyon ve yeniden inşa içerikli teknik destek sunmaya devam etmiştir. SVC İkinci Beş Yıllık Plan yılları sırasında Sovyetlerin yardımı ile kurulmuş fabrikalarda üretilen ürünlerin hacmi (payı) elektrik üretiminde %25'e, kömür üretiminde %89'a, kalay, sülfürik asit, apatit üretiminde %100'e, metal kesen tezgâhların üretimine %61'e eşittir.²²⁵ Söz edilen işbirliği dönemi (1955-1980) sırasında SSCB ile SVC arasında dış ticaret hacmi 146 kat artmıştır. Bu dönem sırasında SVC ihracatının %85'i SSCB'ye yapılmıştır. Sovyet – Vietnam ekonomik işbirliği çerçevesinde Vietnam halkının refahını artırmaya yönelik projelere büyük önem verilmesi sayesinde SVC büyük iş hacmine sahip ev inşaat fabrikalarının kurulması, gıda ve hafif sanayi kurumlarının inşası, çay fabrikasının ve hayvancılık ile ziraat projelerinin hayata geçirilmesi gerçekleştirilmiştir.²²⁶

KEYK (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)²²⁷ üye devletleri çok yönlü teknik ve ekonomik yardım sağlamışlardır. 1977'de Vietnam, Uluslararası Yatırım Bankası²²⁸ ve Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası'na²²⁹ katıldı. 1978 yılında Vietnam KEYK'ya üye oldu.

Kasım 1981'da Avrupa'da nükleer silahların sınırlandırılması konusundaki Sovyet-Amerikan müzakerelerinin başlaması ve Haziran 1982'de Sovyetler ile Amerikan'ın stratejik silahların sınırlandırılması ve azaltılması müzakerelerinin açılması, SCV tarafından

²²⁴ Исаев Михаил Петрович, Чернышев А.С., с. 182-185; (Isaev Mikhail Petrovich, Çernişev A.S., a.g.e., ss. 182-185).

²²⁵ Исаев Михаил Петрович, Пивоваров Я.Н., *Внешняя политика Социалистической Республики Вьетнам*, М., Наука, 1983, с. 38; (Isaev Mikhail Petrovich, Pivovarov Y.N., *Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti Dış Politikası*, М., Bilim, 1983, s. 38).

²²⁶ Исаев Михаил Петрович, Чернышев А.С., с. 191; (Isaev Mikhail Petrovich; Çernişev A.S., a.g.e., ss. 191).

²²⁷ Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (KEYK) - 1949-1991 yıllarında faaliyet gösteren hükümetler arası ekonomik bir örgüttü. Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, SSCB ve Çekoslovakya temsilcilerinin ekonomik toplantısı kararı ile kurulmuştur. Merkezi Moskova'da bulunmaktaydı.

²²⁸ Uluslararası Yatırım Bankası, 1970 yılında üye ülkeler arasında ekonomik kalkınma ve işbirliğini teşvik etmek amacıyla kurulan çok yönlü bir kalkınma bankasıdır. Başlangıçta, kurucuları arasına tüm eski sosyalist ülkeler mevcuttu: Bulgaristan, Macaristan, Doğu Almanya, Moğolistan, Polonya, Romanya, SSCB, Çekoslovakya.

²²⁹ 1963 yılında KEYK üyeleri, Birleşmiş Milletler tarafından kayda alınmış ve SSCB sınırları içerisinde ilk uluslararası banka statüsünü taşıyan Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankasını kurmuşlardır. Banka, KEYK üye ülkelerinin ürün teslimlerinde karşılıklı yükümlölüklerin yerine getirilmesini ve devredilebilir ruble ile dönüştürülebilir para biriminde çok taraflı anlaşmaların uygulanması yoluyla diğer devletlerle ekonomik işbirliğini kolaylaştırmayı hedeflemiştir.

uluslararası yaşamda önemli bir olay olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda Vietnamlı temsilciler Washington'un SSCB ve diğer sosyalist ülkeler²³⁰ üzerinde baskı kurmaya yönelik ekonomik yaptırımlarının kışkırtıcı yapısına da dikkat çekmişlerdir.²³¹

1980'lerin başında, SSCB ile SVC arasındaki teknik ve ekonomik işbirliğinin gelişmesine güçlü bir ivme kazandıran birçok önemli anlaşma imzalanmıştır. 1981 yılının Nisan ayında SSCB ile SVC arasında iş gücü değişimi alanındaki sözleşme ve tutanaklara dayanarak Sovyetler kendi sanayi kurumlarında çalıştırılmak üzere binlerce Vietnamlı işçiyi kabul etmiştir. Soğuk Savaş Dönemi boyunca, Sovyetler Birliği uzun süre Vietnam'a kalifiye kadrolu lisans ve ön lisans mezunu uzmanlar yetiştirme konusunda yardımcı olmuştur. İşbirliği yılları sırasında SSCB eğitim kurumlarında SVC'nin farklı üretim alanlarında çalıştırılmak üzere 60 bin uzman yetiştirilmiştir, bunlardan 15 bine yakını lisans eğitimi almıştır. 80'lerin ortasında Sovyetler Birliği'nin 33 şehrinde 150 Yüksek Öğretim Kurumunda 5 bine yakın Vietnamlı öğrenci eğitim görmüştür. 1981 yılının Haziran ayında, Vietnam'ın güneyinde bulunan "Vietsovetropetrol" kıta sahanlığında petrol ve gazın keşfedilmesi ve işletilmesi için ortak Sovyet-Vietnam işletmesi kurulması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Bu alandaki işbirliği Vietnam petrol ve gaz endüstrisinin oluşumuna zemin hazırladığından, SSCB ile SVC bu projeye büyük önem vermişlerdir. 24 Temmuz 1981 tarihinde Moskova'da imzalanmış olan ve 1981-1985 yılları için planlanmış Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması da büyük bir öneme sahiptir. Ülkeler arasında ticari ilişkilerin gelişimi Moskova'da imzalanmış 30 Temmuz 1981 tarihli ve 1981-1985 yılları için planlanmış SSCB ile SVC arasında Ticaret ve Ödemeler Anlaşması ile sağlanmıştır. Sovyetler Birliği Vietnam'ın önemli ticaret ortağı olmuştur. Üçüncü Beş Yıllık Plan dönemi sırasında (1981-1985) SSCB, Vietnam'ın dış ticaret cirosunun yaklaşık % 60'ını, ihracatının da yine %60'ını oluşturmaktadır. SSCB'den gerçekleştirilen ithalat ise Vietnam petrol ve pamuk ürünlerinin %100'ünü, gıda ürünlerinin %90'dan fazlasını, haddelenmiş demir metal, kimyasal gübre, mühendislik ile makina ürünlerini ve Cumhuriyetin geleceği için büyük önem taşıyan diğer halk tüketim mallarının ithalatının önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Aynı

²³⁰ Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte ABD, SSCB'ye ve sosyalist bloğun ülkelerine karşı yeni tür ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. 1949 yılında, bu kısıtlamalar İhracat Kontrol Yasası aracılığıyla yürürlüğe girmiştir. 1949 yılında ABD'nin kararıyla meydana gelen kısıtlayıcı tedbirlerin uygulanması için, İhracat Kontrol Koordinasyon Kurulu (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls, COCOM) kurulmuştur. Bu kurul Batı Devletlerinin SSCB'ye ve müttefiklerine mal ve teknolojilerinin tedarikini denetlemekteydi. COCOM'a 17 ülke girmiştir.

²³¹ Исаев Михаил Петрович, Чернышев А.С., с. 240-245; (Isaev Mikhail Petrovich, Çernişev A.S., a.g.e., ss. 240-245).

zamanda, SSCB Vietnam'a emtia sirkülasyonu, fiyatlar ve kargo taşımacılığı konusunda birçok avantaj sağlamıştır.²³²

Vietnam'da Sovyetler'in sosyo-politik, sanat-edebiyat ve bilim-teknik kitapları çok popülerdi. Vietnam diline Sovyet klasik eserleri, İç savaş ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinin edebi eserleri, modern yazarların kitapları tercüme edilmiştir.

3.4 Soğuk Savaş Dönemi Vietnam Dış Politikasının Ana Hatları

Dokuz yıllık (1945-1954) direnişin sonucu olarak, Vietnam halkı bağımsızlık ve egemenlik haklarını savunmuştur. Fransız sömürgecilere karşı kazanılan zafer, Vietnam devriminin gelişmesinde yeni bir safhanın başlangıcına işaret etmiştir. Aynı zamanda, 1954 yılında gerçekleşen Cenevre Konferansı'nın kararlarına göre, Vietnam toprakları arasındaki *sınır 17. enlem* olarak belirlenmiş, geçici olarak iki bölgeye ayrılmasından ve bu bölgelerinin gelişimi farklı yönlerde gerçekleştiğinden dolayı bazı zorluklar meydana gelmişti. 1954'ten beri Vietnam'daki devrimci süreç yapay olarak bölünmüş bir ülkede gelişmiştir. Kuzeyde, VDC'de (Vietnam Demokratik Cumhuriyeti) sosyalist dönüşümler başlatmış; Güney Vietnam'da ise Amerika taraftarı “kukla” rejim kurulmuştur. Daha sonra, bütün ülkenin işçi sınıfının bölünmez parçası olan Güney Vietnam “proletaryaları”²³³ 1954-1975 yılları arasında ABD'ye karşı mücadelenin ön saflarında yer alarak halkının umutlarını tamamen haklı çıkarmışlardır.²³⁴

Partinin Merkezi Komitesi (MK) tarafından Ocak 1956'da kabul edilmiş “Vietnam devriminin siyasi rotasının bazı problemleri” adlı karar savaştan sonra Kuzey Vietnam'ın Sosyalist devrim aşamasına geçtiğini belirtmiştir. 1957'nin sonunda, VDC ekonomisi savaş öncesi²³⁵(1945 kadar) seviyesine ulaşmıştı. 1964'te Kuzey Vietnam kendilerine yiyecek

²³² Исаев Михаил Петрович, Чернышев А.С., с. 267-269;(Isaev Mikhail Petrovich, Çernişev A.S., a.g.e., ss. 267-269).

²³³ Artık 1950'lilerin sonlarında güney Vietnam'da "Vietnam Halk Kurtuluş Cephesi" (NLF) öncülüğünde Fransızlara karşı gerilla hareketi başlamıştı

²³⁴ Нгуен Кхань Тоан, Г.К.Широков, , И.С. Казакевич..(ред кол), *Рабочий класс Вьетнама в национально-освободительной и социалистической революциях*, Изд-во: Наука, главная редакция восточной литературы, Москва, 1982, ss. 110-113; (Nguyen Khan Toan, G.K. Shirokov, , I.S. Kazakevich. (ed), *Ulusal Kurtuluş ve Sosyalist Devrimlerde Vietnam İşçi Sınıfı*, Bilim Yayınevi: Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1982, ss. 110-113).

²³⁵ Cenevre (1954) Anlaşmasından sonra 1954-1957 arası dönem Kuzey Vietnam için iki savaş arası dönemdi. Bu dönem Komünist Kuzey Vietnam, siyasi istikrarı ve ekonomik büyümeyi yakalamaya başlamıştı. Güneyde ise durum farklıydı. 1945'den sonra Fransızların başkent Saigon'u ele geçirmeleri ile Vietnam'ın bölünme süreci başlamıştı. Kuzey Vietnam, 1945-1954 yılları arasında Fransızlara karşı mücadeleyi sürdürerek kazanmıştı. Önce Fransızlara destek sağlayan, sonra ise Güney Vietnam'da Fransa'nın yerini tutan ABD'nin kendisi, yavaş

sağlamaya başlamış ve %90'a kadar tüketim mallarına olan gereksinimlerini kendi kaynaklarıyla karşılamayı başarmıştır ve devlet iç birikim oluşturmaya başlayabilmiştir.²³⁶

Vietnamlı vatanseverlerin mücadelesinin, Kampuchea'nın yönetici çevrelerinin dış politikası üzerinde büyük bir etkisi olduğu belirtilmelidir. Phnom Penh yetkilileri 1961 sonbaharında, Hindişin'deki genel durumu göz önüne aldıklarında, Saygon rejiminin “komünist partizanlara” karşı ortak mücadele konusundaki askeri ittifak kurma önerisini reddetmiş ve bu nedenle Kampuchea, 1961'de SEATO (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı) toplantısında “Komünist saldırganlığın üssü” olarak ilan edilmiştir. Hindişin halklarına Amerikan müdahalesinin artması karşısında, Kampuchea'nın VDC (Vietnam Demokratik Cumhuriyeti) ile yakınlaşmasına doğru kesin bir yönelim gerçekleşmiştir. Norodom Sihanouk hükümeti, Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi (Vietkon) ve LVC (Laos Vatanseverlik Cephesi ile) ile temas kurmuştur.²³⁷

1976 yılı Temmuz ayında VSC (Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti) kuruluşunun ilk günlerinden beri, ülkenin uluslararası arenadaki etkinliği uzun yıllar boyunca devam eden savaşlardan kalma yaraların iyileşmesine ve ülkenin yeniden kalkınmasına, ekonominin gelişimine yönelik dış koşulları sağlamayı amaçlıyordu. Barışsever dış politikası ile VSC, o dönem için artık dünya sahnesinde yüksek bir otorite kazanmıştı. VSC, sosyalist birliğin tam üyesi, Bağımsızlar Harekatının aktif üyesi (1975), Birleşmiş Milletler üyesi olmuştur (1977). Haziran 1978'de VSC'nin Karşılıklı Ekonomik Yardım Konsey Üyeleri'ne katılması ve SSCB ve diğer birçok Sosyalist Birlik ülkeleri ile Dostluk İşbirliği Anlaşması imzalaması sonucunda Vietnam'ın sosyalist ülkelerle olan ilişkilerini niteliksel olarak yeni bir düzeye yükselmiştir.²³⁸ VSC ve Sovyetler Birliği arasındaki bağlantıların yelpazesi geniş ve çeşitlidir. Bunlar arasında dostane ülkeler arasındaki siyasi ilişkiler, siyasi partiler arası ilişkiler, karşılıklı yarar

yavaş savaşa doğru sürüklenmiştir. Bunun ardından Güney Vietnam'daki ABD yanlısı rejimlere karşı Güney Vietnam'ın gerilla savaşına Kuzey Vietnam'ın da katılması ile başlanan süreç 1957-1963 yıllarını kapsamıştır. Daha sonraki dönemde ise ABD'nin güney Vietnam'da 1964'te doğrudan saldırılara geçmesi ile Kuzey Vietnam ile ABD arası savaş başlamış oldu. 1975 yılında ABD'nin kaybetmesi ile Güney'den (Saygon'dan) çekilmek zorunda kaldı. Böylece Güney'de kapitalist bir rejim kurulamadı ve Vietnam 1976 da komünist bir devlet olarak birleşmiş oldu (Cenevre Anlaşmalarına göre Temmuz 1956'da, iki ülkenin birleşmesi için seçimlerin yapılması gerekiyordu. İşte bu maddeleri uygulamak istemeyen Güney Vietnam'daki ABD yanlısı iktidar halkın tepkisini çekiyordu. ABD'nin bu doğrudan müdahalesi Vietnam'ın “komünizm” etkisine düşerse eğer, bunun “domino taşları” gibi diğer ülkelere de yayılma korkusundan kaynaklanmaktadır).

²³⁶ Мхитарян Сурен Артемович (ред), *Новейшая история Вьетнама*, Изд-во: Наука, главная редакция восточной литературы, Москва, 1984, ss. 54-55; (Mkhitarian Suren Artemoviç (ed.), *Vietnam'in Yeni Tarihi*, Bilim Yayınevi: Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1984, ss. 54-55).

²³⁷ Глазунов Евгений Павлович, Михаил Петрович Исаев, *Страны Индокитая: Путь борьбы и свершений*, Изд-во: Мысль, Москва, 1984, s. 85; (Evgeniy Pavloviç Glazunov; Mihail Petroviç Isaev, *Hindişin Ülkeleri: Mücadele ve Başarı Yolları*, Düşünce Yayınevi: Moskova, 1984, s. 85).

²³⁸ Осотов Игорь Александрович, “Социалистическая Республика Вьетнам”, Журнал: Новое в жизни, науке, технике, М., Знание, 1978, ss. 44-46; (Igor Aleksandroviç Osotov, “Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti”, *Hayatta, Bilimde, Teknolojide Yenilik Dergisi*, М., Bilgi, 1978, ss. 44-46).

sağlayan ticari ve ekonomik işbirlikleridir. SSCB'nin yardımları arasında üretici güçlerin geliştirilmesine, ulusal ekonominin güçlendirilmesine yönelik yardımları, ayrıca bilim, teknoloji ve kültür alanında çeşitli bağların kurulması da yer almıştır.

Vietnam ve komşu Hindeğin ülkeleri arasındaki ilişkiler sağlam sözleşmelere dayanarak kurulmuştur. Bunlar: VSC ile LHDC (Laos Halk Demokratik Cumhuriyeti) arasında 1977 yılında Dostluk ve İşbirliği Sözleşmesi ve, VSC ve KHC (Kampuchea Halk Cumhuriyeti) arasında 1979 yılında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşmaları'dır. Bu sözleşmelere dayanarak Vietnam, Laos ve Kampuchea birbirilerine bağımsızlık, egemenlik, birlik ve toprak bütünlüğünü korumak için her alanda gerekli miktarda ve boyutta yardım sunma yükümlülüklerini üstlenmişlerdir.²³⁹

1985 yılında Ho Chi Minh şehrinde düzenlenen üç Hindeğin ülkesinin Dışişleri Bakanları Konferansında, Hindeğin ve ASEAN ülkeleri arasındaki farklılıkların, öncelikle Kampuchea sorunu etrafında olduğunu, bunun Güneydoğu Asya ülkeleri arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesine engel olamayacağı ve olmaması gerektiği savunulmuştur.

Vietnam-Hindistan ilişkileri ise farklı sosyal sistemlere sahip olan devletlerin dostça eşit ilişkilerinin bir örneği olarak kabul edilebilir. Vietnam ayrıca kapitalist ülkelerle de normal ilişkilerin sürdürülmesini ve geliştirilmesini savunmuştur.²⁴⁰

Vietnam'a karşı düşmanca tutumunu koruyan ülke Amerika Birleşik Devletleri'ydi. 1973 Paris Anlaşması uyarınca ABD, Hindeğin ülkelere yönelik yardım etme yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddetmiştir. VSC ve ABD arasında, Vietnam'da Amerikan müdahalesi döneminde kaybolan Amerikalıları aramakla ilgili konularda düzenli bir görüş alışverişi gerçekleşmiştir. Japonya'nın egemen çevreleri de Vietnam'a karşı düşmanca bir tutum sergilemiştir. Vietnam ise bu tutumlara kendi açısından, özellikle ABD'nin Japon militarizminin canlanmasını desteklemesine, Japonya'nın Washington'un Asya'da ve Pasifik'te askeri planlarına aktif katılmasına ve NATO'nun militaristik rotasına tepki çekmektedir.²⁴¹

²³⁹ Михаил Петрович Исаев, *Внешняя политика стран Индокитая*, главная редакция восточной литературы, Москва.: Наука, 1989, ss. 193-195; (Mihail Petroviç Isaev, *Hindeğin Ülkeleri Dış politikası*, Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova: Bilim, 1989, ss. 193-195).

²⁴⁰ Пивоваров Яков Нисонович, М.П. Петров, "Социалистическая республика Вьетнам: курсом мира и социализма", Новое в жизни, науке, технике. Сер. "У политической карты мира" №8, 1985, ss. 42-62; (Pivovarov Yakov Nisonoviç, M.P. Petrov, "Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti: Bir Barış ve Sosyalizm Kursu", *Hayatta, Bilimde, Teknolojide Yenilik Dergisi*, Ser. "Dünyanın siyasi haritasında" №8, M.:Bilim, 1985, ss. 42-62).

²⁴¹ Бицадзе Андрей Андреевич, *Агрессия США во Вьетнаме и Американская буржуазная пресса*, главная редакция восточной литературы, Москва.: Наука, 1988, ss. 45-46; (Bitsadze Andrey Andreyeviç, *ABD'nin Vietnam'a saldırması ve Amerikan burjuva basını*, Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova: Bilim, 1988, ss. 45-46).

Burada ABD hükümetinde yaygın olan “domino teorisine” oldukça önemlidir. ABD’nin bu “sert güç” müdahalesi aslında komünizmin tüm Güneydoğu Asya’ya yayılmasını önlemek için gerçekleştirilmiştir ve bu da Vietnam - ABD savaşına dönüşmüş ve SSCB literatüründe büyük bir yer işgal etmişti. Benzer bir sonuç da SSCB’nin Afganistan müdahalesinde ortaya çıkmıştır. Bu müdahale sadece rakip kutbun değil, aynı zamanda SSCB’ye sempati ile yanaşan bağlantısızlar üyesi ülkelerin de kınamalarına neden olmuş ve SSCB’nin “prestiji”ni güçlü bir şekilde olumsuz etkilemiş ve düşürmüştür.

SSCB/Rus kaynakları, ABD Başkanı Lyndon B. Johnson’nun neden “Tonkin Körfezi Kararnamesi”ni²⁴² (veya Güneydoğu Asya Çözünürlüğünü) kabul ettiğini ve bu kararnamenin ABD’nin Vietnam’a müdahalesi için bir gerekçe haline getirdiğini Tonkin Körfezi’nde ortaya çıkmış hadiselerin²⁴³ aslında ABD yönetimi tarafından tasarlanmış hadiseler olduğunu vurgulamıştır. Böyle hadiselerin akademik yazıya pragmatik ve tam doğruluk oranında aktarılması oldukça güçtür. Ve dahası, tarihi olayların daima siyaset dünyasında bir propaganda aracı olduğu da kesindir. Böylece kendi ulusal çıkarlarını korumaları için ABD önemli hadiseleri binlerce km uzaklıkta yapacakları müdahaleleri için “gerekçe” haline getirmektedir. Örneğin İspanyol-ABD Savaşının (1898) başlama sebebi, Kübalıların İspanyollara karşı ayaklanması sırasında Amerikan çıkarlarını korumak üzere Havana’ya gönderilen ABD’ye ait USS Maine isimli savaş gemisinin batırılması gösterilmiştir. Diğer tarihi olaylara da bakarsak, Birinci Dünya Savaşı’na girme sebebi olarak 7 Mayıs 1915’te ABD-İngiltere arasında yolcu taşıyan RMS Lusitania isimli İngiliz gemisinin bir Alman denizaltı tarafından batırılması, İkinci Dünya Savaşı’na girme sebebi olarak 7 Aralık 1941 yılında Japonların ABD üssü Pearl Harbor’a saldırısı ve 2003’teki Afganistan ile Irak müdahalelerin gerekçeleri olarak 11 Eylül 2001 saldırıları ve Irak’ın Nijer’den sözde uranyum zenginleştirici ithal ettiği ve kimyasal silah bulundurduğu gerekçeleri/olayları sebep olarak gösterilmiştir.

3.5 Suriye ile İlişkiler

Genel literatürde, 1946 yılı Sovyet-Suriye ilişkilerinin gelişmesinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Aynı sene SSCB, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

²⁴² 7 Ağustos 1964 de bu karar, ABD’nin Vietnam Savaşı’na doğrudan katılması için bir yaptırım olarak görülüyordu. Dikkatli inceleme için bkz: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-78/pdf/STATUTE-78-Pg384.pdf> (Erişim Tarihi:18.07.19).

²⁴³ 2 Ağustos 1964 de Tonkin Körfezi’nde Kuzey Vietnam tarafından 2 Amerikan destroyerine yapılan saldırının adıdır.

toplantısında Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlık hakkını kabul etmiştir. Ancak, bu ülkelerin SSCB ile temasları daha önceden kurulmuştu.²⁴⁴ Bu konuyla ilgili bilgilere SSCB'nin Olağanüstü ve Yetkili Mısır, Yunanistan ve Yugoslavya Büyükelçisi Nikolay Vasilyeviç Novikov'un ²⁴⁵ 1938'den 1947'ye kadarki zamanı kapsayan ve Suriye hakkındaki bölümü de içeren yazılı anılarından anlaşılmaktadır. Novikov, 1941'de Suriye temsilcisinin Kahire'de Mısır'daki SSCB Elçiliği Danışmanı, daha sonra Suriye ve Lübnan'da Büyükelçi ve tam yetkili Temsilci olarak atanmış olan Solod Daniel Semenovich ziyaret ettiğini belirtmektedir. Sovyet hükümetine, daha sonra o zamanın dışişleri bakanı olan²⁴⁶ Molotov Vyacheslav Mihayloviç tarafından olumlu karşılanan, Sovyet-Suriye ilişkilerinin kurulması teklifini sunmuştur. Ancak Suriye'nin bağımsızlığı resmi olarak tanınmadan önce, bu kararın uygulanması mümkün olmamıştır.

Sovyet hükümeti kendi faaliyet alanının zayıf olduğu bir bölgede müttefiki olabilecek Suriye ile yakınlaşmayı hedeflemiştir. 1 Şubat 1946'da SSCB ile Suriye arasında gizli bir anlaşma imzalanmıştır²⁴⁷. Bu dönemde ülkelerin henüz diplomatik ilişkilerinin kurulmadığını göz önünde bulundurursak, bu anlaşmanın Suriye'nin Sovyetler Birliği ile gelecekteki ilişkileri geliştirmesinde istekli olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Suriye'nin SSCB ile olan iletişimi, Fransız mandası²⁴⁸ altında bulunan bir ülkenin ihtiyaçları ve ulusal kurtuluş mücadelesi çerçevesinde belirlenmektedir. Suriyeli vatanseverler, Fransız mandası altında bulunurken, Sovyet Rusya'ya ve ardından Sovyetler Birliği'ne destek için başvurmuşlardır. Bunun sebebi, Sovyet'in ideolojisinin temelinde Avrupa'nın sömürge yayılmasına karşı ve köleleştirilmiş halkların mücadelesine destek vermeyi ant içmiş bir ülke olma sorumluluğunun yatmasıdır. Onlar için SSCB'ye yaklaşmak, o yıllar arasında düşman olan Fransa'ya karşı mücadelede manevi desteğin yanı sıra maddi yardımın da alınmasını mümkün ve arzu edilir kılmaktadır.

²⁴⁴ Евстратова Юлия Адиевна, "Советско-сирийские отношения и формирование ближневосточной региональной среды", Вестник РГГУ, Серия "Политология : Социально-коммуникативные науки", 2011. no1(62), с. 171-179; (Yevstratova Yuliya Adibovna, "Sovyet-Suriye İlişkileri ve Orta Doğu Bölgesel Çevresinin Oluşumu", *RSUH Bülteni*, Seri "Siyaset Bilimi: Sosyal ve İletişimsel Bilimler", no 1(62), 2011, ss. 171-179).

²⁴⁵ Вкз: Николай В. Новиков, *Воспоминания дипломата: Записки о 1938–1947 годах*. М.: Политиздат, 1989, s. 208; (Nikolay V. Novikov, *Bir Diplomatin Anıları: 1938–1947'ye İlişkin Notlar*. M: Politizdat, 1989, s. 208).

²⁴⁶ Филоник Александр Оскарович, Б.Г. Сейранян (ред), *Страны Ближнего Востока (актуальные проблемы современности и истории)*, М., 1998, с. 215-229; (Philonik Aleksandr Oskaroviç, Seyranyan B.G. (Ed), *Ortadoğu Ülkeleri (modernite ve tarihin asıl sorunları)*, М., 1998, ss. 215-229).

²⁴⁷ Bilal Karabulut, "Karadeniz'den Ortadoğuya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye- Rusya İlişkileri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 15, Güz 2007, ss. 67-88, s. 69.

²⁴⁸ Fransızca, "Mandat français en Syrie" ya da daha geniş adıyla Fransız Suriye ve Lübnan Mandası, bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarında 1920-1946 yıllarında Fransa egemenliğinde kalmış manda yönetimi.

İleride BAAS'a dönüşen Arap Diriliş Hareketinin kurucuları – Mişel Eflak ve Selahaddin el Bitar 1940'ların ortalarında “Arapların SSCB gibi ... büyük bir devlete karşı düşmanca tutum sergilemelerinin doğru olmayacağını nedenini, SSCB'nin kuruluşundan beri bağımsızlığı için mücadele eden halklara karşı sempatiyle yaklaşmasında” görmüşlerdir. ADH kurucuları Arap halkı ile SSCB arasında ilişkilerin kurulması gerektiğini savunmuşlardır: “Hedefimiz hükümetler arası resmi anlaşmaların temelinde Sovyet Birliği ile dostane ilişkiler kurmaktır.”²⁴⁹

1956-1957 yıllarında Ekonomik ve Kültürel İşbirliği konulu ilk Sovyet-Suriye Anlaşmasının kurulmasından sonra, Suriye ekonomi, kültür ve ulusal uzmanların eğitimi alanlarında hissedilen yardımı almaya başlamıştır. 1966 yılının Aralık ayında Fırat Nehri üzerindeki hidroelektrik santralının inşası sırasında ekonomik ve teknik alanlarda işbirliği konusunu içeren Sovyet - Suriye Anlaşması imzalanmıştır. İnşaat sırasındaki yardımlar Suriye için sadece ekonomik değil, aynı zamanda politik öneme de sahiptir. Batı güçleri, baraj inşa etme konusunu Suriye hükümeti üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Konunun çözümü birkaç yıl boyunca ertelenmektedir. Daha 1963 yılında, Batı Almanya şirketi ile baraj inşaatı konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Fakat 1966'da iktidarda olan Sağ Baasçıların yerini sol aldığında, Batı Almanya, imzalanan anlaşmanın uygulanması konusunda somut müzakerelere başlamamıştır.²⁵⁰

1958 yılında SSCB'nin sunduğu teknik destekle Suriye Arap Cumhuriyeti'nde, tüm bölgelerini kapsayan jeolojik inceleme çalışmaları başlatılmış ve sonuç olarak, Suriye'nin jeolojik haritası derlenmiştir. Bunun yanı sıra büyük petrol yatakları araştırılmıştır. Amerikan ve İngiliz petrol şirketleri Suriye madenlerinin keşfedilmesini her yönüyle engellemiş ve petrol tedariklerini ülkedeki politik ve ekonomik baskı için kullanmışlardır. Daha sonra Suriye, Sovyet uzmanlarının yardımı ile bulunan kendi petrolünün sanayi üretimine başlamıştır. Suaydia-Tartus boru hattının devreye girmesiyle birlikte, Suriye kendi petrolünü dış pazarlara ihraç etmeye başlamıştır.²⁵¹

²⁴⁹ Detaylı bilgi için bakınız: Афляк М., Бейтар С., Аль-Баас ва аль-хизб аш-шуюбий (Ба-асизм и компартия), Дамаск, 1944; (Aflyak M., Beitar S., El - Baas wa el - Hizb el - Shuyuiy (Baasism ve Komünist Parti), Şam, 1944)

²⁵⁰ Вавилов Вячеслав Викторович, А.А. Сазонов, “Сирийская Арабская Республика”, Москва: Знание, 1981, Новое в жизни, науке, технике. Сер. «У политической карты мира»; №1, s53; (Vavilov Vyaçeslav Viktoroviç, A. A. Sazonov, *Suriye Arap Cumhuriyeti, Hayatta, Bilimde, Teknolojide Yenilik Dergisi*, Seri "Dünyanın siyasi haritasında" №1, 1981, s. 53).

²⁵¹ Олег Макарович Горбатов, Л.Я. Черкасский, *Сотрудничество СССР со странами Арабского Востока и Африки*, Изд-во Наука, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1973, 225-226; 239; (Oleg Markovich Gorbato; L.Y. Cherkasskiy, *SSCB'nin Arap ve Afrika Ülkeleri ile İşbirliği*, Bilim Yayınevi, Doğu Edebiyatı Yayın Kurulu, Moskova, 1973, ss. 225-226; 239).

1966'da yeni gelen Sol BAAS hükümeti, *Irak Petroleum* şirketinden Irak petrolünü Suriye toprakları üzerinden Akdeniz'e ulaştırması sırasında Suriye için gereken ödemelerin artırılmasını talep etmiştir. Suriye lehine imtiyaz ödemeleri %50 artırılmıştır. Yasal taleplerin yerine getirilmesini sağlayan Suriye yeni hükümeti, Batı tekellerinin²⁵² Arap petrolü üzerindeki kontrolünü kaldırma mücadelesine önemli katkıda bulunmuş ve genel olarak Orta Doğu'daki neo-sömürgecilik girişimlerine darbe vurmuştur. Bundan sonra BAAS ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi arasında ilişkiler gelişmeye devam etmiştir. İlişkilerde işbirliğinin derinleşmesinin arkasında BAAS'ın ideolojik ve siyasi evrimden geçmesiyle, anti-empyralist mücadelesiyle, bu mücadelenin zamanla sosyal içeriğinin derinleşmesiyle değerlendirebiliriz. Suriye – Sovyetler ilişkilerinin güçlenmesine BAAS genel sekreteri ve aynı zamanda Suriye Arap Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olan Hafız Esad, büyük katkıda bulunmuştur.²⁵³

SSCB ve SAC arasındaki işbirliğinin en önemli formları olarak devlet ve parti seviyesinde ikili ilişkiler ve uluslararası ilişkilerde çok önemli konularda siyasi danışmanlıklar değerlendirilebilir. 8 Ekim 1980 yılında Moskova'da SSCB ve SAC arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasının imzalanması her iki ülkenin de: saldırganlık politikasına direnmelerini, sömürgecilik, neo-sömürgecilik ve ırkçılığa, Siyonizm de dâhil olmak üzere, karşı mücadelelerin tüm biçimlerde ve tezahürlerde sürdürülmesine kararlı olduklarını, ayrıca ulusal bağımsızlık ve sosyal gelişimi savunmaya hazır olduklarını göstermektedir. Anlaşmanın 15'inci maddesinde, Sovyet-Suriye işbirliğinin siyasi, ekonomik, askeri, bilimsel, teknik, kültürel ve diğer alanlardaki ana hatları tanımlanmış ve her iki tarafın da evrensel barışı güçlendirmeye, halkların güvenliğini sağlamaya, uluslararası gerilimleri hafifletmeye yönelik her açıdan katkıda bulunacaklarına dair taahhüt verdikleri kayda alınmıştır.²⁵⁴

28 Ekim 1957 tarihinde Ekonomik ve Teknik İşbirliği konulu anlaşma imzalanmıştır. Sovyet-Suriye işbirliğinin en önemli projelerinden biri ise Fırat su elektrik istasyonu olmuştur. Bu istasyonda 1987 yılı için ülkede üretilen tüm elektriğin yaklaşık %23'ü üretilmiştir. Bunun dışında ülkenin tüm sanayi ve idari merkezlerini birbirine bağlayan demir yollarının, bir bütün yapıya dönüştürülmesine yardım ederek tamir ve inşaatlara destek sağlanmıştır²⁵⁵.

²⁵² Detaylı olarak okuyunuz: “Basradan Hazara: 100 Yıllık Petrol Hikayesi” <http://sinantavukcu.com/2015/04/07/basradan-hazara-100-yillik-petrol-hikayesi-2/> (Erişim Tarihi:08.06.19)

²⁵³ Волгин Олег Иванович, *Дамасский Булат Сирия: 25 лет по пути революции*, Москва, международные отношения, 1988, с. 17; (Oleg Ivanoviç Volgin, *Şam Bulatı Suriye: Devrim yolunda 25 yıl*, Moskova, uluslararası ilişkiler, 1988, s. 17).

²⁵⁴ Волгин Олег Иванович, с. 83; (Oleg Ivanoviç Volgin, a.g.e., s. 83).

²⁵⁵ Волгин Олег Иванович, с. 86-87; (Oleg Ivanoviç Volgin, a.g.e., ss. 86-87).

İşbirliğinin önemli yönlerinden birisini de ulusal personelin eğitimi oluşturmaktadır. Suriye'de SSCB'nin yardımıyla kurulan mesleki eğitim merkezlerinde, ayrıca Sovyetler Birliğinin yüksek ve orta öğretim kurumlarında, üretim işletmelerinde on binlerce Suriyeli vasıflı işçi, teknisyen, mühendis eğitim görmüştür. Suriye toplumunun Sovyet günlük hayatı ile tanışma açısından önemli bir desteği “SSCB – Suriye Dostluk Topluluğu” ve Şam’da bulunan “Sovyet Kültür Merkezi” sağlamıştır. 1987 yılına dikkat çekersek; o sene “Soyuz TM -3” uzay mekiği aracılığıyla ortak Sovyet – Suriye uzay uçuşu gerçekleştirilmiştir. Muhammed Ahmed Faris adlı temsilcisi ile Suriye, uzaya giden 19. ülke olmuştur.²⁵⁶

3.6 Soğuk Savaş Dönemi Suriye Dış Politikasının Ana Hatları

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra BM Güvenlik Konseyi'nin kalıcı üyeleri haline gelen büyük güçlerin rolü belirleyici olabilirdi. Bu bağlamda, faşist devletleri ile yüzleşmenin zorlukları ile karşı karşıya kalan Suriye için Sovyetler Birliği ile ilişkilerin kurulması çok önemli olmuştur.²⁵⁷

Bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren Suriye, uluslararası ve Arap devletleri ilişkilerde anti-faşist koalisyon devletlerinin yanında katılma isteğini aktif bir şekilde belirtti, bu devletlerin birkaçı ile iyi diplomatik ilişkiler kurmuştur. 1944'te Suriye hükümetinin isteği üzerine SSCB ile diplomatik ilişkiler kurulmuş, Şubat 1945'te ise Suriye, faşist Almanya ve emperyalist Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Aynı yıl, Suriye Birleşmiş Milletlerin üyesi olarak kabul edilmiştir. 1945'te Suriye, Arap Devletleri Liginin kurulmasında öncü devletlerden biri olmuştur. Bağımsız Suriye'nin dış politikasının sömürgecilik ve emperyalist karşıtı yönü, her şeyden önce, işgalci Anglo-Fransız birliklerinin topraklarından çıkmasına yönelik kararlı mücadelesinde ortaya çıkmıştır. Bu konuda Suriye, Suriye'nin ve komşu Lübnan'ın ulusal çıkarlarını ve devlet egemenliğini savunmaya yardımcı olmak için ilk kez “veto” hakkını kullanan SSCB'den destek almıştır.²⁵⁸ 17 Nisan, Suriye Arap Cumhuriyeti'nden yabancı birliklerin tahliyesi günü, Suriye'nin ulusal bayramı olarak ilan edilmiştir. Suriye topraklarından yabancı güçlerin geri çekilmesi konusundaki Sovyetler Birliği'nin desteği oldukça önemli olmuştur.²⁵⁹

²⁵⁶ A.g.e., ss. 80-92.

²⁵⁷ Филоник Александр Оскарович(ред), с. 215-229; (Philonik Aleksandr Oskaroviç (ed.), a.g.e. ss. 215-229).

²⁵⁸ Вавилов Вячеслав Викторович, А.А. Сазонов, с. 53; (Vavilov Vyacheslav Viktoroviç, A. A. Sazonov, a.g.m., s.53).

²⁵⁹ Филоник Александр Оскарович(ред), с. 215-229; (Philonik Aleksandr Oskaroviç (ed.), a.g.e. ss. 215-229).

1966'da BAAS'ın sol kanadı iktidara geldikten sonra, net bir sömürge karşıtı ve anti-emperyalist yönelim Suriye Arap Cumhuriyeti'nin dış politikasının belirgin bir özelliği haline gelmiştir.²⁶⁰ 1970'te Hafız Esad'ın iktidara gelmesi bölgede yaşanan zor zamanlara denk gelmektedir ve O'nun tarafından başlatılan "Tashih Hareketi", Suriye'nin iç ve dış politikasında yeni bir aşamanın başlatılmasına işaret etmektedir. Esad'ın girişimi ile 1972'de, BAASçılarla birlikte ülkede yasal olarak faaliyet gösteren tüm partileri bünyesinde birleştiren İlerici Ulusal Cephe kurulmuştur. Dış politikada Hafız Esad, daha temkinli ve dengeli bir yol izlemeye başlamıştır. Sosyalist fikirler, toplumsal bilincin şekillendirilmesi için kullanılmıştır. Ekonominin liberalleşmesi ise, Suriye'nin kapitalizmden tam olarak kopmamasının bir işareti olarak kabul edilebilir.²⁶¹

Suriye'de 1970-1980 arası gelişen ve kitlesel baskılar eşliğinde süren muhalefete (din taraftarlarına) karşı olaylar, birçok insanın Esad rejimini otoriterlikle suçlamasına neden olmuştur. Kaynak bakımından zayıf olan, toplumdaki sosyal çelişkilerin yaşandığı ve İsrail ile arkasındaki güçlere karşı mücadele eden savaş sonrası Suriye'nin gelişimi için tarihsel koşullar, sıkı bir merkezileşme ve yüzleşme fikirlerine bağlılık gerektirmiştir. Esad dönemi Suriye'nin siyasal yaşamında görünen otoriter mekanizmalar, bu amaca hizmet etmiştir. Tarihsel mirasını, iki küresel sistemin etkisine sürekli maruz kalmasını dikkate alırsak, Suriye'nin izleyebileceği başka hiçbir yol kalmamıştır.²⁶² Burada, Doğu toplumlarında bir bireyin geleneksel olarak düşük değerini ve birey üzerinde baskı yapan kolektif topluluğun ezici önemini de eklemek gerekmektedir.

SSCB ile Suriye arasındaki ilişkiler, Fransa'nın kontrolü altında zorunlu bir bölgeye dönüşmesinden sonra, ulusal kurtuluş mücadelesinin ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir. Suriyeli

²⁶⁰ Mişel Eflak ve Selahaddin el Bitar tarafından 7 Nisan 1947'de kurulan Arap Diriliş Partisi: Suriye'de Arap Sosyalist Diriliş Partisi olarak kısaca BAAS adıyla tanınıyordu. BAAS Partisi, aslında Ekrem Havrani tarafından 1950 yılında kurulan Arap Sosyalist Partisi ile 1954'te birleştikten sonra, modern adını kabul etti. BAAS Partisi, en başından beri, kendini ortak Arap partisi olarak ilan etmişti; onun örgütleri Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün ve diğer başka devletlerde bulunmaktadır. 1963 Şubat ayında Irak'ta, 1963 Mart ayında Suriye'de Baas Partisi, darbeler gerçekleştirdi ve iktidara geldi. Ancak, Irak ve Suriye'deki Baasçıların pratik faaliyetleri farklı yönlerde gelişti. Irak'ta parti başkanlığına aşırı sağcı unsurlar geldi, Suriye'de ise sol kuvvetler gelmiş oldu. Irak ve Suriye'deki BAAS iktidar partileri, emperyalizme, gericiliğe ve İsrail saldırganlığına karşı Arap ülkelerindeki ilerici, anti-emperyalist güçlerin birleşmesi politikasını izlediler. Her iki parti, Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile ve diğer komünist ve işçi partileriyle temaslarını sürdürdü. Матвеев Игорь Александрович, *Национальная и общепарабского слагаемые политики Сирии на Ближнем Востоке*, (1946-2003), Москва-2003; (Matveyev Igor Aleksandroviç, *Suriye'nin Ortadoğu'daki Politikasının Ulusal ve Genel Arap Bileşenleri (1946-2003)*, Moskova,2003).

²⁶¹ Kamu sektörünün gelişim sürecini devam ettiren ve ekonomide komuta yükseklikleri devletin elinde muhafaza eden Cumhurbaşkanı Esad, küçük ve orta ölçekli girişimcilerin mülkiyetini özelleştirme politikasını da sürdürmüştür (Matveyev Igor Aleksandroviç, a.g.e.).

²⁶² Ахмедов Владимир Муртузович, (ред.) В.А. Исаев, А.О. Филоник, *Мир глазами президента Сирии Хафеза Асада*, Москва,2000., ss. 24-52; (Vladimir Murtuzoviç Akhmedov (ed.), V.A. Isaev, A.O. Filonik, *Suriye Başkanı Hafız Asad'ın gözüyle Dünya*, Moskova, 2000, ss. 24-52).

vatanseverler Sovyetler Birliği'ni, ideoloji temelleri köleleştirilmiş halkların Avrupa sömürge genişlemesine karşı dayanan bir güç olarak görmüş ve bu güçle iletişim kurmuşlardır. Suriyeli vatanseverler, o yılların düşmanı olan Fransa'ya karşı zaferin kazanılması için Sovyetler Birliğinden alınacak manevi ve maddi desteğin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir²⁶³.

Arap ülkelerinin devletlerarası ilk koordinasyon organı Arap Devletleri Ligi (AL) olmuştur. Suriye, Arap Devletleri Ligi'nin kurulmasına ilişkin Ekim 1943'ten Mart 1945'e kadar Mısır'da yapılan görüşmelerde aktif bir rol üstlenmişti ve bu ligin kurucu devletleri arasında yer almıştı. BM Güvenlik Konseyi Şartı'nın sağladığı yetki gücü niteliğinde olduğu gibi Lig'in tüzüğü, Lig'e gerçek yetki gücü vermemekteydi ve daha çok beyanname niteliğinde bir belgeydi. Buna dayanarak BAASçılar, Arap Devletleri Ligi'nin olanaklarını şüpheli bir şekilde değerlendirmişlerdir. Mişel Eflak bu Ligi "Arap devletleri arasındaki uyumsuzluk ve çelişkileri kapsayan, emperyalizm lehine bir örtü" olarak nitelendirmiştir. BAASçıların aksine, Suriye milliyetçileri Arap Devletleri Ligi'nin oluşturulmasını stratejik olarak doğru bir adım gibi görmüşlerdir.²⁶⁴

"Suriye'nin doğal sınırları"nın ayrılmaz bir parçası olarak algılanan Filistin'in Arap ve Yahudi devletleri'ne bölünmesi, Şam'ın dış politikasını ciddi sınavlara tabi tutmuştur. "Filistin felaketi", Şam'ın "bütün bir Suriye topraklarının birleştirilmesi" iddialarına ciddi bir darbe vurmuştur. O zamandan beri, "Filistin sorunu", Suriye politikasının Orta Doğu'daki öncelikler hiyerarşisinde ilk yerlerden birini almaktadır.²⁶⁵

Özellikle "Suriye doğal alanı" konusunda, 1940'lı ve 1950'li yıllarda Şam yönetimi genellikle milliyetçi yaklaşımlara öncelik vermiştir. Bu döneme, "BAAS öncesi" dönem denilebilir. İkinci aşama, başlangıç noktası Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1958 yılından 1970'li yılların ortalarına kadar süren aşamadır. Bu aşama, Arap ülkeleri arasındaki birlik ve dayanışmanın oluşturulması girişimleri ile belirlenebilmiştir.²⁶⁶ Üçüncü aşama 1973 "Ekim savaşı" bittikten sonra başlamaktadır. İsrail'le ayrı bir barış antlaşması konusunda Mısır'ın tutumu, Arapların bölünmüşlüğü, onların birleşmekte yetersizliklerini açıkça ortaya koymuştur. Bundan dolayı, Suriyeliler 1970'lerin ortalarından itibaren politikalarında önde

²⁶³ Вавилов А. И. "В борьбе за независимость и Социальный прогресс Сирии (к 60-летию со дня основания сирийской коммунистической партии)", Журнал: Орган Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, Москва- издательство ЦК КПСС "Правда", 10/1984; (A.I. Vavilov, "Suriye'nin Bağımsızlık ve Sosyal Gelişme Mücadelesinde (Suriye Komünist Partisi'nin kuruluşunun 60. yıldönümü için)", Dergi: SBKP Merkez Komitesi Altında Marksizm-Leninizm Enstitüsü Organı, Moskova-Pravda Yayınevi Merkez Komitesi, 10/1984)

²⁶⁴ Матвеев Игорь Александрович, *Национальная и общепарабского слагаемые политики Сирии на Ближнем Востоке, (1946-2003)*, Москва, 2003, с. 67-68; (Matveyev Igor Aleksandroviç, *Suriye'nin Ortadoğu'daki Politikasının Ulusal ve Genel Arap Bileşenleri (1946-2003)*, Moskova, 2003, ss. 67-68).

²⁶⁵ Матвеев Игорь Александрович, с. 70-75; (Matveyev Igor Aleksandroviç a.g.e. ss. 70-75).

²⁶⁶ Матвеев Игорь Александрович, с. 82-86; (Matveyev Igor Aleksandroviç a.g.e. ss. 82-86).

gelen hususları, genel Arap politikasından milli bileşene kaydırmışlardır. Ardından, “Esad doktrini” yle ²⁶⁷ Suriyeliler, 1980'lerin ortalarına doğru Ortadoğu siyasetinin merkezine yerleştiler. Bu siyasete, Lübnan'daki askeri ve siyasi varlığın güçlendirilmesi, Filistin Direniş Hareketi ve Ürdün'de ilave etki güçlerin edinilmesi ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nin artan savunma gücü ile 1970'lerin sonu ve 1980'lerde İslamcılarının başarısız olarak “sarsmaya” çalıştıkları ülke içindeki durumun normalleşmesi gibi etkenler katkıda bulunmuştur. Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Araplar arası politikasının dördüncü ve modern aşaması da 1980'lerin sonundan başlamıştır. Bu politikanın oluşumuna ve önceliklerinin belirlenmesine küresel düzeyde uluslararası durumun değişiklikleri ve SSCB'nin çöküşü etki göstermiştir. ²⁶⁸

Halid Bekdaş'a²⁶⁹ göre, herhangi bir ülkede komünist partinin politika ve görevleri, öncelikle o ülkenin işçi sınıfını ve işçilerini ilgilendiren ulusal bir meseledir. Ancak aynı zamanda, bu sadece ulusal bir mesele olmaktan çıkarak uluslararası nitelik de kazanabilir. Enternasyonalizm yalnızca milletlerin eşitliğini tanımaz. Kimi zaman bazı özel çıkarların ortak bir amaç adına kurban verilmesini de gerektirebilir. Gerçi Suriye'de ve diğer “ilerici” Arap ülkelerinde, sosyalist gelişim için bütün şartlar sağlanamamıştır. Ancak esasen bu koşulları sağlama olanakları mevcuttur ve bu durum emperyalistleri rahatsız etmiştir. Dolayısıyla İsrail'in Suriye ve diğer Arap ülkelerine karşı saldırganlığı anlaşılabilir. İsrail saldırganlığı etrafında toplanmış çok sayıda faktör vardı. Burada İsrail'in genişleme isteği, konumlarını kaybetmekten korkan petrol tekellerinin, genellikle emperyalizmin ve özellikle de Suriye ve diğer Arap ülkelerindeki durumun gelişmesinden endişelenen Amerikan emperyalizminin çıkarlarıyla birleşmiştir. ²⁷⁰

Suriye Arap Cumhuriyeti dış politikasının ana hedeflerinden birisi, ABD, İsrail ve Arap yandaşlarının Ortadoğu uzlaşma konularındaki bölücü rollerine karşı çıkmaktır. Suriye Arap Cumhuriyeti, Ulusal Dayanıklılık ve Direniş Cephesini 1977-1978'de düzenlemiştir. ²⁷¹ Bu

²⁶⁷ Bu doktrin, SSCB tarafa yönelmiş bir devlete, (bu durumda Suriye'ye), ABD yörüngesinde olan (örneğin, Lübnan'nın) güvenliğini kontrol etme hakkını veriyordu. Doktrinin ilkeleri hakkında: Пакрадуни К. Неудавшийся мир. Мандат Ильяся Саркиса, с 73-74 (Karim Pakradouni, “Başarısız bir dünya. İlyas Sarkis'in belgesi” sayfa 73-74) aktaran Матвеев Игорь Александрович, (Matveyev Igor Aleksandroviç a.g.e.)

²⁶⁸ Матвеев Игорь Александрович, с. 94; (Matveyev Igor Aleksandroviç a.g.e. s. 94).

²⁶⁹ 1937-1995 yılları arasında Suriye Komünist Partisi Genel Sekreteri.

²⁷⁰ Халед Багдаш, *Избранные статьи*, Изд-во: Наука, Главная редакция Восточной литературы, Москва-1970, ss. 120-122; (Khaled Bagdash, *Seçilmiş Makaleler*, Nauka Yayınevi, Doğu Edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1970, ss. 120-122).

²⁷¹ 1977-78'de SSCB, Camp David Sözleşmesini engellemeyi hedef belirleyen, “İlerici Arap devletleri ve Filistin Kurtuluş Örgütü”nü içeren: Suriye, Libya, Cezayir ve Yemen Demokratik Cumhuriyeti'nin dahil olduğu Ulusal Dayanıklılık ve Direniş Cephesini ciddi bir biçimde destekledi. Ancak, sonraki yıllarda, Ulusal Dayanıklılık ve Direniş Cephesinin yapıcı olmayışı ve üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle Cephe faaliyetlerini sona erdirdi.

konu ile ilintili olarak, Lübnan meselesinde de²⁷² Suriye Lübnan'daki ABD ve İsrail konumlarına karşı çıkmış ve Lübnan ulusal ve yurtsever kuvvetlerine yardım etmiştir. “Filistin sorunu” ve Filistinlilerle ilişkiler de, Suriye dış politikasında önemli bir yer tutmuştur.²⁷³

SSCB, Suriye'deki petrol araştırmaları konusunda Suriye yönetimine destek sağlamıştır. Bu SSCB'nin ikili ilişkiler bazında bu davranışı daha çok anti-emperyalizm gereği Suriye gibi ülkelerin sömürgeciliğin yarattığı ekonomik sorunları aşmalarına destek olmuştur. Ortadoğu petrol kuyularındaki petrol tekellerine verilen imtiyazların²⁷⁴ azaltılmasına yol açmış olaylar olmuş²⁷⁵ ve SSCB'nin Ortadoğu'da yarattığı denge yeni sömürge ilişkilerine darbe vurmuştur.

3.7 Mısır ile İlişkiler

Cemal Abdül Nasır'ın iktidarda olduğu yaklaşık yirmi yıl boyunca Sovyet-Mısır ilişkileri dinamik bir şekilde gelişmiştir. Görüldüğü gibi, devletlerin birbirleriyle etkileşime girebileceği birçok alanı: askeri işbirliği, diplomatik desteği, ekonomik, kültürel ve ideolojik dayanışmayı kapsamaktaydı. Askeri işbirliği - derinlemesine gelişmiş alanlardan birisidir. Büyük silahların tedariki üzerine basit bir anlaşma ile başlayan askeri ilişkiler- silah, taktik eğitim, stratejik danışmanlık alanlarında Mısır'ı Sovyet ordusunun ve askerlerinin desteğine bağımlı kılmıştır.²⁷⁶

Mısır silahlı kuvvetleri ile SSCB arasındaki bağlardan kaynaklanan karşılıklı bağımlılık, ülkeler arasında diplomatik ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. 1956 yılındaki Süveyş krizinden sonra Sovyetlerin siyasi desteği, Mısır'ın siyasi işleyişinde önemli bir başarı faktörü haline gelmiştir. Aynı zamanda Mısır, birçok uluslararası çatışmada, örneğin, 1956

²⁷² Волгин Олег Иванович, с. 56-65; (Oleg Ivanoviç Volgin, a.g.e., ss. 56-65).

²⁷³ Тандура Владимир Николаевич, “Антиимпериалистическая внешняя политика сирийской арабской республики(середина 60 -70 гг.)”, Киевский ордена Ленина и ордена Октябрьской революции государственный университет имени Т.Г. Шевченко, диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Киев-1988; (Vladimir Nikolaevich Tandura, “Suriye Arap Cumhuriyeti'nin anti-emperyalist dış politikası (1960 - 1970'lerin ortası)”, Kiev Lenin Düzeni ve Ekim Devrimi T.G. Shevchenko adına Devlet Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, Kiev 1988)

²⁷⁴ Ortadoğu'da ABD'nin petrol politikaları hakkında daha detaylı okuyunuz: Hakan Taşpınar, “Amerika Birleşik Devletleri'nin Petrol Politikası Ortadoğu Örneği (1950-1990)”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

²⁷⁵ Detaylı bilgi için Birinci Bölümü inceleyiniz.

²⁷⁶ Мамедзаде Первин Ниязи Оглы, “Советско-Египетские отношения: история и современность”, Вестник Рудн, серия Международные отношения, 2006, №1 (6), 62-67; (Pervin Niyazi oğlu Mamed-Zade, “Sovyet-Mısır İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz”, *Rudn Bülteni, Uluslararası İlişkiler Serisi*, 2006, no 1 (6), ss. 62-67).

Macaristan ayaklanmasının bastırılması, 1962 Küba krizi ve 1968 Çekoslovakya'nın işgalinde SSCB'yi desteklemiştir.²⁷⁷

Mısır ve SSCB arasındaki ilk büyük anlaşma, 1948 yılının Mart ayında (diplomatik ilişkilerin kurulmasından 5 yıl sonra) SSCB'den tahıl, kereste ve diğer ürünler karşılığında Mısır pamuğunun tedarik edilmesini içeren sözleşmenin imzalanması olmuştur. Sovyet-Mısır ekonomik ilişkilerinin zirvesi 1950-1960 yıllarına denk gelmektedir. 1956 itibari ile SSCB Mısır'a nükleer fizik laboratuvarlarının oluşturulmasında ve atom enerjisinin barışçıl kullanımı alanında çalışmalar yapmaları açısından yardımcı olmaya başlamıştır. Temmuz 1956'da, bu alanda işbirliğine ilişkin ilk anlaşma imzalanmıştır. 1958 ve 1960 yıllarında iki ülke, Mısır'da Asvan Barajı'nın inşası için ekonomik ve teknik yardım sağlama konusunda iki anlaşmaya imza attılar. Bu anlaşmaya göre SSCB Mısır'a 130 milyon ruble miktarında kredi sunulmaktadır. Sovyet uzmanları, baraj inşaatı sırasında Mısırlı meslektaşlarıyla işbirliği yapmış ve Ocak 1971'de Asvan Barajı devreye girmiştir.²⁷⁸

1963 yılında Abu Zabal bölgesinde (Kahire'ye 30 km mesafede) antibiyotik ve ilaç fabrikası kurulmuştur. 1964 yılında Süveyş'te bir petrol rafinerisi, Nag-Hammadi'de bir alüminyum tesisi, 1974 yılında Helvan Demir Çelik fabrikası inşa edilmiştir. Toplamda, 1970'lerin başında, Mısır'da SSCB'nin katılımıyla 33 büyük sanayi işletmesi ve 32 eğitim merkezi inşa edilmiş ve görevlerini yerine getirmeye başlamışlardır. Bu yatırımların hepsi ülke ekonomisinde hala önemli rol oynamaktadır. Mısır ile olan ticari ilişkiler SSCB ekonomisini etkileyecek hacimlere ulaşmamıştır. Bu, Mısır'dan Sovyetlere yapılan ithalatın büyük kısmının, Sovyetler Birliği'nde üretilmeyen nadir mineraller biçiminde olmamasıyla, yani, Sovyetler Birliği'nin kendi ihtiyaçları için yeterli miktarda ürettiği hammadde formunda (pamuk ve tereyağı) olduğu gerçeğiyle doğrulanmaktadır. Mısır için Sovyetler Birliği ile ticari ilişkiler ise son derece önemli olmuştur. Çünkü Mısır'ın SSCB'ye yaptığı ihracat Mısır'ın toplam ihracatının yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Gerçekten de Arap ülkelerine Sovyetler Birliği tarafından sağlanan ekonomik destek biçimlerinden biri, onlarla ticaretin geliştirilmesi ve genişletilmesi olmuştur.²⁷⁹

SSCB ile Mısır arasındaki önemli işbirliği alanlarından biri de kültürel olmuştur. Sovyetler Birliği'nin kültürünün bazı Mısır kültür ve sanat türlerinin gelişimi üzerinde ciddi bir etkisi olmuştur. Sovyet uzmanları, Kahire'de ilk klasik bale devlet okulu ve bale

²⁷⁷ Бузов, Владимир Иванович, А. А. Егоров (ред), *Новейшая история стран Азии и Африки (1945–2004)* : уч. пособие— Ростов н/Д : Феникс, 2005, 574 с; (Vladimir Ivanoviç Buzov, A.A. Egorov (ed.), *Asya ve Afrika Ülkelerinin Yakın Tarihi (1945–2004)*, Rosrov-na-Donu, Feniks, 2005, 574 s).

²⁷⁸ Олег Макарович Горбатов, Л.Я. Черкасский, с. 87-89; (Oleg Markovich Gorbatov, L.Y. Cherkasskiy, a.g.e., ss. 87-89)

²⁷⁹ Мамедзаде Первин Ниязи Оглы, с. 62-63; (P.N. Mamed-Zade, a.g.m. ss 62-63).

tiyatrosunu açmış, 1960 yılında Sovyet uzmanlarının aktif katılımıyla Sirk Okulu ve aynı sene Ulusal Halk Sanatları Topluluğu kurulmuştur.²⁸⁰

Mısır Arap Cumhuriyeti'nde, SSCB'nin yardımıyla oluşturulan eğitim merkezlerinde, çeşitli endüstri alanları için (1973'e kadar) 58 bin kalifiye işçi eğitim görmüştür. Mısır'da SSCB'nin yardımıyla kurulan eğitim merkezleri geniş akademik kabul ve popülerlik kazanmıştır. Söz konusu eğitim kurumlarında eğitim görmüş kalifiye işçiler, Arap Mısır Cumhuriyeti'nin sahip olduğu profildeki personelin gereksinimlerinin önemli bir bölümünü karşılamıştır. Burada (1973'e kadar) SSCB'nin yardımıyla inşa edilen ve kullanılmaya başlanan 32 sanayi kuruluşundan, 27'si tamamen ulusal (milli) personel tarafından çalıştırılmıştır.²⁸¹

İdeolojik bileşene gelince, Abdül Nasır Marksist modele göre sosyalizmi inşa etmeyi istemiştir. 4 Kasım 1962 tarihinde Arap Sosyalist Birliği Partisi kurulmuştur. Temelinde, Sovyet ideolojisinin ve Bolşevizmin evrensel eşitlik ile sosyal adalet yanlısamasının güçlü etkisini fark etmemek mümkün değildi. Yine de Abdül Nasır sosyalizmi sınıflar arası çatışma olarak değil, iş birliği, devlet öncülüğünde kalkınma ve kaynaşmayı hızlandıracak bir yol olarak anlamıştır. Abdül Nasır'ın Helvan'daki konuşmasından sonra, Arap Sosyalist Birliği Partisi, Sovyet Komünist Partisi tarzında, tüm devlet (kamu) kurumları üzerinde öncelik kazanmaya başlamıştır.²⁸² Örneğin 1964 yılı için, toplam yatırımlar içerisinde devletin payı %90'a kadar yükselmişti. Sosyal nitelikli yatırımlarda büyük bir artış olmuş, bu yıllarda Mısır ekonomisi Afrika'nın ve Ortadoğu'nun en güçlü ekonomisi haline gelmiştir²⁸³.

Nasır'ın Sovyet-Mısır ilişkilerini kontrol edebilme yeteneği son derece şaşırtıcı olmuştur. Amerikalı ve Batılı analistlerin çoğu, SSCB'nin ikili ilişkilerde baskın taraf olduğu kanaatindelerdi, ancak Mısır'ın politik ve ekonomik bağımlılığına rağmen, ilişkilerin yönlendirilmesi konusundaki itici gücü bariz bir şekilde Nasır'a aittir. Sovyetler Birliği, ABD'ye karşı mücadele edebilmek için bu bölgede müttefikler bulmaya yönelik daha çok zaman, para ve çaba harcamaya hazırdır. Böylece, Mısır ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişki her iki taraf içinde kar ve fayda içermiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler Mısır'ın iç gelişimini ve

²⁸⁰ Мамедзаде Первин Ниязи Оглы, с. 65; (P.N. Mamed-Zade, a.g.m. s. 65).

²⁸¹ Олег Макарович Горбатов, Л.Я. Черкасский, с. 283; (Oleg Markovich Gorbатов, L.Y. Cherkasskiy, a.g.e., s. 283).

²⁸² Аль-Холи Амаль Митвали Хамид Ибрагим., “Культурные преобразования в Египте и советско-египетские отношения в годы президентства Г. Абдель Насера (1952–1970 гг.)” : автореферат дис. ... канд. истор. Наук, Ин-т востоковедения, М., 1995, автореферат; (Al-Kholi Amal Mitvali Hamid Ibrahim, “Mısır'da Kültürel Dönüşümler ve G. Abdel Nasır (1952–1970) başkanlığı sırasında Sovyet-Mısır ilişkileri”: Doğu Araştırmaları Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, M., 1995, özet kısmı)

²⁸³ Davut Dursun, “Cemal Abdun Naser: Mısırlı devlet adamı”. <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/7/C07002723.pdf> (Erişim Tarihi:10.06.19)

SSCB'nin uluslararası arenada gelişmesini sağlamaktadır. Bu iki ülkenin durumunu analiz ederek, Sovyet-Mısır ilişkilerinin yirmi yıl boyunca Yakın Doğu bölgesini, dünya siyasetini ve tarihini şekillendirdiğini söyleyebiliriz.²⁸⁴

1976 yılında Mısır, 1971'de iki tarafın imzalanmış olduğu Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı tek taraflı²⁸⁵ feshetmiştir ve ardından ikili ilişkilerin çöküşü yaşanmaya başlamıştır. Ancak 1982 itibari ile Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek yönetimindeki Mısır, SSCB ile ilişkileri normalleştirmeye başlamıştır.²⁸⁶

3.8 Soğuk Savaş Dönemi Mısır Dış Politikasının Ana Hatları

Onlarca yıl süresince Mısır aydınları arasında, diğer Arap ve Müslüman ülkelerle, Batı ve de sosyalist devletlerle ilişkileri çerçevesinde Mısır'ın “kişiliğinin” tanımı tartışılmıştır. Bu tartışmalar Mısırlıların ayrı bir yerleşik millet mi, yoksa bir "bütün Arap" milletin parçası mı olup olmadığını sorgulamıştır.

Arap dünyasında Mısır'ın ağırlığı ve otoritesi o kadar büyüktü ki, dış politikasındaki rota değişikliğinin ve ideolojik yönelimlerinin diğer Arap ülkelerinde tepki uyandırmaması mümkün değildi. Tarihsel ve siyasi olarak Mısır için iki yol gözüküyordu: Mısır ya Arap lideri olmaya devam ederek genel Arap ideallerine ve eylemlerinin anti-emperyalist içeriğine olan bağlılığını sürdürecekti; ya da Arap rütbelerini terk ederek pan-Arap ilişkilerine zarar verecekti.²⁸⁷

O zamanlar El-Ahram gazetesinin siyasi ve stratejik araştırma merkezinin çalışanı olan gazeteci ve siyaset bilimcisi Hayri Aziz²⁸⁸ şunları yazmıştır: “Mısır'ın güvenlik stratejisi, onun

²⁸⁴ Зубко А. И., “Советско-египетские отношения (1952–1970 гг.)”; (A. Zubko I., “Sovyet-Mısır İlişkileri (1952–1970)”), http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/189147/1/zubko_sbornik19.pdf (Erişim Tarihi: 23.04.19)

²⁸⁵ SSCB-Mısır arasında ilişkilerin bozulma süreci, il olarak 18 Temmuz 1972'de Enver Sedat'ın Sovyet askeri danışmanlarının Mısır'dan ayrılmalarını istemesiyle başladı. Sebep olarak SSCB askeri eğitimcilerinin Mısır ve İsrail arasındaki anlaşmazlıkların askeri yollarla çözümüne aktif olarak karşı çıkmaları gösterilmiştir. Ancak esas olarak ilişkilerin bozulması 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasına Enver Sedat'ın savaşta kullanılan SSCB silahlarının karşı tarafın silahlarına kıyasla yetersiz kaldığını açıklamasına ve diğer sebeplere denk gelmektedir.

²⁸⁶ Эльнара Гулиева, “Российско-египетские экономические отношения” Досье, ТАСС-Досье, 24 мая 2015; (Elnara Guliyeva, Rus-Mısır ekonomik ilişkileri, TASS-Dosya, 24 Mayıs 2015) <https://tass.ru/info/1754021> (Erişim Tarihi:04.03.2019).

²⁸⁷ Васильев Алексей Михайлович, “Египетский национализм и панарабизм (исторические корни одной дискуссии)”: Журнал: Народы Азии и Африки; Изд-во Наука, Москва, 1987, с. 35-44; (Vasilyev Aleksey Mihaylovich, “Mısır milliyetçiliği ve pan-Arabizm (tek bir tartışmanın tarihi kökleri)”: *Asya ve Afrika Halkları Dergisi*, Bilim Yayınevi, Moskova, 1987, ss. 35-44).

²⁸⁸ Хейри Азиз Аль-Алям, Аль-арабий уаль-амн аль-кауимий аль-мисрий (Арабский мир и национальная безопасность Египта), Арабизм Египта, ss. 68-69; (Hayri Aziz El-Alam, El-Arabiy Wal-Amn El-Kaide Al-Misriy (Mısır'ın Arap Dünyası ve Ulusal Güvenliği), Mısır Araphğı, ss. 68-69), aktaran Мурсалов Рамиз Алибала оглы, *Идеологические аспекты политики неприсоединения(на примере арабских стран)*, Баку,

diğer Arap ülkeleriyle işbirliğine olan ihtiyacını ifade etmektedir. Mısır, Arap dünyasının merkezindedir. Jeopolitik konumu, komşu Arap ülkeleriyle birlikte tek bir bölge oluşturmaktadır. Mısır'ın tarafsızlığına yapılan çağrı, onu Arap Doğu'sundan izole etmek adına yapılmış olan çağrı anlamına gelir ve onun güvenliğini azaltır. Geleneksel olarak, Mısır her zaman kuzey doğu yönünden daha savunmasız olmuştur, Filistin ise, Mısır'ı kuzeyde güçlü imparatorlukların ilerlemesine karşı savunan bir arazi halindeydi. Kendi başına hiçbir zaman Mısır için tehlike oluşturmayan Suriye, işgalciler için bir köprübaşı durumundadır. Bu nedenle Suriye'yi tehdit eden herkes Mısır'ı da tehdit eder. Mısır'ın ulusal güvenliği için ana muharebeler, Suriye ve Filistin'de gerçekleşir. Bu Mısır'ın ana ve ilk savunma hattıdır.” Yazar, tüm Filistin topraklarını ele geçiren İsrail'in, Mısır'ın düşmanı olarak kaldığına ve güvenliğini tehdit ettiğine inanmaktadır.

Arap ülkelerinin işbirliğinin gerekli olduğunu düşünen Louis Awad'a göre her ülkenin kendi ulusal çıkarları vardır, ancak güvenlik kaygıları ortak olmalıdır. “Mısır'ın güvenliği, Arap ve Afrika ülkelerinin pozisyonuna bağlıdır. Bu kaçınılmazdır. Arap milliyetçiliği bir metafiziktir ancak Arap ülkelerinin siyasi işbirliği başka bir konudur.”²⁸⁹

Filistin, pan-Arap duygularının yoğunlaştığı odak noktasıydı. İsrail devletinin ortaya çıkışı, Arapların Birinci Arap-İsrail Savaşı'ndaki yenilgisi, İsrail'in bir Arap devletinin parçası olacak olan Filistin'in büyük bir bölümünü ele geçirmesi, kırgın ulusal onur gibi bütün bu faktörler anti-emperyalist bir temelde pan-Arap duygularının güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Pan-Arabizm, Mısır Devrimcileri tarafından ideolojilerinin önemli bir parçası olarak algılanmıştır.²⁹⁰ “Devrim Felsefesi”nde²⁹¹ bile, Cemal Abdül Nasır, Mısır'ın yerini “3 çember” içinde tanımlamıştır: Arap, Afrika ve Müslüman Dünyası. Bunlardan en önemlisi, Mısırlıların ortak tarih, din ve çıkarlarını birleştiren Arap dünyası olmuştur. Araplar, aynı sorunlarla karşı karşıya kalmış, ortak bir kadere sahip olan, farklı maskeler altında da olsa aynı düşmanları olan bir platforma aittirler. Bütün bunlar emperyalizm karşıtı bir temelde

ЭЛМ, 1986; (Mürsalov Ramiz Alibalaoglu, *Bağlantısızlar Harekatı Üyelerinin İdeolojik Yönleri (Arap ülkeleri örneğinde)* Bakü, Bilim Yayınevi, 1986).

²⁸⁹ Васильев Алексей Михайлович, с. 35-44; (Vasilyev Aleksey Mihayloviç, a.g.m., ss. 35-44).

²⁹⁰ Андрей Андреевич Громыко, Примаков Евгений Максимович (ред) Г. А. Насер: *Проблемы Египетской революции, (избранные речи и выступления)*, Москва: Международные отношения, 1979; (Andrey Andreyevich Gromiko; Evgeniy Maksimoviç Primakov (ed.) G. A. Naser: *Mısır Devrimi'nin Sorunları, (seçilen söylev ve demeçleri)*, Moskova: Uluslararası İlişkiler, 1979).

²⁹¹ Detaylı bilgi için: Гамаль Абд ан-Насер, *Фальсафат ас -саура (Философия революции)*, Каир, 1956. с. 91-92; (Gamal Abd Nasser, Phalsafat el-Saura (Devrim Felsefesi), Kahire, 1956. ss. 91-92).

Arap dünyasının birliğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Asıl, anti-emperyalizm Nasırcıların duruşunda pan-Arabizm'in özü olmuştur.²⁹²

1970'ler ve 1980'lerde pan-Arabizm ideolojisinde bir takım krizler belirmeye başladı. Bu nedenlerden biri, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde Mısır ve Suriye birleşmesinin başarısızlığıydı, bu ise iki ülkenin birliğinin uygulanmasındaki sosyo-ekonomik engellerin, liderlerinin politik iradesi olsa bile ne kadar büyük olduğunu göstermişti. 1967'de İsrail'e karşı savaşta Arap Birliğini milliyetçiliğe dayanarak canlandırmayı ve bağımsızlığı güçlendirmeyi hedefleyen ümitler savaş alanında yenilgiyle sonuçlanmıştır. Bağlantısızlar Hareketi yapısının giderek daha da derinleşen heterojenliği, katılımcılar arasındaki sistematik anlaşmazlıklar, belli bir problem etrafında birleşik bir pozisyon geliştirme zorluğu, Arap ülkelerinin liderlerinin ve halklarının görüşleri üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir. Antiemperyalizm temelinde mücadelenin yanı sıra, her şeyden önce, Arap devletleri arasında belirli sosyal hedeflere göre önemli farklılıklar mevcuttur. İç farklılaşma ve Araplar arası çatışmalar, Bağlantısızlar Hareketinin bütünlüğüne olumsuz bir şekilde yansımıştır.²⁹³

1960'ların sonunda, Arap radikal ilerici liderleri Arap Birliği'ni, doğrudan sosyalizm mücadelesiyle bağlantılı olarak görmeye başlamışlardır. Sık sık "Araplar için en önemli olan nedir – sosyalizm (ekonomik temelde) mi yoksa birlik (ideolojik temelde) mi?" gibi sorularla karşılaşmışlardır.²⁹⁴

Bağlantısızlar Hareketinin ve "Arap Birliğinin" ideologları ve taraftarları arasında iki yön takip ediliyordu. Birinci yönün temsilcileri bir ulusun oluşumunda ekonomik birliğin, belirleyici bir faktör olamayacağının altını çizmektedir. Onlara göre dini birlik, en temel birleştirici faktördür. Bu yönün temsilcileri, sosyalizm uğrunda mücadeleyi arka plana çekerek, Araplara karşı ilan edilmemiş savaşa başlayan emperyalizmin, Arapların sosyalist bakış açısına karşı değil, aslında "Arap Birliği" fikrine karşı mücadele ettiğini düşünüyorlardı. İkinci yönün temsilcileri ise aksine, Arap ülkelerinin eşit temelde birleşmeleri için - sosyalizmin inşasını temel koşul olarak görüyorlardı.

Bunlara rağmen, çeşitli Arap ülkelerini birleştirmek için yoğun çabalar, yalnızca 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar değil, sonrasında da yapıldı. 21

²⁹² Беляев Игорь Петрович, Примаков Евгений Максимович, *Египет: Время президента Насера*, Москва.: Мысль, 1981., ss. 282-295; (Igor Petroviç Belyaev, Evgeniy Maksimoviç Primakov, *Mısır: Cumhurbaşkanlığı Nasır Zamanı*, Moskova.: Fikir, 1981, ss. 282-295).

²⁹³ Мурсалов Рамиз Алибала оглы, *Идеологические аспекты политики неприсоединения(на примере арабских стран)*, Баку, Элм, 1986; (Mürsalov Ramiz Alibalaoglu, *Bağlantısızlar Hareketi Üyelerinin İdeolojik Yönleri (Arap ülkeleri örneğinde)* Bakü, Bilim Yayınevi, 1986).

²⁹⁴ Örneğin Yasin El Hafız "Dirasa tahliliya li-nizam, Abdel Nasser" -Cair. (Yasin Al Hafız, yalnızca egemen sınıfın görüşlerini yansıtan İslam tarihi kaynaklarının güvenilirliğini sorguluyordu) aktaran Mürsalov Ramiz Alibalaoglu, a.g.e., s 71).

Nisan 1956 yılında Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen arasında Askeri İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Aynı yıl Mısır, Suriye ve Ürdün arasında Askeri İşbirliği konusunda bir anlaşma daha imzalanmıştır. 14 Mart 1963'te Kahire'de Birleşik Arap Cumhuriyeti, Irak ve Suriye hükümet delegasyonlarının, 17 Nisan 1963'te Kahire Beyannamesini imzalanmasıyla sonuçlanan müzakereler başlamıştır. Bu Beyannameye göre, Suriye, Irak ve Birleşik Arap Cumhuriyetini birleştiren Federal Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin oluşturulması 5 ay içinde tamamlanması öngörülmüştür.²⁹⁵

Siyasi birleşme politikası ile paralel olarak, Arap ülkeleri temelinde ekonomik birliği sağlamak için yoğun girişimler yapılmıştır. 13 Ağustos 1964'te Kahire'de, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Irak, Suriye, Ürdün ve Kuveyt, Arap Ortak Pazarının oluşması konusunda Anlaşma imzaladılar. Arap dünyasında ekonomik işbirliği için çabalar, özellikle Batı Avrupa'da, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği kapalı ekonomik toplumlarının kurulmasından sonra özellikle yoğunlaşmıştır. 1976'dan sonra Mısır, Sudan, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkelerinin teslimiyetçi ve uzlaştırıcı pozisyonları, emperyalizm ve siyonizm'in lehine çalışıyor ve dolayısıyla Arap dünyasında gözle görülür bir bölünmeye ve bağlantısızlar hareketindeki farklılıkların derinleşmesine neden oluyordu. Buna cevaben, 1977'de Libya, Cezayir, FKÖ, Suriye ve Yemen Demokratik Cumhuriyeti'nden oluşan Ulusal Dayanıklılık ve Direniş Cephesi kurulmuştur.

1978'de Arap Birliği Araştırma Merkezi tarafından yürütülen 10 Arap ülkesinde yapılan kamuoyu araştırması, Arap birliğini sağlamak için her türlü yolu inceleme amacı ile başlatılmıştır. Anket sonuçları, Arap ülkelerindeki çeşitli sınıf, meslek ve yaştan temsilcilerin çoğunun görüşlerine göre Arap devletlerinin bir Federasyon çerçevesinde birleşmesinin 10 yıl içinde mümkün olabilirliğini göstermişti. Muhafazakar Arap rejimlerin Suriye ve Mısır'ı 1973'te desteklemeleri, kendi ahalisinin olumsuz tepkisine yol açma korkusundan kaynaklanıyordu. Bu destek, muhafazakar Arap ülkelerinde, egemen sınıfların kendi çıkarlarına da hizmet ediyordu, çünkü Arap-İsrail savaşı, petrol fiyatlarının yükseltilmesi için bir bahane olmuştur. İslami sloganları ön plana çıkaran Arap petrol monarşilerinin, özellikle Suudi Arabistan'ın yeni finansal gücü, Panarabizm arenasında gücün muhafazakârların lehine kaymasına neden olmuştur.²⁹⁶

1970 ve 1980'lerde ideolojik tutumlar, siyasal pragmatizmle arka plana itilmiştir. Artık Mısır ve Sudan'da "Nil Vadisi"nin birliği hakkında konuşulmaktadır. Ayrıca, "Panarabizm'in yaşayan kalbi" olarak kabul edilen Suriye'de, açık olmasa da, "Büyük Suriye" hedefini ima

²⁹⁵ Мурсалов Рамиз Алибала оглы, с. 74; (Mürsalov Ramiz Alibalaoglu, a.g.e. s. 74).

²⁹⁶ A.g.e. ss. 75-77.

eden görüşler doğuyordu. Çeşitli Arap milliyetçiliği türleri için birleştirici bir faktör olan “Filistin sorunu” bile Arapları giderek daha fazla ayırıyordu.²⁹⁷

Enver Sedat rejimi, Nasır'ın politik yönünden ayrılmakla aslında Batı'nın kendi rejimine önemli bir ekonomik yardım sağlayacağı gerçeği üzerine hesaplarını yapmıştı. Bununla ülkede yabancı yatırımcıların faaliyetlerini kolaylaştırmak için yüzün üzerinde yasa kabul etmişti. Yabancı sermaye, Kral Faruk tarafından kabul edilen yasalar uyarınca, ulusal sermayeye yönelik olanlar da dâhil, ekonomik hayatın hemen hemen tüm alanlarına erişim kazanmıştır. Yabancı sermaye, ülkenin çıkarlarıyla çelişen çeşitli gerekliliklerle şartlandırılmıştı.²⁹⁸

Mısır'daki iç durumun kötüleşmesi Washington yönetimini endişelendirmişti, çünkü Sedat rejiminin yıkılması, Ortadoğu'daki Amerikan pozisyonlarına ciddi bir darbe vuracaktı. Buna göre Amerikan diplomasisi, 4 Eylül 1975'te imzalanan sözde "Sinai Anlaşması"nın tamamlanma aşamalarını zorlamıştır. Arap ülkelerinde ve dünyada, bu anlaşma, Enver Sedat'ın Panarabizm cephesinden çekilmesi olarak kabul edilmiştir.²⁹⁹ Ardından, Amerika Birleşik Devletleri'nin inisiyatifiyle, üçlü James Earl Carter, Menachem Begin ve Enver Sedat toplantısı Camp David'de Eylül 1978'te yapılmıştır. Bu toplantıda, “Ortadoğu'da Barış Çerçevesi” ve “Mısır ile İsrail Arasında Barış Antlaşması Yapılması İçin Çerçeve” imzalanmıştır. Enver Sedat rejimine karşı iç muhalefetin genişlemesi, Mısır-İsrail anlaşması nedeniyle Arap dünyasında memnuniyetsizliğin artması ve ayrıca İran'da baş vermiş devrim Camp David'deki üçlü toplantıya katılanların “barış” anlaşmasını hızlı imzalamalarına (Mart 1979) neden olmuştur. Camp David anlaşmasının ardından, ABD'nin kapsamlı yardımına dayanan İsrail, açıkça saldırgan bir politika izlemeye başladı. 1980'de Kudüs “İsrail'in sonsuz bölünmez başkenti” olarak ilan edildi, Aralık 1981'de ise Knesset, İsrail'in yargı yetkisini 1967 saldırı sırasında Suriye'den ele geçirilen Golan Tepeleri'ne yayan bir yasayı kabul etti. 1982 baharında, İsrail basınında Lübnan'a karşı saldırının hazırlanmasına ilişkin haberler çıkmaya başladı.³⁰⁰

²⁹⁷ А.Князев, “Здание без фундамента” (по книге М.Х. Хейкала «Осень гнева»), журнал Мемо, Москва, Изд-во Правда: 1984, 100-107; (А. Князев, “Temelsiz Bir Bina” (М.Н. Heikal'in “Güz Güzergesi” kitabına göre)”, Мемо Dergisi-Moskova Pravda Yayınevi: 1984, 100-107).

²⁹⁸ Князев Александр Григорьевич, *Египет после Насера 1970-1981*, Изд-во Наука: Главная редакция восточной литературы, Москва, 1986, ss. 74-95; (Aleksandr Grigoryevič Knyazev, *Nasır'dan Sonra Mısır 1970-1981*, Bilim Yayınevi: Doğu Edebiyatı yayın kurulu, Moskova, 1986, ss. 74-95)

²⁹⁹ Куценков Анатолий Акимович, Чичеров, Александр Иванович, (ред), *Внешняя политика стран Ближнего и Среднего Востока*, Москва, Международные отношения, 1984, ss. 208-209; (Anatoliy Akimoviç Kutsenkov; Aleksandr Ivanoviç Chicherov (ed.), *Yakın ve Orta Doğu Ülkelerinin Dış Politikası*, Moskova, Uluslararası İlişkiler, 1984, ss. 208-209).

³⁰⁰ Куценков Анатолий Акимович, Чичеров, Александр Иванович, с. 240; (Anatoliy Akimoviç Kutsenkov; Aleksandr Ivanoviç Chicherov a.g.e., s. 240).

1970'lerin ortalarına kadar Lübnan'daki sosyal, ekonomik, siyasi, dini, ulusal, etnik ve diğer çelişkilerden oluşan karmaşık bir durumun yanı sıra, ülkenin iç işlerine ABD, NATO ve İsrail'in müdahale etmesi durumu, keskin bir alevlenmeye neden olmuştur. Onların müdahalelerini güçlendiren Mısır ve muhafazakar Arap rejimlerinin desteği olmuştur. Sina üzerine anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getiren Enver Sedat rejimi, pasif ve bekleme tutumunu benimsemiştir.³⁰¹

Kahire'deki Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) temsilcisi P. Dekey, 6 Ekim 1976'da, Mısır ekonomisini “düzeltmek” için bir dizi önlem önerdiği, Ekonomi Bakanı Zaki Şafei'ye gizli bir mesaj gönderdi. Bunların arasında ekmek, şeker, yakıt, kumaş gibi temel mallar için devlet sübvansiyonlarının azaltılması vardır. Bu teklifler, milyonlarca Mısırlının çıkarlarını etkiledi, ki bunlar teklif değil talepti. Bu taleplerin benimsenmesi, Ocak 1977'de “açlık ayaklanmaları” olarak bilinen güçlü halk ayaklanmasına neden oldu. Nasır mirasının, ekonomik alanında sökülmesi ülkenin sosyo-ekonomik yapısını olumsuz yönde etkiledi. “İnfitah” (açık kapılar) projelerinin büyük kısmı sanayi sektöründe değil, ticaret ve altyapı alanlarında yapıldığından, istihdam sorunları daha karmaşık hale geldi ve işçi sınıfının büyüme hızı düştü. Rejim, hızlı geri dönüşüm bahanesiyle, küçük ve orta ölçekli işletmelere özel yatırımların yapılmasını teşvik etti. Bütün bunlar Mısır toplumunun ekonomik gelişme düzeyini olumsuz etkiledi ve bu teşvikler aslında ülkenin dünya kapitalist ekonomisinin bağımlısı haline getirdi.³⁰²

Mısır'da tek bir fabrika bile inşa etmeyen ABD ile Mısır'ın yakınlaşmasını savunanların hesapları da doğru çıkmamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, yatırım yaptığı sermayeden yalnız % 50 ila % 100'ü arasında kar elde edeceğinden emin olduklarında yatırım yapmaktadır.³⁰³

1981'de Muhammed Enver Sedat'ın öldürülmesi aslında Mısır halkının onun siyasi yönüne bir tepkisi olmuştur. O zamandan itibaren Mısır yeni bir gelişme aşamasına girmiştir.

³⁰¹ Джория Али Мухамед, “Борьба Сирийской Арабской Республики против империалистического вмешательства в Ливане (середина 70-х - 80-х годов)”, Киевский ордена Ленина и ордена Октябрьской революции Государственный университет им.Т.Г. Шевченко, диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Киев-1988; автореферат; (Joria Ali Mohamed, “Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Lübnan'da Emperyalist Müdahaleye Karşı Mücadelesi (70'lerin ortaları - 80'ler)”, Kiev Lenin Düzeni ve Ekim Devrimi T.G. Shevchenko adına Devlet Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, Kiev 1988, özet kısmı)

³⁰² Герасимов, Олег Герасимович, Князев Александр Григорьевич, “Египет десять лет после Насера”, Новое в жизни,технике,науке,Сер. У политической карты мира, 1980, №10, Москва: Знание, с. 55-62; (Gerasimov Oleg Gerasimoviç, Aleksandr Grigoryeviç Knyazev, *Mısır, Nasır'dan on yıl sonra, Yenilik Hayatta, teknoloji, bilimde Dergisi*, Seri: Dünyanın siyasi haritasında,1980, №10, Moskova: Bilgi, ss. 55-62).

³⁰³ Куценков Анатолий Акимович, Чичеров, Александр Иванович, с. 207; (Anatoliy Akimoviç Kutsenkov; Aleksandr Ivanoviç Chicherov a.g.e., s. 207).

İktidara gelen Hüsnü Mübarek, ülkedeki iç politik durumu istikrara kavuşturma ve Mısır'ın ABD'den bağımsız olarak hareket etme kabiliyeti kazanma çabalarını ortaya koydu. Aynı zamanda iç siyasi yaşamın iyileştirilmesi için bazı adımlar atmış oldu; muhalefet ile temas kuruldu, Sedat döneminin bir dizi anti-demokratik yasası kaldırıldı, yolsuzlukla mücadele kampanyaları yürütüldü. Bu önlemlerin tutarsız ve genellikle tamamen gösterişli özelliğine rağmen, Mübarek kendi konumunu güçlendirdi, Mısır toplumundan belirli destek gördü. Bu da, Mısır'ın dış politikasını düzenlemeye başlamasına olanak sağladı. Mübarek'in iktidara gelmesi ile İsrail ile ilişkilerinde soğuk barış sağlandı.³⁰⁴

Mısır'ın ekonomi politikası birkaç aşamadan geçti. İlk aşamada (1952–1956), yeni iktidar ekonomik meselelerde eski, devrim öncesi kabinelerin liberal yönünden henüz imtina etmemiştir. İkinci aşama, (1956–1960) genellikle “Mısırlaşma” dönemi ve kamu sektörünün gelişmesi olarak nitelendirilmiştir. Üçüncü aşama, resmi olarak ilan edilen “sosyalist dönüşümler” dönemine denk gelmiş ve bu dönemde Nasır hükümeti, yabancı ve ardından Mısır özel mülkiyetini kamulaştırmak için geniş bir kampanya yürütmüştür. Geçiş adı verilebilen dördüncü aşamanın sınırları 1967 askeri yenilgisi ile belirlenebilmiştir. Beşinci dönem ise 1974-1989 yılları arasını kapsayan “infatih dönemi”dir. Bu dönem Mısırın ekonomik modeli, Türkiye’de 1970’lerde veya Tunus’da 1969’dan (“düstur sosyalizmini” reddetmesinden) sonra olan “karma ekonomi” gelişim modeline benzemektedir.³⁰⁵

İsrail - Arap savaşında 1973 yılı Arap devletlerinin birlikte hareket etmesinin bir nedeni de aslında sağcı Arap liderlerinin bir nevi, kendi ahalilerinin İsrail’i olası destekleme durumunda tepkisini çekmeme adına alınmış kararlar olduğunu göre biliriz. (Sonrası petrol fiyatlarının artması da zaten yine petrol ihraç eden ÇUŞ’lerin ve Batı petrol tekellerinin yararına olduğunu söylenebilir). Tüm Arap platformunda yaşayan Arapların birleşme isteği olsa bile, bu istek, sınırları daha yeni yapay çizilmiş devletlerde SSCB’ye göre ifade edersek “bencil bir milliyetçiliğe” ve bunun için gerekli bir takım adımlar atılsa da (BAC, ayrıca diğer ekonomik ve İslam çatısı altında birleşme çabaları), ABD’nin de aynı zamanda ikili ilişkilere

³⁰⁴Титоренко Владимир Ефимович “Влияние внутренних факторов на формирование внешнеполитической ориентации Египта при А.Садате и Х. Мубареке”, Институт Африки АН СССР, Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва -1988 г; (Titorenko Vladimir Efimovich “A. Sedat ve H. Mubarek idaresi altında Mısır'ın dış politika yöneliminin oluşumunda iç etkenlerin etkisi”, Afrika Araştırmaları Enstitüsü, SSCB Bilimler Akademisi, Akademik ünvan derecesi Tezi, Moskova, 1988, özet kısmı).

³⁰⁵ Видясова Мария Федоровна, М. III. Умеров, “Египет в последней трети XX века (опыт либерализации экономики и политической системы” , Институт изучения Израиля и Ближнего Востока , Московский Государственный университет стран Азии и Африки: ‘Асти-Издат’ Москва, 2002, с. 16-22; (Maria Fyodorovna Vidyasova, M. Ş. Umerov, “Yirminci Yüzyılın Son Otuz yılında Mısır (Ekonomi ve Siyasi Sistemin Serbestleşmesi Tecrübesi”, İsrail ve Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, Moskova Devlet Asya ve Afrika Üniversitesi: Asti-Izdat, Moskova, 2002, ss. 16-22).

yönelmesi bu bölgede Araplararası ilişkilerde “separatist” (bölücü) etki yaratmıştı (örneğin Mısır’ın “teslimiyetçi politikası”).

SSCB akademik literatürüne göre “milliyetçi ve bencil” devlet politikalarına yer verilmemeli, yani ideoloji gereği “tüm prolelerin” birleşmesi ve devlet sınırlarına bakılmaksızın kaynakların eşit ve gereğince paylaşımı ve bu yolda milliyetçi düşüncelere yol verilmemesi öngörülmekteydi ve buna göre de sosyalist ekonomik tarzda birleşme gereğinin altı çizilmekteydi. Din faktörüne yapılan baskıcı tavır ve sosyalizmin Arap devletleri tarafından 1970’lerin yarısından sonra din karşıtı algılanması, SSCB’nin Ortadoğu politikasında başarısızlığına yol açan faktörlerden biri olmuştu.

Sosyalist eğilimler Ortadoğu’da ilk etapta esasen Pan-Arap ideallere bağlı olmuştur. Bu da aslında hem SSCB’nin yararına hem de Araplararası birliğin sağlanmasına ön ayak olabilirdi. SSCB’nin Araplararası emperyalizmden kurtulan devletlere “eşit hak” tanımalarının bir örneği olarak BM’nin³⁰⁶ açılışında (1945) daha özgürlüğüne kavuşmayan (1946) Suriye’nin de orada kendi sömürüsü olan Fransa’yla bir masada oturmasını teşvik etmesi gösterilebilir.

³⁰⁶ Bkz detaylı: “Growth in United Nations membership, 1945-present”, <https://www.un.org/en/sections/member-states/growth-united-nations-membership-1945-present/index.html> (Erişim Tarihi:29.06.2019)

SONUÇ

Immanuel Wallerstein'e göre³⁰⁷, 1917'den itibaren eski sömürgelerin gelişmesinde iki modelin aktif bir rekabet başlamıştır. Batı modeli Wilson'un fikirlerine, Sovyet modeli ise Lenin'in çalışmalarına dayanmaktadır. Her iki modelde de benzerlikler mevcuttu, çünkü her ikisi de yeni ülkelere kendi kaderini tayin etme ve kalkınmaları için imkanlar sağlıyordu. Ancak bu modeller amaçları anlamında farklılık göstermektedir. Batı modeli, piyasa ekonomisine ve liberal demokrasiyi hedefliyor, Sovyet modeli ise, kapitalist olmayan bir gelişme yolu ile sosyalist bir toplum kurmaya odaklanıyordu³⁰⁸. Tez çalışması işte bu Soğuk Savaş dönemi sosyalist yönü tercih eden ülkelerle ilişkilerin analizine tabi tutulmuştur, bu zeminde de Sovyet'in sert güce dayalı olmayan hegemonik etkisini sözü geçen bölgelerde açıklamıştır. Bu açıklamaları güçlendirme adına bu ülkelerle ABD önderliğinde Batı'nın da politikaları karşılaştırılmıştır. Ayrıca, Nye'in da belirttiği gibi, ABD'nin hegemonyasından bahsedenler, 1945'ten sonra Sovyetler Birliği'nin kırk yıldan fazladır Amerikan askeri gücünü dengelediğini gözden kaçırmaktadırlar. ABD kıyaslanamaz ekonomik güce sahip olmasına rağmen, Sovyetler Birliği bu gücün siyasi ve askeri manevra alanını sınırlandırmıştır. ABD'nin iddia edilen hegemonya dönemi esasen küresel bir düzen değildi. Genellikle Amerika ve Batı Avrupa'da bulunan ve benzer zihniyete sahip olan bir grup ülkenin oluşturduğu bir topluluktur. Bu grup, dünyanın yarısından daha az bir kısmını teşkil ediyordu. Çin, Hindistan, Endonezya ve Sovyet bloğu ülkeleri gibi önemli ülkeler üzerindeki etkisi her zaman da hoşgörülü değildi. Bu bağlamda ABD'nin dünyadaki pozisyonunu bir "yarı hegemonya" şeklinde adlandırmak doğru olacaktır³⁰⁹.

SSCB'nin gelişmekte olan bu ülkelerle olan çok yönlü işbirliği, Batı ülkelerinin öne sürdüğü ekonomik itaat sisteminin aksine ilişkilerinden temelde farklıydı. Bu ilişkiler, özgürlüklerine kavuşmuş ülkelerin ekonomilerinde devlet sektörünün kurulmasına ve

³⁰⁷ Bkz: Wallerstein J. The Cold War and Third World: The Good Old Days? / Fernand Braudel Center for the Study of Economies, Historical Systems and Civilization. Binghamton. N. Y., 1990.

³⁰⁸ Ланцов Сергей Алексеевич, Ланцова Ирина Сергеевна, "Внешнеполитическая программа Октябрьской революции: Истоки и результаты" Вестник РУДН. Серия: Международные отношения, 2017 Vol. 17 No. 2, 233—245; (Sergey Alekseyevich Lantsov, İrina Sergeyevna Lantsova, "Ekim Devrimi Dış Politika Programı: Kaynaklar ve Sonuçlar" RUDN Bülteni. Seri: Uluslararası İlişkiler, 2017 Vol. 17 No. 2, 233-245).

³⁰⁹ Joseph S. Nye "American Hegemony or American Primacy?", Project Syndicate: Mar 9, 2015 <https://www.project-syndicate.org/commentary/american-hegemony-military-superiority-by-joseph-s--nye-2015-03?barrier=accesspaylog> , (Erişim Tarihi:24.02.19).

pekiştirilmesine katkıda bulunuyor, ekonominin tek taraflı gelişiminin üstesinden gelerek karşılıklı yarar sağlıyordu³¹⁰.

Soğuk Savaş sürecinde bu ilişkilere bir örnek SSCB-Bağılantısızlar ilişkileridir. SSCB, Bağılantısızların barış ve uluslararası işbirliği politikasını güçlendirmede jeopolitik bir müttefikiydi. Batı ve önderliğini yapan ABD ise SSCB'yi çevrelemek, sosyalizmin yayılmasını ve Baas ile Bağılantısızlık hareketlerini engellemek, uluslararası kapitalizmi genişletmek ve geliştirmek gibi politikalar yürütmüştür³¹¹. Tez konusunu teşkil eden ülkelerin de bağılantısızlar grubu üyesi olarak hiçbir askeri paktta yer almamaları doğal olarak SSCB'nin Ortadoğu, Afrika ve Asya'daki hegemonik gücünün bir göstergesi olmuştur.

Buna karşılık, BM'nin ırkçılığın ortadan kaldırılması faaliyetlerine Sovyetler Birliği büyük önem vermiş ve bu faaliyetlere aktif bir şekilde katılmıştır. BM Genel Kurulu'nun, 14 Aralık 1960 tarihli ve 1514 sayılı³¹² sömürge ülkeleri ve halklarına bağımsızlık verilmesi konusundaki tarihi beyanı aslında SSCB'nin girişimiyle kabul edilmiştir. Ayrıca yine Sovyetler Birliği'nin teklifi üzerine 1971 yılı ırk ayrımcılığına ve apartheid'a karşı uluslararası mücadele yılı olarak kabul edilmiştir.³¹³ Bu çerçevede, SSCB'nin kuruluşu ve oluşumuna katkıda bulunan 1917 Ekim Devrimi'ne ideolojik olarak özel bir önem vermek gerekmektedir, çünkü Rusya'daki Devrimden önce, üyeleri arasındaki ilişkilerde gerçek eşitliği, özgürlüğü, adaleti, kardeşliği, insanlık için mutluluk sağlamayı amaçlayan tüm doktrinler ve teoriler genellikle ütopyadan başka bir şey olmamıştır.³¹⁴

Hem ideolojik hem de jeopolitik faktörlerden kaynaklanan dış politikasının çelişkilerine rağmen SSCB, halkların kendi kaderini tayin etme, eşit haklar ve barış içinde bir arada yaşama ilkelerini ve dekolonizasyon sürecini desteklemeye her zaman hazır olmuştur. Bu ilkelerin uygulanmasında SSCB'nin dış politika faaliyetlerinin sonucunda elde edilen başarılar, “yumuşak güç” ve dünya siyasetinde SSCB'nin hegemonya kaynaklarından bir tanesi olarak kabul edilebilir. SSCB tipi hegemonyayı daha da detaylandırırsak eğer, Soğuk

³¹⁰ Нгуен Кхань Тоан, с. 127; (Nguyen Khan Toan, a.g.e. s. 127).

³¹¹ Caner Sancaktar, *Bilge Strateji*, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası’na Marksist Yaklaşım”, Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011, ss. 25-98, s. 76.

³¹² Bkz: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement> , (Erişim Tarihi:22.07.2019)

³¹³ Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, с. 97-133; (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy a.g.e. ss. 97-133)

³¹⁴ Нгуен Кхань Тоан, *Великий Октябрь и Вьетнам*, (пер. с вьетнамского Д.В. Летягина, А.И.Петрова), Изд-во,Наука, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1979, ss. 10-11; (Nguyen Khan Toan, *Büyük Ekim ve Vietnam*, (Vietnamca'dan tercüme D.V. Letyagin, A.I. Petrov), Bilim Yayınevi, Doğu edebiyatının ana yayın kurulu, Moskova, 1979, ss. 10-11).

Savaş döneminde SSCB'nin Orta Doğu ve Asya'da bağımsızlıklarına kavuşan sosyalist ülkelerle ikili ilişkilerden çıkan sonucu şöyle özetleyebiliriz:

- SSCB bu ülkelere güvenlik açısından destek sağlamıştır. Bu desteğini silah tedariki, askeri anlaşmalar ve bilimsel-teknik yardımla yapmıştır. Dolayısıyla bu ülkeler SSCB'yi bir koruyucu olarak görmüşlerdir.
- Bu ülkelerde SSCB'nin ideolojisi etki yaratmış ve bu ülkeler sosyalist ülkeler olarak SSCB yörüngesinde olan ülkeler kampında yer almışlardır.
- SSCB'nin bu ülkelerde -ideoloji hariç- kültürel etkisi zamanla oluşmuştur.
- SSCB, I Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını kazanmış üçüncü dünya ülkelerinde ikili ilişkilerde batının eski sömürge yöntemlerine kıyasla ekonomik ve hammadde kaynağı olarak değil daha çok ideolojik gerekçelerle desteğin verilmesine önem veriyordu. Söz konusu destek bu ülkelerde özellikle teknik alt yapının geliştirilmesinde kendini göstermiştir.

Yukarıda Soğuk Savaş döneminde SSCB ile ilişkileri çerçevesinde genel olarak incelenen ülkelerin siyasetlerini gözden geçirdiğimizde, iki dönem görmekteyiz. İlk dönem, Soğuk Savaş'ın başından 1970'lerin ortasına, yani dekolonizasyon döneminin sonuna kadar; ikincisi, 1970'li yılların sonundan SSCB'nin çöküşüne kadar olan dönemdir. İlk aşama, anti-empyrializm politikası ve SSCB'nin kurtuluş söylemlerine dayanan rolü, ayrıca sosyalist fikirlerin uluslararası arenadaki artan rolü ile nitelendirilebilir. Tüm bunlar, Orta Doğu ve Güney Doğu ve Doğu Asya'da şiddet içermeyen zeminde SSCB hegemonyası kavramına dâhil edilebilir. İkinci aşama, SSCB'nin sosyalist fikirlerinin değersizleşmesi ve Batı değerlerinin yükselişidir, ki burada propaganda ile bilgi savaşlarının rolü inkar edilemez kadar büyük olmuştur. Gramsci'ye göre ifade etmek gerekirse, Batı değerlerinin kazanması, SSCB'nin “kültürel çekirdeğine” etki edilerek, “hegemonyasına” karşı “kontr-hegemonya”nın konumlandırılması ile baş vermiştir³¹⁵. Bu sebeple, çalışmada 1950-1975 ve 1975-1990 şeklinde bir periyodikleştirmeye ihtiyaç duyulmuştur ki³¹⁶, SSCB'nin bu bölgelerde oluşturduğu hegemonyasını 1975'ten itibaren ABD “dengeli” ve her ülkeye “eşit uzaklık” giden stratejileri ile ele almaya başlamıştı. Özel olarak altını çizmemiz gereken olaylar

³¹⁵ Detaylı bilgi için ilk bölümdeki “Gramsci ve Hegemonya”ya bakınız.

³¹⁶ Böyle net bir kronolojik çerçeve tartışmalı yorumlara neden olabilir, fakat tez konusu gereği küresel çapta Soğuk Savaş mantığındaki değişikliklerden dolayı, SSCB hegemonyasının yükselişi ve düşüşünü betimlemek amacıyla gerek duyulmuştur. Bunlar esasen SSCB ve sosyalist değerlerin yükselişi, Vietnam savaşının bitişi, Angola, Etiyopya olaylarının ve “Yumuşama”nın da getirdiği başarıların ardından yaşanan Mısır'ı SSCB'nin kaybetmesi, 1977'de SSCB'nin Doğu Avrupa'da yeni bir orta menzilli füze sistemi yerleştirerek yeni silahlanma yarışının önünü açması ve silahlanma yükü altına girerek bu sefer de ekonomik ilişkilerde rakibinden geride kalması, 1979'da Afganistan'a SSCB'nin girmesi, aynı yılda iki sosyalist ülke olan Vietnam ve Çin'in kısa da olsa savaş yaşamaları vd. olaylar neticesinde böyle bir periyodikleştirmeye ihtiyaç duyulmuştur. Esasen Başkan Ronald Reagan dönemi SSCB'nin prestij kaybının ve dahası yumuşak güç ve buna bağlı hegemonya kaybının dış nedenlerinden bazılarıdır.

1972’de ABD’nin Çin’le yakınlaşması ve 1973’ten itibaren Ortadoğu’da Mısır üzerinde etki kurmasıdır. ABD bu iki örnekte SSCB’nin jeopolitik ve ideolojik hegemonyasında çatlaklara sebep olmuştur.

Buna göre belki de SSCB’nin tarihsel olarak bir görevi vardı ve bu görev SSCB’nin bir dengeleyici rol üstlenmesiyle yerine getirilmiş oldu ve çöküşüyle de sona erdi. SSCB’nin Soğuk Savaş dönemi jeopolitik mücadelesi yaklaşık 30 yıl sürmüştü (1955-1985). SSCB’nin çöküşü ile özellikle Ortadoğu’da ABD’nin “hegemonyası”³¹⁷ da tek kutuplu dünya düzeni çerçevesinde yaklaşık 30 senedir devam etmişti. Yani SSCB Soğuk Savaş Döneminde bir nevi dengeleyici bir güç rolü üstleniyordu, ancak bugün bu güç dengesi mevcut değildir.

Bugün söylenebilir ki, sosyalist sistem varlığı boyunca kapitalizmin birçok kurumsal ilkesini ve mekanizmasını ödünç aldı ve “asimile etti”. Aynı zamanda kapitalist ülkeler de sosyalizmin ilkeleri ve kurumsal “keşiflerini” ödünç aldılar. Sonuç olarak, sosyalizm ve kapitalizm kategorileri “aşınmış” ve tanımları artık eskisi kadar keskin değildir. Hem teorik hem de pratik uygulamalar, sosyalizm ve kapitalizmin yakınlaşma sürecinin devam edeceğini vurgulamış ve bundan ötürü Nobel ödülü almış John Kenneth Galbraith gibi bir ekonomistin de fikirlerinin altını çizmeliyiz³¹⁸. Bugün kapitalizm sisteminin de aslında sendikalar ya da “devlet tarafından kontrol” gibi “sosyal amortisörlerin” meydana gelmesine neden olan “sosyalist düşüncelerden” dolayı değişime maruz kaldığı söylenebilir³¹⁹.

³¹⁷ Burada kastedilen 1990’lardan itibaren ABD’nin Orta Doğu’daki hegemonya anlayışı genellikle güce dayalı hegemonyadır. ABD’nin “insan hakları”, “demokrasi”, “özgürlük” gibi anlayışları için çabaları daha adil ve istikrarlı gelişmiş özgür bir yaşam için tasarlanmış olsa da (ki bu da tartışılır bir konudur), uygulamada ters bir görünüm yaratmıştır. Burada Soğuk Savaşın son dönemlerinde SSCB’nin yaptığı hataların ABD tarafından tekrarlaması durumunu görüyoruz. Yerli halkların kendine has ve özgü yaşam tarzlarını bir küresel çatı altında birleştirme hatası. Yani, “zorla” “güzelliğin” kurulması hatası gibidir.

³¹⁸ Serbest rekabetin sonu ve Batılı ile sosyalist ekonomi sistemlerinin birbirine yaklaşmaları anlamına gelmesini The New Industrial State (Yeni Endüstri Devleti) adlı kitabında açıklamış, ayrıca, çevreye zararlı sonuçlarıyla önü alınmayan ekonomik büyümeyi ve tekel oluşumuna ilişkin eleştirilerini de dile getirmiştir.

³¹⁹ Волконский Виктор Александрович, “Будущее – за идеологией многополярного мира”, Журнал :Экономические стратегии, 2015, №4, 5-6; (Volkonskiy Viktor Aleksandroviç, “Gelecek - Çok Kutuplu Bir Dünya İdeolojisinin Arkasında”, *Ekonomik Stratejiler dergisi*, 2015, Sayı 4, 5-6).

KAYNAKÇA

Громыко Андрей Андреевич, *Внешняя Политика Советского Союза*, Москва, Из-во Политической литературы 1985; (Andrey Andeyeviç Gromyko (1985). *Sovyetler Birliği Dış Politikası*, Moskova: Siyasal Edebiyat Yayınevi).

Сталин Иосиф Виссарионович, *К вопросам ленинизма*, Сочинения., Т. 8. , М.: ОГИЗ; Государственное изд-во политической литературы, 1948; (İosif Vissarionoviç Stalin (1948). *Leninizmin sorunlar üzerine*, Moskova: OGİZ Devlet Siyasi Edebiyat Yayınevi).

Vladimir İlyiç Lenin (2009). *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (Çev. Cemal Sureyya),Sol yayınları.

Горбачёв Михаил Сергеевич, *Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира*, М.: Издательство политической литературы, 1987; (Mihail Sergeyeviç Gorbaçov (1987). *Perestroyka, ülkemiz ve tüm dünya için yeni düşünce*, Moskova: Siyasal Edebiyat Yayınları).

Филипп Моро-Дефарж, *Введение в геополитику* М.: Конкорд, 1996; (Moreau Filip Defarge (1996). *Jeopolitik'e Giriş*, M.: Concord).

Исаев Борис Акимович, *Геополитика*, СПб; Питер: 2006; (Boris Akimoviç Isaev (2006). *Jeopolitik*, Peter: St. Petersburg).

Soner Polat (2016). *Türkiye İçin Jeopolitik Rota*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Шубин Сергей Иванович, *Геополитика Учебное пособие*, Архангельск: Поморский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2008; (Şubin Sergey Ivanoviç (2008). *Jeopolitik*, Arkhangelsk: M.V. Lomonosov adına Pomor Devlet Üniversitesi).

Подберезкин Алексей Иванович; Александров Михаил Владимирович, *Стратегическое прогнозирование международных отношений*, Издательство

МГИМО–Университет, 2016; (Aleksey Ivanoviç Podberezkin; Mihail Vladimiroviç Aleksandrov (2016). *Uluslararası İlişkilerin Stratejik Tahmini*, MGIMO yayınevi).

Ги Дебор, *Общество спектакля*, (Пер. с фр.) Перевод С. Офертаса и М. Якубович, М.: Издательство “Логос”, 1999; (Türkçe çevirisi için : Guy Debord (1996). *Gösteri Toplumu*, (Çev. Okşan Taşkent, Ayşen Ekmekçi, Ayrıntı Yayınları).

Кокорин Александр Алексеевич, *Идеология*, Хрестоматийные заметки, М.: Изд-во МГОУ, 2007; (Aleksandr Alekseyeviç Kokorin (2007). *İdeoloji*, Ders Notları, M: MGOU yayınevi).

Ежи Шацкий, *История социологической мысли*, Том 1 (Пер. с польск. Барзова Е., Васильев А., Вертячих Н., Мурадян Г., Уразбекова А., Федорова В., Чехова О.), М.: Новое литературное обозрение, 2018; (Eji Shatskiy (2018). *Sosyolojik Düşüncenin Tarihi*, Cilt 1 (Lehçe'den tercüme Barzova E., Vasilyev A., Vertyachich N., Muradyan G., Urazbekova A., Fedorova V., Çehova O.) M.: Yeni Edebi İnceleme).

Милован Джилас, *Новый класс*, Изд-во Фредерик А. Прегер, (пер) Нью-Йорк-1961, (Milovan Djilas (1961). *Yeni Sınıf*, New York: Frederick Preger Yayınevi).

Кара-Мурза Сергей Георгиевич, *Манипуляция сознанием*, М.: Изд-во: Эксмо, 2005; (Sergey Georgiyeviç Kara-Murza (2005). *Bilincin manipülasyonu*, M.: Yayınevi: Eksmo).

Цветкова Наталья Александровна, *Культурный империализм: международная образовательная политика США в годы “холодной войны”*, СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2006; (Natalya Aleksandrovna Tsvetkova (2006). *Kültürel emperyalizm: Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin uluslararası eğitim politikası*, SPb.: St. Petersburg Üniversitesi yayınları).

Кива Алексей Васильевич, Г.А. Воскресенский, *СССР и освободившиеся страны по пути укрепления отношений и сотрудничества*, Изд-во Знание, Москва, 1987; (; Aleksey Vasilyeviç Kiva; G. A. Voskresenskiy (1987). *SSCB ve kurtulmuş ülkeler arasındaki ilişkileri ve işbirliğini güçlendirme yolunda*, Moskova: Bilgi Yayınları).

Николай Иванович Лебедев, Николай Михайлович Никольский, *Внешняя политика Советского Союза актуальные проблемы*. Из-во Международные отношения, Москва, 1976, (Nikolay İvanoviç Lebedev; Nikolay Mihayloviç Nikolskiy (1976). *Sovyetler Birliği Dış Politikası: Güncel Sorunlar*, Moskova: Uluslararası İlişkiler Yayınevi).

Белошапка Наталья Владимировна, *Государство и культура в СССР: от Хрущева до Горбачева*, Ижевск: Издательский дом Удмуртский университет, 2012; (Natalya Vladimirovna Beloşapka (2012). *SSCB'de devlet ve kültür: Kruşçev'den Gorbaçov'a*, İzhevsk: Udmurt Üniversitesi Yayınevi).

Ирхин Юрий Васильевич, Валентин Евгеньевич Сауляк, *Некапиталистическое развитие: теория, опыт, современность*, Москва: Политиздат, 1988; (Yuriy Vasilyeviç İrhin, Valentin Evgenyeviç Saulyak (1988). *Kapitalist olmayan yoldan gelişme: teori, deneyim, modernite*, Moskova: Politizdat).

Кашлев Юрий Борисович, *Идеологическая борьба или психологическая война?*, Москва, Политиздат, 1986; (Yuriy Borisoviç Kaşlev (1986). *İdeolojik mücadele yoksa psikolojik savaş?*, Moskova: Politizdat).

Николай Дмитриевич Косухин, *Освободившиеся страны: актуальные проблемы идеологической борьбы*, Москва, Политиздат:1985; (Nikolay Dmitriyeviç Kosuhin (1985). *Özgürleşmiş ülkeler: ideolojik mücadelenin güncel sorunları*, Moskova: Politizdat).

Нгуен Кхань Тоан, *Великий Октябрь и Вьетнам*, (пер. с вьетнамского Д.В. Летягина, А.И.Петрова), Изд-во : Наука, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1979; (Nguyen Khan Toan(1979). *Büyük Ekim ve Vietnam*, (Vietnamca'dan tercüme D.V. Letyagin, A.I. Petrov), Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu edebiyatının ana yayın kurulu).

Charles A. Kupchan. (2003). *The End of American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*, New York: Random House Inc.

Charles A. Kupchan. (2012). *No One's World. The West, The Rising Rest, and The Coming Global Turn*. New York, Oxford University Press.

John G. Ikenberry (ed.) (2012). *Liberal Leviathan. The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Александр Дугин, *Теория Многополярного Мира. Плюриверсум*, Учебное пособие для вузов, М.: Академический проект, 2015; (Aleksandr G. Dugin (2015). *Çok Kutupluluk Teorisi. Pluriversum*, Üniversiteler için ders kitabı, M.: Akademik proje).

Иван Иванович Коваленко, *Советский Союз в борьбе за мир и коллективную безопасность в Азии*, Из-во «Наука», Главная редакция восточной литературы: Москва,1976; (İvan İvanoviç Kovalenko (1976). *Asya'da barış ve kolektif güvenlik mücadelesinde Sovyetler Birliği*, Moskova: Nauka Kitabevi, Doğu edebiyatının ana yayın kurulu).

Орлов Александр Семёнович, *Тайная битва сверхдержав*, М.: Вече, 2000); (Orlov Alexander Semenoviç, *Süper Güçlerin Gizli Savaşı*, M: Veche, 2000).

Данилов Владимир Иванович, Капица Михаил Степанович (ред), *Международные отношения в Южной, Юго-восточной Азии и на Дальнем Востоке (1955-*

1965), Изд-во Наука: главная редакция Восточной литературы Москва, 1978; (Vladimir Ivanoviç Danilov, Mihail Stepanoviç Kapitsa (1978). *Güney ve Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu'da Uluslararası İlişkiler (1955-1965)*, Moskova: Bilim Yayınları: Doğu Edebiyatı yayın kurulu).

Ливень, Валентина Андреевна, *Война во Вьетнаме и внутривнутриполитическая борьба в США*, Изд-во: Наукова Думка, Киев, 1972; (Valentina Andreyevna Liven (1972). *Vietnam Savaşı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde iç siyasi mücadele*, Kiev: Naukova Dumka Yayınevi).

Darren J. Sagar (1991). *Major Political Events in Indochina, 1945–1990*, Oxford, N. Y. : Facts on File.

Георгий Николаевич Реутов, *Коллективная безопасность в юго-восточной Азии и стратегия США*, Изд. Знание, 1975; (Georgiy Nikolayeviç Reutov (1975). *Güneydoğu Asya'da Toplu Güvenlik ve ABD Stratejisi*, Bilgi Yayınevi).

Александр Валентинович Ковалев, *Политика США и Японии на Корейском полуострове*, М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1990; (Aleksandr Valentinoviç Kovalev (1990). *Kore Yarımadası'nda ABD ve Japon politikaları*, M: Bilim, Doğu Edebiyatı yayın kurulu).

Виктор Михайлович Мазуров, *Южная Корея и США, (1950-1970)*, Москва, Наука, 1971; (Viktor Mihailoviç Mazurov (1971). *Güney Kore ve Amerika Birleşik Devletleri, (1950-1970)*, Moskova: Bilim yayınevi).

Игорь Степанович Казакевич, Галина Давыдовна Тягай, (ред) *История Кореи в буржуазной историографии*, Изд-во: Наука, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1976; (Igor Stepanoviç Kazakeviç, Galina Davidovna Tyagay,

(ed.) (1976). *Burjuva Tarih yazımında Kore Tarihi*, Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu edebiyatı yayın kurulu)

Владимир Иванович Киселев, *СССР и Арабский Восток*, М., Изд-во: Знание, 1971; (Vladimir Ivanovich Kiselev (1971). *SSCB ve Arap Şark'ı* , М., Bilim Yayınevi).

Евгений Александрович Лебедев (ред), *Великий октябрь и актуальные проблемы арабского мира*, Издательство Наука: главная редакция Восточной литературы, Москва, 1979; (Yevgeniy Aleksandroviç Lebedev (ed.) (1979). *Büyük Ekim ve Arap dünyasının gerçek sorunları*, Moskova: Bilim Yayınları: Doğu edebiyatı yayın kurulu).

Валериан Александрович Зорин (ред), *Внешняя политика СССР на новом этапе*, Издательство политической литературы: Москва, 1964; (Valerian Aleksandrovich Zorin (ed) (1964). *Yeni Dönemde SSCB'nin Dış Politikası*, Moskova: Siyasal Edebiyat Yayınevi).

Киселев, Владимир Иванович, *Арабский мир: о некоторых проблемах внутреннего и международного положения арабских стран*, Издательство Знание: Москва, 1964; (Vladimir Ivanoviç Kiselev (1964). *Arap Dünyası Arap ülkelerinin iç ve dış durumunun bazı sorunları hakkında*, Moskova: Bilgi Yayınevi).

Олег Герасимов, *Сумерки Каира*, Изд-во Советская Россия, Москва, 1980; (Oleg Gerasimov (1980). *Kahire'nin Alacakaranlığı*, Moskova: Sovyet Rusyası Yayınevi).

Барышев Александр Петрович, *СССР в борьбе за справедливое ближневосточное урегулирование*, Изд-во Знание, Москва 1985; (Aleksandr Barışev Petroviç(1985). *Adil bir Ortadoğu yerleşimi mücadelesinde SSCB*, Moskova: Bilgi Yayınevi, 1985).

Ростислав Васильевич Борисов , *США: Ближневосточная политика в 70-е годы*, Из-во “Наука”, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1982; (Rostislav Vasilyeviç Borisov (1982). *ABD'nin 70'lerde Orta Doğu Politikası*, Moskova: Nauka Yayınevi, Doğu edebiyatı yayın kurulu).

Юрий Васильевич Ванин (ред), *СССР и Корея*, главная редакция восточной литературы, Москва, 1988; (Yuriy Vasilyeviç Vanin (ed), *SSCB ve Kore*, Moskova:Doğu Edebiyatı yayın kurulu, 1988).

Бободжан Гафурович Гафуров, Юрий Васильевич Ванин (ред.), *История Кореи, (с древнейших времен до наших дней)*, Том II, Из-во: Наука, главная редакция восточной литературы,Москва 1974; (Gafurov Bododjan Gafuroviç; Vanin Yuriy Vasilyeviç (ed.) (1974). *Kore Tarihi, (eski çağlardan günümüze)*, Cilt II, Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu Edebiyatı yayın kurulu).

Евгений Александрович Коновалов (ред), *Корейская народно-демократическая республика*, Издательство: “Наука”, Москва; (Evgeniy Aleksandroviç Konovalov (1975). *Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti*, Moskova: Nauka Yayınevi).

Валерий Иосович Денисов, *Корейская проблема: пути урегулирования 70-80-е годы*, Москва: Международные отношения, 1988; (Valeriy Iosifoviç Denisov (1988). *Kore sorunu: 70 - 80'lerde çözüm yolları*, Moskova: Uluslararası İlişkiler).

Маринов, Всеволод Александрович, Анатолий Васильевич Торкунов, *Южная Корея - база империализма на Дальнем Востоке*, Изд-во: Международные отношения, Москва, 1979; (Vsevolod Aleksandroviç Marinov; Anatoliy Vasilyeviç Torkunov (1979). *Güney Kore - Uzak Doğu'da Emperyalizmin Temeli olarak*, Moskova: Uluslararası İlişkiler Yayınevi).

Грация Павловна Колыхалова, А.И. Петров (ред.), *Внешняя политика стран Азии*, изд-во: Международные отношения, Москва, 1983; (Grasiya Pavlovna Kolikhalova, A.I. Petrov (ed.) (1983). *Asya Ülkeleri'nin Dış Politikası*, Moskova: Uluslararası İlişkiler yayınevi).

Глазунов Евгений Павлович (ред), *Боевой Авангард Вьетнамского народа*, (пер. Афонин С.Н., Воронин А.С., Хамидулин Р.Л.), Политиздат, Москва, 1981; (Glazunov Evgeniy Pavloviç (ed.), *Vietnam halkının Mücadele Avangardı*, (çev) (1981). Moskova: Politizdat).

Исаев Михаил Петрович, Чернышев А.С., *История советско-вьетнамских отношений, 1917–1985*. М.: международные отношения, 1986; (Mikhail Petrovich Isaev; Çernişev A.S. (1986). *Sovyet-Vietnam ilişkilerinin Tarihi, 1917-1985*. M: Uluslararası İlişkiler)

Алексей Демосфенович Богатуров, *Великие державы на Тихом океане: История и теория международных отношений в Восточной Азии после второй мировой войны (1945–1995)*, М: КонвертМОНФ, 1997; (Aleksey Demosfenoviç Bogaturov, *Pasifik'teki Büyük Güçler: İkinci Dünya Savaşı Sonrası Doğu Asya'da Uluslararası İlişkiler Tarihi ve Teorisi (1945-1995)*, M: KonvertMONF, 1997).

Исаев Михаил Петрович, Пивоваров Я.Н., *Внешняя политика Социалистической Республики Вьетнам*, М., Наука, 1983; (Mikhail Petrovich Isaev; Y.N. Pivovarov (1983). *Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti Dış Politikası*, M., Bilim yayınevi).

Нгуен Кхань Тоан, Г.К.Широков, И.С. Казакевич (ред кол), *Рабочий класс Вьетнама в национально- освободительной и социалистической революциях*, Изд-во: Наука, главная редакция восточной литературы, Москва, 1982; (Nguyen Khan Toan, G.K. Shirokov, I.S. Kazakevich. (ed)(1982), *Ulusal Kurtuluş ve Sosyalist Devrimlerde Vietnam İşçi Sınıfı*, Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu edebiyatı yayın kurulu).

Мхитарян Сурен Артемович (ред), *Новейшая история Вьетнама*, Изд-во: Наука, главная редакция восточной литературы, Москва, 1984; (Suren Artemoviç Mkhitaryan (ed.), *Vietnam'ın Yeni Tarihi*, Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu edebiyatı yayın kurulu).

Глазунов Евгений Павлович, Михаил Петрович Исаев, *Страны Индокитая: Путь борьбы и свершений*, Изд-во: Мысль, Москва, 1984 (Evgeniy Pavloviç Glazunov; Mihail Petroviç Isaev (1984). *Hindiçin Ülkeleri: Mücadele ve Başarı Yolları*, Moskova: Düşünce Yayınevi).

Михаил Петрович Исаев, *Внешняя политика стран Индокитая*, Москва: Наука главная редакция восточной литературы, 1989; (Mihail Petroviç Isaev (1989). *Hindiçin Ülkeleri Dış politikası*, Doğu edebiyatı yayın kurulu, Moskova: Bilim yayınevi).

Бицадзе Андрей Андреевич, *Агрессия США во Вьетнаме и Американская буржуазная пресса*, Москва.: Наука главная редакция восточной литературы, 1988; (Andrey Andreyeviç Bitsadze (1988). *ABD'nin Vietnam'a saldırması ve Amerikan burjuva basını*, Moskova: Bilim yayınevi, Doğu edebiyatı yayın kurulu).

Николай Новиков, *Воспоминания дипломата: Записки о 1938–1947 годах*. М.: Политиздат, 1989; (Novikov Nikolay (1989). *Bir Diplomatın Anıları: 1938–1947'ye İlişkin Notlar*. M: Politizdat)

Филоник Александр Оскарович, Б.Г. Сейранян (ред), *Страны Ближнего Востока (актуальные проблемы современности и истории)*, М., 1998; (Philonik Aleksandr Oskaroviç(Ed); Seyranyan B.G. (1998). *Ortadoğu Ülkeleri (modernite ve tarihin asıl sorunları)*, М.,).

Олег Макарович Горбатов, Л.Я. Черкасский, *Сотрудничество СССР со странами Арабского Востока и Африки*, Изд-во Наука, Главная редакция восточной литературы, Москва, 1973; (Oleg Markovich Gorbatov; L.Y. Cherkassky (1973). *SSCB'nin Arap ve Afrika Ülkeleri ile İşbirliği*, Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu Edebiyatı Yayın Kurulu).

Волгин, Олег Иванович, *Дамасский Булат Сирия: 25 лет по пути революции*, Москва, международные отношения, 1988; (Oleg Ivanoviç Volgin (1988). *Şam Bulatı Suriye: Devrim yolunda 25 yıl*, Moskova: Uluslararası İlişkiler yayınevi).

Матвеев, Игорь Александрович, *Национальная и общearабского слагаемые политики Сирии на Ближнем Востоке, (1946-2003)*, Москва: Ин-т изучения Израиля и Ближ. Востока, 2003; (Igor Aleksandroviç Matveyev (2003). *Suriye'nin Ortadoğu'daki Politikasının Ulusal ve Genel Arap Bileşenleri (1946-2003)*, Moskova: İsrail ve Ortadoğu Araştırma Enstitüsü).

Ахмедов Владимир Муртузович, (ред.) В.А. Исаев, А.О. Филоник, *Мир глазами президента Сирии Хафеза Асада*, Москва, Наука 2000; (Vladimir Murtuzoviç Akhmedov, V.A. Isaev, A.O. Filonik (2000). *Suriye Başkanı Hafız Asad'ın gözüyle Dünya*, Moskova: Bilim yayınevi).

Халед Багдаш, *Избранные статьи*, Москва: Наука, Главная редакция Восточной литературы, 1970; (Khaled Bagdash (1970). *Seçilmiş Makaleler*, Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu Edebiyatı yayın kurulu).

Бузов, Владимир Иванович, (ред), А. А. Егоров, *Новейшая история стран Азии и Африки (1945–2004)*, Ростов н/Д: Феникс, 2005; (Vladimir Ivanoviç Buzov, A.A. Egorov (ed.) (2004). *Asya ve Afrika Ülkelerinin Yakın Tarihi (1945–2004)*: Rostov-na-Donu: Feniks).

Мурсалов Рамиз Алибала оглы, *Идеологические аспекты политики неприсоединения(на примере арабских стран)*, Баку, Элм, 1986; (Ramiz Alibalaoğlu Mürsalov (1986). *Bağlantısızlar Harekatı Üyelerinin İdeolojik Yönleri (Arap ülkeleri örneğinde)* Bakü: Bilim Yayınevi).

Андрей Андреевич Громыко, Примаков Евгений Максимович (ред), *Г. А. Насер: Проблемы Египетской революции, (избранные речи и выступления)*, Москва: Международные отношения, 1979; (Andrey Andreyeviç Gromıko; Evgeniy Maksimoviç Primakov (ed.) (1979). *G. A. Naser: Mısır Devrimi'nin Sorunları (seçilen söylev ve demeçleri)*, Moskova: Uluslararası İlişkiler).

Беляев Игорь Петрович, Примаков Евгений Максимович, *Египет: Время президента Насера*, Москва.: Мысль, 1981; (Igor Petroviç Belyaev, Evgeniy Maksimoviç Primakov (1981). *Mısır: Cumhurbaşkanı Nasır Zamanı*, Moskova: Fikir).

Князев Александр Григорьевич, *Египет после Насера 1970-1981*, Москва, Изд-во Наука, Главная редакция восточной литературы, 1986; (Aleksandr Grigoryeviç Knyazev (1986). *Nasır'dan Sonra Mısır 1970-1981*, Moskova: Bilim Yayınevi, Doğu Edebiyatı yayın kurulu).

Куценков Анатолий Акимович, Чичеров, Александр Иванович. (ред), *Внешняя политика стран Ближнего и Среднего Востока*, Москва , Международные отношения, 1984; (Anatoliy Akimoviç Kutsenkov; Aleksandr Ivanoviç Chicherov (ed.) (1984). *Yakın ve Orta Doğu Ülkelerin Dış Politikası*, Moskova: Uluslararası İlişkiler).

Видясова, Мария Федоровна, М. Ш. Умеров, *Египет в последней трети XX века (опыт либерализации экономики и политической системы)*, Институт изучения Израиля и Ближнего Востока , Московский Государственный университет стран Азии и Африки: 'Асти-Издат' Москва,2002; (Maria Fyodorovna Vidyasova, M. Ş. Umerov (2002). *Yirminci Yüzyılın Son Otuz yılında Mısır (Ekonomi ve Siyasi Sistemin*

Serbestleşmesi Tecrübesi, Moskova: İsrail ve Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, Devlet Asya ve Afrika Üniversitesi: Asti-Izdat).

Нартов, Николай Александрович, *Геополитика*, Учебник для студентов вузов., 4-е изд., перераб. и доп. М.:ЮНИТИ, 2007; (Nartov Nikolay Aleksandroviç (2007), Moskova:YUNİTİ).

V.N. Khanna, *International relations*, New Delhi: Vikas Publications, (5th ed) 2013,

Türkkaya Ataöv (1970), Sömürgecilik Tarihiyle İlgili Sovyet Çalışmaları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25/4, 35-40.

Айрапетян Роберт Мелитонович, “Геополитика и Внешняя политика СССР и России во второй половине XX века”, Вестник РУДН, серия Политология, 2011, № 2, 69-78; (Robert Melitonoviç Hayrapetyan (2011). 20. Yüzyılın İkinci Yarısında SSCB ve Rusya'nın Jeopolitiği ve Dış Politikası, *RUDN Bülteni, Siyaset Bilimi dizisi*, Sayı 2, 69-78).

Марина Лебедева. "Предметное поле и предметные поля мировой политики", Международные процессы, 2004, Т.2. № 2, ss. 97-108; (Marina Lebedeva (2004). Konu alanı ve dünya siyasetinin konu alanları, *Uluslararası süreçler Dergisi*, 2004, Cilt 2,2, 97-108).

Sibel Özsağ Atay (2016). Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), ss. 144-155.

Плащинский, Александр Алексеевич, “Доктрина Мирового Правительства: Историческая ретроспектива, политологический анализ”, Человек, Сообщество, Управление, 2017, Т. 18 №2, 25-47; (Aleksandr Alekseyeviç Plashchinsky (2017). Dünya Hükümeti Doktrini: Tarihsel Bir Retrospektif, Politik Analiz, *İnsan, Toplum, Yönetim Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, 25-47).

Michael Buroway (1990). Bilim Olarak Marksizm: Tarihsel Zorluklar ve Kuramsal Gelişme, (Çev. Gökhan İrfanoğlu, Eylem Akçay), *American Sociological Review*, Cilt 55, 775-93.

Князев, Александр Алексеевич, “Здание без фундамента” (по книге М.Х. Хейкала Осень гнева)”, журнал Мемо, Москва, Изд-во Правда: 1984, 100-107; (Aleksandr Knyazev (1984). Temelsiz Bir Bina (M.H. Heikal'in Güz Güzergesi” kitabına göre) , *Memo Dergisi*: 100-107).

İsmail Özsoy (2006). Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler, *Bilig Dergisi*, sayı 39, 163-194.

Виктор Дмитриевич Комаров, “Источники и структурные компоненты ленинизма”, Общество. Среда. Развитие, 4,(33) 2014, 71-82; (Viktor Dmitriyevich Komarov (2014). Leninizmin kaynakları ve yapısal bileşenleri, *Toplum. Ortam. Gelişim Dergisi*, 4,(33), 71-81).

Альтюссер Луи “Идеология и идеологические аппараты государства (заметки для исследования)” Неприкосновенный запас, 2011. № 3 (77). 159–175; (Althusser Louis (2011). Devletin ideolojisi ve ideolojik aygıtları (araştırma notları), *Dokunulmaz yedek Dergisi*, № 3 (77), 159-175).

Тищенко Наталья Викторовна, “Идеология в контексте культурных практик: Л. Альтюссер, А. Грамши, Г. Дебор”, Общество: философия, история, культура, 2018, 143-147; (Natalia V. Tishchenko (2018). Kültürel Uygulamalar Bağlamında İdeoloji: L. Althusser, A. Gramsci, G. Debor, *Toplum: felsefe, tarih, kültür Dergisi*, 143-147).

Худoley Константин Константинович, “Эволюция идеи мировой революции в политике Советского Союза (подъем и распад мировой системы социализма)” ,

Вестник Санкт-Петербургского университета. Политология. Международные отношения. 2018. Т. 11. Вып. 1. С. 53–85; (Konstantin Konstantinoviç Hudolei (2018). Sovyetler Birliği Siyasetinde Dünya Devrimi Fikrinin Evrimi (Dünya Sosyalizm Sisteminin Yükselişi ve Çöküşü), *St. Petersburg Üniversitesi Siyaset bilimi Uluslararası İlişkiler Bülteni*, C. 11, No 1, 53–85).

Работяжев Николай Владимирович, “Реализм и утопия в идеологии Европейской социал-демократии”, журнал Полития, № 3, 2018, с. 158-180; (Nikolay Vladimiroviç Rabotyazhev (2018). Avrupa Sosyal-Demokrasisinin İdeolojisinde Gerçekçilik ve Ütopya, *Politiya Dergisi*, No. 3, 158-180).

Kemal Çiftçi (2009). Soğuk Savaş Sonrasında ABD: “Rıza”ya Dayalı “Hegemonya”dan “İmparatorluk Düzenine, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 203–219.

Михалев Алексей Викторович, “Концепция “мягкой силы”: обзор подходов в зарубежной науке” журнал Конференц-зал, 2014, с. 63-66; (Aleksey Mihalev Viktoroviç (2014). “Yumuşak güç” Kavramı: Yabancı Bilimdeki Yaklaşımların Gözden Geçirilmesi, *Konferans Salonu Dergisi*, 63-66).

Мохаммад Мария Джафаровна, Роль инструментов “мягкой силы” во внешней политике королевства Саудовская Аравия, Ислам в современном мире. 2018;14(1):183-198; (Muhammed Maria Jafarovna (2018). Suudi Arabistan Krallığının dış politikasında “Yumuşak Güç” araçlarının rolü, *Modern dünyada İslam Dergisi*, Cilt 14. № 1, 183-198).

Бокерия Светлана Александровна, Диева Анна Александровна, “Опыт информационной пропаганды в СССР как инструмент мягкой силы”, Россия в системе международных отношений, Вестник РУДН, серия История России, 2015, № 3, с.81-89; (Svetlana Aleksandrovna Bokeriya, Anna Aleksandrovna Diyeva (2015). SSCB'de “Yumuşak Güç” aracı olarak bilgi propagandası'nın deneyimi,

Uluslararası İlişkiler Sisteminde Rusya Dergisi, RUDN haberçisi, seri Rusya Tarihi, Sayı 3, 81-89).

Пономарева Елена Георгиевна, “Железная хватка мягкой силы” , Однако. 2013. № 6. с. 18–26; № 7, 18-21 (Ponomareva Elena Georgiyevna (2013). “Yumuşak Gücün” Çelik Tutuşu, *Ancak Dergisi*, № 6. 18-26; № 7, 18-21).

Филимонов Георгий Юрьевич, Цатюрян Саркис Арамаисович, “Мягкая сила” Внешней политики СССР”, Журнал: Образование. Наука. Научные кадры, 4: 2013, с. 262-267; (Georgy Yuryevich Filimonov, Sarkis Aramatisovich Tsatyuryan (2013). SSCB Dış Politikasının “Yumuşak Gücü”, *Eğitim. Bilim. Bilimsel kadro Dergisi*, 4,262-267).

Jessica C. E. Gienow-Hecht, “Shame on U.S.? Academics, Cultural Transfer, and the Cold War: A Critical Review”, *Diplomatic History*, Volume 24, Issue 3, July 2000, P. 465–494.

Самохин Александр Анатольевич, “Мягкая сила” в контексте проблематики обеспечения национальной безопасности”, Историческая и социально-образовательная мысль. Том 8 №4/1, 2016, с. 13-18; (Samokhin Alexander Anatolyevich (2016). Ulusal güvenliği sağlama sorunları bağlamında “Yumuşak Güç”, *Tarihsel ve sosyo-eğitimsel düşünce*. Cilt 8, Sayı.4 / 1, 13-18).

Цветкова Наталья Александровна , “Оценка эффективности международной образовательной политики СССР и США в годы "холодной войны" , 200 лет российско-американским отношениям: наука и образование, 2007, с. 378-394; (Natalya Aleksandrovna Tsvetkova (2007). Soğuk Savaş yıllarında SSCB ve ABD'nin uluslararası eğitim politikasının etkinliğinin değerlendirilmesi, *200 yıllık Rus-Amerikan ilişkileri Bilim ve eğitim*, 378-394).

Ланцов Сергей Алексеевич, Ланцова Ирина Сергеевна, “Внешнеполитическая программа Октябрьской революции: Истоки и результаты” Вестник РУДН.

Серия: Международные отношения, 2017 Vol. 17 No. 2, 233—245; (Sergey Alekseyeviç Lantsov, İrina Sergeyevna Lantsova (2017). Ekim Devrimi Dış Politika Programı: Kaynaklar ve Sonuçlar, *RUDN Bülteni. Seri: Uluslararası İlişkiler*, 2017 Vol. 17 No. 2, 233-245).

Ikenberry, J. G., & Kupchan, C. A., “Socialization and Hegemonic Power”. *International Organization* vol. 44, No. 3, 283-315

Феденева Марина Сергеевна, “Идея создания корейской конфедерации как фактор напряженности в советско-северокорейских отношениях В 1958–1960 гг.”, 2015 , № 1, гуманитарные исследования в восточной сиббири и на дальнем востоке, с.15-20; (Marina Sergeyevna Fedeneva (2015). *Sovyet-Kuzey Kore ilişkilerinde gerginlik faktörü olarak Kore konfederasyonu oluşturma fikri 1958-1960 yıllarında, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu'da insani çalışmaları Dergisi*, Sayı 1,15-20).

Садаков Денис Андреевич, “Восприятие американцами советской политики в северной части Корейского полуострова в 1945–1948 гг.”, Вестник Вятского государственного гуманитарного университета, 2015, N 8, с. 58-69; (Denis Andreyeviç Sadakov (2015). *ABD'nin Kore Yarımadası'nın kuzeyinde 1945–1948 arası Sovyet politika algısı*”, *Vyatsk Devlet Humanitar Üniversite Habercisi Dergisi*, N 8, 58-69).

Михаил Игоревич Гарри, “Роль Китая в победе Вьетнама в войне с США (1959–1975)”, *Bulletin of The Kih of The Ras*, 2017, Vol. 31, Is. 3; (Mikhail Igorevich Harry (2017). *Vietnam'in ABD ile Savaşta Zafarında Çin'in Rolü (1959-1975)*”, *Ras Kih of Bulletin*, Cilt. 31, Is. 3).

Михаил Игоревич Гарри, “Советский “Социалистический империализм” В Индокитае (1975–1990): Китайский миф или реальность?” *Bulletin of The Kih of The Ras*, 2017, Vol. 32, Is. 4; (Mihail İgoreviç Harry (2017). *Hindiçinde 1975–1990*

arası “Sovyet Sosyalist Emperyalizmi”: Çin Efsanesi mi, yoksa Gerçek mi?” Bültenin K1y1 Bulletin, Cilt. 32, Is. 4).

Щепин Евгений Сергеевич, “Столкновение геополитических интересов США и России в Юго-Восточной Азии в контексте усиления Китая”, Китай: история и современность : Изд-во Урал. ун-та, n2/2014, С. 187-196. (Yevgeniy Sergeyevich Shchepin (2014). “Çin'in Gelişimi Bağlamında Güneydoğu Asya'da ABD ve Rus Jeopolitik Çıkarları Çatışması”, Çin: Tarih ve Modernite, *Ural Federal Üniversitesi Dergisi*, 2, 187-196)

Капица Михаил Степанович, “Война во Вьетнаме и дипломатическая борьба: история освободительной борьбы Вьетнама”, Проблемы Дальнего Востока, 1976г, №4 с.39; (Mihail Stepanoviç Kapitsa (1976). Vietnam Savaşı ve Diplomatik Mücadele (Vietnam'ın kurtuluş mücadelesinin tarihi), *Uzak Doğu Sorunları Dergisi*, 4, s.39).

Конева Ирина Вячеславовна, “Вьетнамская политика президента США Л. Б. Джонсона в конце 1963 – первой половине 1965 гг.: от ограниченного вмешательства к войне”, Научный диалог, 2013, № 11 (23), сс. 71-84; (Irina Vyacheslavovna Koneva (2013). ABD Başkanı L. B. Johnson'un 1963 sonları- 1965'in ilk yarısında Vietnam politikası: sınırlı müdahaleden savaşa”, *Bilimsel Diyalog Dergisi*, 11 (23), 71-84).

Ланцова Ирина Сергеевна, “Политика США по отношению к Северной Корее: Конец XX - Начало XXI в.” , Международные политический процессы, Политекс, 2014, Том 10. № 4: 186-198; (Lansova İrina Sergeyevna (2014). ABD'nin Kuzey Kore politikası: XX'nin Sonu - XXI. Yüzyılın Başlangıcında, *Uluslararası siyasi süreçler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 4, 186-198).

Белоусова Ксения Андреевна, “Роль США в Арабо-Израильских переговорах после октябрьской войны 1973 года”, Белоусова Ксения Андреевна. "Роль США в арабо-израильских переговорах после Октябрьской войны 1973 г., Известия

Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, no. 140, 2011. с. 63-72; (Kseniya Andreyevna Belousova (2011). Ekim 1973 Savaşı Sonrası Arap- İsrail Müzakerelerinde ABD'nin Rolü, *Rusya Devlet Pedagoji Üniversitesi'nin habercisi*, no 140, 63-72).

Волконский Виктор Александрович, “Будущее – за идеологией многополярного мира”, Журнал :Экономические стратегии, 2015, №4 , 5-6; (Volkonskiy Viktor Aleksandroviç (2015). Gelecek - Çok Kutuplu Bir Dünya İdeolojisinin Arkasında. *Ekonomik Stratejiler Dergisi*, Sayı 4, 5-6).

Забровская Лариса Вячеславовна. "Влияние перестройки на характер отношений сср и КНДР" Россия и АТР, no. 1 (91), 2016, с. 46-56; (Larisa Vyacheslavovna Zabrovskaya (2016). Perestroyka'nın SSCB ve KDHC İlişkilerinin Karakteri Üzerindeki Etkisi, *Rusya ve Asya-Pasifik Bölgesi Dergisi*, N 1 (91), 46-56).

Kibaroglu Mustafa (2004). Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar), 154-172.

“Отношения Советского Союза с Народной Кореей. 1945-1980”. Документы и материалы., Москва, 1981, сс. 197,200-201; 240-245; (“Sovyetler Birliği'nin KDHC ile ilişkileri. 1945-1980.” Belgeler ve materyaller, Moskova, 1981, ss. 197,200-201; 240-245)

Кобелев Евгений Васильевич. "СССР/Россия Вьетнам: фрагменты истории" Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития, no. 25, 2014, с. 45-54; (Evgeniy Vasilyeviç Kobelev (2014). SSCB / Rusya - Vietnam: Tarihin Parçası, *Güney-Doğu Asya: güncel gelişim sorunları Dergisi*, no. 25, s. 45-54)

Воронин, Анатолий Сергеевич, “Вьетнам Сегодня”, Актуальные вопросы международной жизни, Политиздат, Москва, 1979, 110 с.; (Anatoliy Sergeyeviç

Voronin(1979). Vietnam Bugün, *Uluslararası Yaşamın Güncel Soruları Broşürü*, 110 s.).

Осотов, Игорь Александрович, “Социалистическая Республика Вьетнам”, Журнал: Новое в жизни, науке, технике, М., Знание,1978, 64 с.; (Igor Aleksandroviç Osotov (1978). Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti, *Hayatta, Bilimde, Teknolojide Yenilik Dergisi*, 64 s.)

Пивоваров, Яков Нисонович, М.П. Петров, “Социалистическая республика Вьетнам: курсом мира и социализма”, Новое в жизни, науке, технике. Сер. “У политической карты мира” №8, 1985, 64 с.; (Yakov Nisonoviç Pivovarov, M.P. Petrov (1985). Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti: Bir Barış ve Sosyalizm Kursu, *Hayatta, Bilimde, Teknolojide Yenilik Dergisi*, Ser. "Dünyanın siyasi haritasında" №8, 64 s.).

Евстратова Юлия Адиевна. "Советско-сирийские отношения и формирование ближневосточной региональной среды" Вестник РГГУ. Серия: Политология. История. Международные отношения, no. 1 (62), 2011, pp. 171-179; (Yevstratova Yuliya Adibovna (2011). Sovyet-Suriye İlişkileri ve Orta Doğu Bölgesel Çevresinin Oluşumu, *RSUH Bülteni*, , Seri "Siyaset Bilimi: Sosyal ve İletişimsel Bilimler", no 1 (62), ss. 171-179).

Bilal Karabulut (2007). Karadeniz’den Ortadoğuya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye- Rusya İlişkileri, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 15, ss. 67-88.

Вавилов Вячеслав Викторович, А.А. Сазонов, “Сирийская Арабская Республика”, Москва: Знание, 1981, Новое в жизни,науке,технике. Сер. «У политической карты мира»;№1, с. 64; (Vavilov Vyacheslav Viktoroviç, A.A. Sazonov (1981). Suriye Arap Cumhuriyeti, *Hayatta, Bilimde, Teknolojide Yenilik Dergisi*, Seri "Dünyanın siyasi haritasında" №1, 64 s.)

Мамедзаде Первин Ниязи Оглы. "Российско-египетские отношения: история и современность" Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения, no. 1, 2006, с. 62-67; (Pervin Niyazi oğlu Mamed-Zade (2006). Sovyet-Mısır İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz, *Rudn Bülteni, Uluslararası İlişkiler Serisi*, no 1 (6), ss. 62-67).

Васильев Алексей Михайлович, "Египетский национализм и панарабизм (исторические корни одной дискуссии)", Журнал: Народы Азии и Африки; Изд-во Наука, Москва, 1987, с. 35-44; (Vasilyev Aleksey Mihayloviç (1987). Mısır milliyetçiliği ve pan-Arabizm (tek bir tartışmanın tarihi kökleri), *Asya ve Afrika Halkları Dergisi*, ss. 35-44).

Герасимов, Олег Герасимович, А.Г. Князев, "Египет десять лет после Насера", Новое в жизни, технике, науке, Сер. У политической карты мира, 1980, №10, Москва: Знание, 64 с.; (Gerasimov Oleg Gerasimoviç, A.G. Knyazev (1980). *Mısır, Nasır'dan on yıl sonra, Yenilik Hayatta, teknolojide, bilimde Dergisi*, Seri: Dünyanın siyasi haritasında, №10,

Рыжков Евгений Николаевич "А. Улам об основных направлениях внешней политики СССР (1945-53 гг.) в контексте американской историографии второй половины XX в." , Санкт-Петербургский государственный университет, Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, автореферат, Санкт-Петербург 2018; (Evgeny Nikolayevich Ryzhkov, "A. Ulam'ın 20. yüzyılın ikinci yarısının Amerikan tarihçiliği bağlamında SSCB dış politikası (1945-53) ana yönleri üzerine değerlendirmesi", St. Petersburg Devlet Üniversitesi, Akademik unvan için Tez, St. Petersburg 2018).

Жукоцкая Александра Васильевна, "Проблема Идеологии", Московский Педагогический государственный институт, Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук, Москва-1998; (Aleksandra Vasilyevna

Zhukotskaya, “İdeoloji Sorunu”, Moskova Pedagoji Devlet Enstitüsü, Felsefe Doktoru derecesi tezi, Moskova-1998)

Hasan Bekdeş, “SSCB Döneminde Rus Teorisyenlerin Uluslararası İlişkiler Kuramına Etkileri”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, Mayıs, 2015

Ali Ercan Su, “Eleştirel Teori Çerçevesinde Hegemonya ve Alt-Hegemonya: Almanya ve Japonya Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2006

Elif Gürdal, “Orta Asya’nın Amerikan Hegemonyasına Eklemlenmesi ve Bu Süreçte ABD’nin Enerji Politikaları”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu-2014

Murat Silinir, “ABD Gücünün Geleceği”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Конорева Ирина Александровна, “Индокитайский регион во внешней политике СССР (1943-1976)”, диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, Тамбовский государственный университете им. Г.Р. Державина, Тамбов , 2009, (Konoreva Irina Aleksandrovna, “SSCB Dış politikasında (1943-1976) Hindîçin bölgesi”, G.R. Derzhavin adına Tambov Devlet Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, Tambov , 2009).

Гомеа Хамди эль-Сауи Ахмет, “Политика СССР на Ближнем Востоке 1970-1982гг.”, Институт Востоковедения, Диссертационная работа на соискание ученой степени кандидата исторических наук, автореферат, Москва, автореферат, 1996; (Goma Hamdi El-Sau Ahmed, “Orta Doğu'da SSCB Siyaseti: 1970-1982”, Doğu Araştırmalar Enstitüsü, Akademik ünvan derecesi için Tez, Moskova, 1996)

Тандура Владимир Николаевич, “Антиимпериалистическая внешняя политика сирийской арабской республики (середина 60-70 гг.)”, Киевский ордена Ленина и ордена Октябрьской революции государственный университет имени Т.Г. Шевченко, диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Киев-1988, с. 10; (Vladimir Nikolaevich Tandura, “Suriye Arap Cumhuriyeti’nin anti-emperyalist dış politikası (60- 70’lerin ortası)”, Kiev Lenin ve Ekim Devrimi T.G. Shevchenko adına Devlet Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, Kiev 1988)

Hakan Taşpınar, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Petrol Politikası Ortadoğu Örneği (1950-1990)”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011

Аль-Холи Амаль Митвали Хамид Ибрагим., “Культурные преобразования в Египте и советско-египетские отношения в годы президентства Г. Абдель Насера (1952–1970 гг.)” : автореферат дис. ... канд. истор. Наук, Ин-т востоковедения, М., 1995, автореферат; (Al-Kholi Amal Mitvali Hamid Ibrahim, “Mısır’da Kültürel Dönüşümler ve G. Abdel Nasır (1952–1970) başkanlığı sırasında Sovyet-Mısır ilişkileri”: Doğu Araştırmaları Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, M., 1995)

Джория Али Мухамед, “Борьба Сирийской Арабской Республики против империалистического вмешательства в Ливане (середина 70-х - 80-х годов)”, Киевский ордена Ленина и ордена Октябрьской революции Государственный университет им.Т.Г. Шевченко, диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Киев-1988; автореферат; (Joria Ali Mohamed, “Suriye Arap Cumhuriyeti’nin Lübnan’da Emperyalist Müdahaleye Karşı Mücadelesi (70’lerin ortaları - 80’ler)”, Kiev Lenin Düzeni ve Ekim Devrimi T.G. Shevchenko adına Devlet Üniversitesi, Akademik ünvan derecesi için Tez, Kiev 1988,)

Титоренко Владимир Ефимович “Влияние внутренних факторов на формирование внешнеполитической ориентации Египта при А.Садате и Х. Мубареке”, Институт Африки АН СССР, Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва -1988 г; (Titorenko Vladimir Efimovich “A. Sedat ve H. Mubarek idaresi altında Mısır'ın dış politika yöneliminin oluşumunda iç etkenlerin etkisi”, Afrika Araştırmaları Enstitüsü, SSCB Bilimler Akademisi, Akademik ünvan derecesi Tezi, Moskova, 1988)

İNTERNET KAYNAKLARI

“Геополитика СССР и России”, Военное обозрение, 5 июля 2013, <http://topwar.ru/30424-geopolitika-sssr-i-rossii.html>, (Erişim Tarihi: 23.01.19) ; (“SSCB ve Rusya Jeopolitiği”, *Askeri İnceleme*, 5 Temmuz 2013).

Osman Tekin, “Geçmişden Günümüze Rus Jeopolitiği ve Rusya’nın Orta Doğu Politikası”, http://www.academia.edu/35118188/GE%C3%87M%C4%B0%C5%9ETEN_G%C3%9CN%C3%9CM%C3%9CZE_RUS_JEOPOL%C4%B0T%C4%B0%C4%9E%C4%B0_VE_RUSYANIN (Erişim Tarihi: 14.02.19)

Davut Dursun, “Cemal Abdun Naser: Mısırlı devlet adamı”. <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/7/C07002723.pdf> (Erişim Tarihi:10.06.19)

Зубко А. И, “Советско-египетские отношения (1952–1970 гг.)”; (A. Zubko I., “Sovyet-Mısır İlişkileri (1952–1970)”) file:///C:/Users/pcx/Downloads/zubko_sbornik19.pdf , (Erişim Tarihi: 23.04.19)

Эльнора Гулиева, “Российско-египетские экономические отношения” Досье, ТАСС-Досье, 24 мая 2015; (Elnara Guliyeva, Rus-Mısır ekonomik ilişkileri, TASS-Dosya, 24 Mayıs 2015) <https://tass.ru/info/1754021> (Erişim Tarihi:04.03.2019).

Larush, L. “Блеск и нищета новой римской империи”, 03-07-2001, (“Yeni Roma İmparatorluğu'nun Parlaması ve Yoksulluğu”, ünlü Amerikalı düşünür ile röportaj, bkz: <http://zavtra.ru/blogs/2001-07-0351> (Erişim Tarihi: 30.01.19).

Russell, B. “The Atomic Bomb and the Prevention of War”, October 1, 1946, <http://druckversion.studien-von-zeitfragen.net/The%20Atomic%20Bomb%20and%20the%20Prevention%20of%20War.pdf> (Erişim Tarihi: 30.01.19).

Kerry R Bolton, “Origins of the Cold War: How Stalin Foiled a ‘New World Order’”, 2010. <https://www.foreignpolicyjournal.com/2010/05/31/origins-of-the-cold-war-how-stalin-foild-a-new-world-order> (Erişim Tarihi:31.01.19).

Энгельс Ф., *Анти-Дюринг. Диалектика природы*, (Engels F., *Anti-Dühring. Doğanın diyalektiği*)(https://royallib.com/book/engels_fridrih/antidyuring_dialektika_prirodi.html)

А. Грамши *Тюремные тетради*, (A. Gramsci, *Cezaevi Defterleri*), Электронная библиотека: гражданское общество в России, <https://www.civisbook.ru/files/File/Gramshi,tetradi.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.19)

XX Съезд Коммунистической Партии СССР, 14—25 Февраля 1956 года , Стенографический отчет, (XX SSCB Komünist Partisi Kongresi, 14-25 Şubat 1956, Verbatim Raporu) http://istmat.info/files/uploads/52190/20_sezd_chast_1_1956.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.19).

С.Г. Кара-Мурза, “Обездоленные в СССР” , журнал "Наш современник" № 4, 1998 г ; (S.G. Kara-Murza, “SSCB'de Yoksunlar”, *Çağdaş Dergisi* 4, 1998), aktaran <http://vivovoco.ibmh.msk.su/VV/PAPERS/ECCE/TRUE.HTM> (Erişim Tarihi: 05.03.19)

Kübra Sezgin, “Hegemonik İstikrar Teorisi” Tuic Academi, 15.03.2014, <http://www.tuicakademi.org/hegemonik-istikrar-teorisi-hegemonic-stability-theory/> (Erişim Tarihi:15.03.19)

Джереми Лестер, “Теория гегемонии Антонио Грамши и её современное звучание”, ПолитНаука-политология в России и мире, (Lester Jeremy, “Antonio Gramsci'nin hegemonya teorisi ve modern sesi”) <http://www.politnauka.org/library/classic/leyster.php>;

Chris Harman, “Gramsci, the Prison Notebooks and philosophy”, International Socialism, Posted on 9th April 2007, http://isj.org.uk/gramsci-the-prison-notebooks-and-philosophy/#114harman_12. (Erişim Tarihi: 08.07.2019)

Muharrem Hilmi Özev, “İdeolojik Temelli Yumuşak Gücün İkilemi: Ortadoğu Örneği” *TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 12 Haz 2018, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51259/ideolojik_temelli_yumusak_gucun_ikilemi_ortadogu_ornegi, (Erişim Tarihi:06.07.2019).

Галларотти Дж. “Бремя могущества как парадокс мировой политики”, Полис. 2011. № 3. С. 58–71; (G.M. Gallarotti, “Dünya Politikasının Paradoksu Olarak Güç’ün Yüğü”, *Polis dergisi*. 2011, № 3, ss. 58-71) <http://www.politstudies.ru/files/File/2011/3/6.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.19)

Joseph S. Nye “American Hegemony or American Primacy?”, Project Syndicate: Mar 9, 2015 <https://www.project-syndicate.org/commentary/american-hegemony-military-superiority-by-joseph-s--nye-2015-03?barrier=accesspaylog>, (Erişim Tarihi:24.02.19).

Robert Kagan, “The twilight of the liberal world order”. January 24, 2017 <https://www.brookings.edu/research/the-twilight-of-the-liberal-world-order>, (Erişim tarihi: 29.05.19)

Arastü Habıbbeyli, “Multikültürel Değerlerin Oluşmasında "Öteki" Kavramı”, Bakü,
3.07.2017, Newtimes.az/ <http://newtimes.az/tr/views/5209/> (Erişim tarihi:29.05.19)

F. William Engdahl, “The Greater Middle East Project”, 2017,
<http://katehon.com/article/greater-middle-east-project> (Erişim tarihi:09.03.2019)

United States Foreign Policy for the 1970s. Shaping a Durable peace. A report to the
Congress by President R. Nixon, may 3, 1973. Wash., 1973
(<https://www.vietnam.ttu.edu/star/images/212/2122705002a.pdf> (Erişim
Tarihi:06.02.19))

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015001691271;view=1up;seq=154>

Statistical Abstract of the United States 1979: “U.S. Foreign Trade in Selected Mineral
Fuels:1960 to 1978”, part 9, s. 605;No.1020;
<https://www2.census.gov/library/publications/1979/compendia/statab/100ed/1979-09.pdf?#>) (Erişim Tarihi:19.06.19)

Melvin A. Conant, Geopolitics of Energy, International Energy, 1977
<https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a038683.pdf> (Erişim Tarihi:14.03.19)

The Department of State bulletin <https://catalog.hathitrust.org/Record/000598610> Wash,
1970-1981 (Erişim Tarihi:14.03.19)

“Basradan Hazara: 100 Yıllık Petrol Hikayesi” <http://sinantavukcu.com/2015/04/07/basradan-hazara-100-yillik-petrol-hikayesi-2/> (Erişim Tarihi:08.06.19)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Saida Ramazanova
 Uyuşu : Yabancı uyruklu
 Doğum Tarihi ve Yeri : Rusya Federasyonu, Kaliningrad 30.10.1989
 Telefon : 0536 620 23 17
 E-mail : esse8986@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2019

Lisans	Azerbaycan Devlet Petrol Akademisi; Genel İktisat, Uluslararası İktisat İlişkiler ve Yönetim	2011
--------	--	------

Lise	Bakü, T.Ismayilov adına “Intellect” Lyceum	2007
------	--	------

Yabancı Dil

Rusça